

ข้อมูลทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

รายได้หลักของเกษตรกรส่วนใหญ่ในจังหวัดน่านได้จากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ที่ใช้พื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลาดชันมาเป็นเวลานานหลายปี แต่ในปัจจุบันนี้ สถานการณ์การปลูกข้าวโพดดังกล่าวเริ่มเปลี่ยนไป เนื่องจากผลผลิตต่อพื้นที่ลดลง ซึ่งคาดว่าเกิดจากความอุดมสมบูรณ์ของดินในพื้นที่เพาะปลูกลดลง แต่ยังไม่ได้ผลที่ชัดเจนในทัศนะความเห็นของเกษตรกร แต่มีหลักฐานชัดเจนในการขยายพื้นที่ปลูกไปสู่พื้นที่ป่าไม้อ่อนริ้ว ประกอบกับราคาข้าวโพดรับซื้อที่มีแนวโน้มไม่คุ้มค่าการลงทุน เนื่องจากราคาปัจจัยการผลิตเพิ่มขึ้น ดังนั้นทางโครงการจึงได้สอบถามข้อมูลต้นทุนการผลิต วิธีการปลูกและความคิดเห็นของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดทั้งด้านการจัดการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน ทศนคติที่มีต่อทางเลือกการเกษตรอื่นๆ เพื่อทดแทนรายได้จากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชัน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการตัดสินใจหาทางเลือกการเกษตรที่เหมาะสมกับเกษตรกรในแต่ละอำเภอเป้าหมายต่อไป

ทางโครงการได้กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันของจังหวัดน่าน ร่วมกับสำนักงานเกษตรจังหวัดน่านและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) โดยต้องเป็นหมู่บ้านที่มีรายได้หลักมาจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่ใช้พื้นที่ปลูกเป็นที่ลาดชัน มีความเสี่ยงต่อผลกระทบทางระบบนิเวศ และได้รับความร่วมมือในการสำรวจจากชุมชนในพื้นที่และหน่วยราชการในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการสอบถามข้อมูลครั้งนี้ได้หมู่บ้าน 20 หมู่บ้านที่เป็นตัวแทนในการศึกษา ที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ 4 อำเภอเป้าหมายที่มีรายได้หลักของเกษตรกรจากข้าวโพดในที่ลาดชัน ดังนี้

อำเภอเวียงสา

- ตำบลยาบหวาน : บ้านฮากฮาน บ้านสะเลียม บ้านป่าหุง
- ตำบลอ่าวนาไผ่ : บ้านฝางหมื่น
- ตำบลทุ่งสีทอง : บ้านทุ่งผิง บ้านศรีนาชั้น
- ตำบลแม่สาคร : บ้านจะเข้ภูหอม บ้านป่าจั่ว

อำเภอนาน้อย

- ตำบลน้ำตก : บ้านพืชเจริญ บ้านน้ำพุ บ้านเปา
- ตำบลบัวใหญ่ : บ้านอ้อย บ้านสบหลม (ใหม่มงคล) บ้านทัพมาน

บ้านนาไคร้

- ตำบลศรีสะเกษ : บ้านหัวเมือง
- ตำบลสันทะ : บ้านเซตุวัน

อำเภอสันติสุข

- ตำบลทุ่งพงษ์ : บ้านน้ำโชน บ้านโป่งคำ

อำเภอป่า

- ตำบลอวน : บ้านทุ่งหม่อน

นอกจากนี้ได้สอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความคิดเห็นการลดพื้นที่ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันและนโยบายการอนุรักษ์ระบบนิเวศขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งมีประเด็นการสอบถามได้แก่ ความคิดเห็นการขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไปสู่พื้นที่ป่า แผนป้องกัน การเสื่อมโทรมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ รวมทั้งนโยบายหรือแนวคิดที่จะสร้างรายได้ขึ้นเพื่อทดแทนการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

ส่วนข้อมูลการสอบถามผู้ใหญ่บ้านและเกษตรกรแต่ละหมู่บ้าน จะเป็นประเด็นเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน กระบวนการปลูกข้าวโพด ต้นทุนการผลิต ความคิดเห็นในการบำรุงรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน, ทางเลือกการปลูกพืชอื่นหรือกิจกรรมอื่นที่สร้างรายได้ ในกรณีที่ไม่ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน และสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปจากพื้นที่ป่าและพื้นที่ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันทั้งประเด็นระบบนิเวศและสังคมเกษตรกร

รายงานฉบับสมบูรณ์นี้จะนำเสนอโดยแยกเป็นแต่ละพื้นที่หมู่บ้านเป้าหมายที่เข้าไปสอบถาม และในแต่ละพื้นที่หมู่บ้านนั้น จะรายงานแยกเป็นข้อมูลย่อยๆ ตามลำดับดังนี้ องค์การบริหารส่วนตำบล (คณะกรรมการบริหาร อบต.) ส่วนราชการฝ่ายปกครอง (ผู้ใหญ่บ้านในแต่ละหมู่บ้านที่สำรวจ) และกลุ่มเกษตรกรผู้นำการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันในพื้นที่นั้นๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

บ้านพืชเจริญ บ้านน้ำพุ และบ้านเปา ในตำบลน้ำตก อำเภอพาน้อย จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นขององค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำตก มีความเห็นเกี่ยวกับนโยบายการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันว่า การปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันจะทำให้ธาตุอาหารของดินถูกชะล้างลงสู่พื้นราบ เกิดสภาพการเสื่อมโทรมของพื้นที่ และเกิดการชะล้างหน้าดิน รวมถึงทำให้น้ำป่าไหลเร็วมากขึ้น ดังนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลมีนโยบายที่จะลดการขยายพื้นที่การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ลงและส่งเสริมการปลูกไม้ยืนต้น ไม้เศรษฐกิจให้เป็นอาชีพที่ยั่งยืน แก้ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า สร้างจิตสำนึกและความรู้ให้กับชาวบ้านให้เห็นความสำคัญของป่าไม้ และผลทางลบของการบุกรุกพื้นที่ปลูกสุ่มพื้นที่ป่าไม้ รมณรงค์ให้มีการปลูกป่าทดแทน โดยชุมชนช่วยกันปลูกป่าแบบถาวร หรือแบบผสมผสาน และทำหลักกันแนวเขตป่าชุมชนทุกหมู่บ้าน เพื่อป้องกันการบุกรุกป่าทำกิน ตลอดจนมีแผนการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ด้วยวิธีการจัดแนวเขตป่าที่เป็นพื้นที่ทำกินและที่เป็นป่าอนุรักษ์แยกออกจากกัน ส่งเสริมการปลูกไม้เศรษฐกิจ (เช่น สัก ยางพารา) ไม้ผล แทรกในแปลงหรือตามเขตไร่ เพื่อเป็นอาชีพที่ยั่งยืนอีกทางหนึ่ง ทำแนวกันไฟป่าชุมชนและป่าอนุรักษ์ ปลูกหญ้าแฝกกันการพังทลายของหน้าดิน ไม่เผาทำลายป่าไม้ พื้นที่ทำการเกษตร ลดการใช้สารเคมีและพยายามไม่ใช้สิ่งที่ทำลายต่อหน้าดิน ใช้ปุ๋ยชีวภาพ และปุ๋ยคอกแทน

หากชุมชนไม่มีรายได้จากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ทางสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีแนวคิดที่จะหาอาชีพอื่นที่มั่นคงยาวนาน (เช่น ปลูก สัก ยางพารา) หรือสร้างกลุ่มอาชีพตามความถนัดของแต่ละบุคคล (เช่น กลุ่มเย็บผ้า ปลูกผัก จักสาน เป็นต้น) หรือทำตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงทดแทนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ โดยต้องมีการสอบถามความต้องการของคนในชุมชนก่อน แล้วจึงหาวิธีที่จะทำให้ชุมชนเปลี่ยนแนวคิด สร้างอาชีพใหม่ ให้เกิดขึ้นในชุมชน และคนในชุมชนต้องมีส่วนร่วม ในการแก้ไขให้มีอาชีพที่เป็นรายได้แบบต่อเนื่อง

● บ้านพืชเจริญ ตำบลน้ำตก อำเภอพาน้อย จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นที่ได้จากผู้ใหญ่บ้านพืชเจริญ

ภาพรวมหมู่บ้าน

พื้นที่ทำการเกษตรของบ้านพืชเจริญมีทั้งพื้นที่มีโฉนดและพื้นที่ทำกินกันมานาน แต่ไม่มีโฉนด โดยผลผลิตที่ชาวบ้านสามารถผลิตเป็นรายได้อันดับหนึ่ง คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือ ไม้ผล สุดท้ายคือ การเลี้ยงวัว/ควาย นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีรายได้นอกเหนือจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่สำคัญมาจากการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน

สิ่งที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านพืชเจริญ ได้แก่ การประกอบอาชีพ การพึ่งพาอาศัยกัน และความเชื่อ ประเพณี ตามลำดับ โดยปัจจุบันชาวบ้านยังคงมีการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือแรงงานกัน และแบ่งปันอาหารการกิน

การเปลี่ยนแปลงทางลบของพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ้านพืชเจริญที่ใช้มานานหลายปี ในด้านของระบบนิเวศเกษตร พบว่า นกและสัตว์ป่าหายไปเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ วัชพืชมากขึ้น ซึ่งผลกระทบทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับพื้นที่เพาะปลูกของบ้านพืชเจริญที่สำคัญที่สุดคือภัยแล้ง (น้ำไม่พอ) รองลงมาคือ การพังทลายของหน้าดิน ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางลบที่เกิดขึ้นกับระบบสังคมชุมชน คือ มีการลงทุนเพิ่มขึ้น และรายได้เพิ่มเติมแต่หนี้เพิ่ม ตามลำดับ

ความคิดเห็นผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้านพืชเจริญมีความเห็นว่า การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันทำให้หน้าดินพังทลาย และต้องเพิ่มต้นทุนในการผลิต ซึ่งบ้านพืชเจริญได้ร่วมมือกับบริษัทเอกชนด้วยการใช้เมล็ดพันธุ์ของบริษัท

ในกรณีที่ชาวบ้านไม่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ผู้ใหญ่บ้านมีแนวคิดสร้างรายได้ด้วยการแนะนำให้ชาวบ้านปลูกไม้เชิงธุรกิจและปลูกยางพารา เพื่อจะได้เป็นการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ร่วมกับการสร้างรายได้

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน บ้านพืชเจริญ

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านพืชเจริญส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย มีประสบการณ์ปลูกข้าวโพดอยู่ระหว่าง 8 – 20 ปี และมากกว่า 20 ปีเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรบ้านพืชเจริญจะเป็นที่ทำกินของตัวเองเป็นส่วนใหญ่ มีบางส่วนที่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไม่พอ และได้ขอใช้พื้นที่ของผู้อื่นโดยไม่มีค่าตอบแทนใดๆ หรือการเช่าจากผู้อื่น ไร่ละ 100 บาท/ปี บางรายจะเปิดพื้นที่ใหม่เพิ่มอีก 30 ไร่ ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เกษตรกรจะได้มาจากการถ่ายทอดกันมาเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ เกษตรอำเภอ และจากสหกรณ์การเกษตร ตามลำดับ

ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

ผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพืชที่ปลูกในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อเป็นฐานข้อมูลแนวทางเลือกอื่นทดแทนการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันพบว่า ในปีที่ผ่านมา ชาวบ้านพืชเจริญซื้อข้าวกินเกือบทุกครัวเรือน มีส่วนน้อยที่ปลูกข้าวกินเอง แต่มีกินเพียง 2 – 5 เดือน ซึ่งได้แก้ปัญหาโดยการซื้อข้าวกินจากพ่อค้า ส่วนพืชที่ปลูกในเชิงเขาของบ้านพืชเจริญ อันดับแรกคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือ ข้าวไร่

การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านพืชเจริญมีแรงงานที่สำคัญมาจากคนในครอบครัว รองลงมาคือ การช่วยเหลือกันในหมู่บ้าน และสุดท้ายคือ จ้างแรงงานในหมู่บ้าน ส่วนแหล่งที่มาของเมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูก เกษตรกรจะซื้อมาจากสหกรณ์เป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ร้านค้าและบริษัทเอกชน ตามลำดับ ซึ่งเกษตรกรบ้านพืชเจริญส่วนใหญ่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์อยู่ในช่วง 25 – 60 ไร่ โดยพื้นที่ปลูกส่วนใหญ่จะใช้เวลาเป็นระยะเวลาประมาณ 8 – 30 ปี และมีบางพื้นที่ใช้นานกว่า 30 ปีขึ้นไป

เกษตรกรบ้านพืชเจริญใช้สารกำจัดวัชพืชหลังงอกในแปลงปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ่อยมากที่สุด รองลงมาคือ สารคลุกเมล็ด และสารกำจัดวัชพืชก่อนงอก ตามลำดับ ส่วนวัสดุการเกษตรที่ใช้เป็นอันดับหนึ่งคือ ปุ๋ยเคมีหว่านหลังงอก สูตร 46-0-0 (อัตรา 0.5 – 1 กระสอบ/ไร่) รองลงมาคือ ปุ๋ยเคมีรองพืช สูตร 16-20-0 (อัตรา 0.5 – 1 กระสอบ/ไร่) และสารกำจัดวัชพืชเป็นอันดับสุดท้าย นอกจากนี้ยังไม่มีการใช้เกลือแอมโมเนียมในแปลงข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

หลังจากที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานแล้ว เกษตรกรบ้านพืชเจริญพบว่า มีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ผลผลิตลดลงและวัชพืชมาก ตามลำดับ ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ทำให้เกษตรกรเกิดปัญหาที่สำคัญคือ วัสดุการเกษตรมีราคาแพง ซึ่งได้แก้ปัญหาโดยซื้อเงินผ่อนจากสหกรณ์หรือร้านค้า เกษตรกรบางรายแก้ปัญหาโดยการรวมกลุ่มกันซื้อวัสดุ นอกจากนี้ปัญหาสำคัญรองลงมาคือ ราคารับซื้อไม่แน่นอนและมีผลผลิตลดลง ตามลำดับ อย่างไรก็ตามก็ดีเหตุผลที่เกษตรกรคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าการปลูกพืชไร่อื่นๆที่สุด อันดับแรกคือ มีผู้ลงทุนให้แล้วหักค่าใช้จ่าย และมีตลาดแน่นอนเป็นเหตุผลรองลงมา สุดท้ายคือ ผลผลิตสูงกว่า, ราคาดีกว่า และหักต้นทุนแล้วได้กำไรดีกว่าพืชอื่น

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงหลังจากมีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานหลายปีของบ้านพืชเจริญในด้านระบบนิเวศเกษตรพบว่า ผลผลิตลดลงเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ วัชพืชมากและแหล่งน้ำดินเขิน ตามลำดับ ในด้านระบบสังคมเกษตรกรพบว่า มีการลงทุนมากขึ้นเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ มีรายได้เพิ่มขึ้นแต่หนี้สินเพิ่ม และคนในชุมชนเป็นโรคเพิ่มขึ้น เป็นอันดับสุดท้าย

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านพีชเจริญ

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อเมล็ด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ				←→								
2. ตัดทาง/ฉีดพ่น สารกำจัดวัชพืช			←→									
3. เฝ้าไร่			←-----→	←→		7						
4. ไถเตรียมแปลง			←→									
5. ปลูกข้าวโพด					←→							
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น					←→							
7. ฉีดพ่นสาร ป้องกันวัชพืช						←-----→	2			3		
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก						←→						
9. ถางหญ้า						←→						
10. ฉีดพ่นสารป้องกันกำจัดโรคแมลง						←-----→	1		←-----→	1		
11. หักเก็บ ผักข้าวโพด											←→	
12. เก็บในยังฉาง											←→	
13. สีเป็นเมล็ด		←→										
14. ขนเก็บรักษา เมล็ด		←→										
15. ขายให้พ่อค้า		←→										

หมายเหตุ ←→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

←-----→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

จากการสอบถามข้อมูลผลผลิตของปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านพีชเจริญส่วนใหญ่ได้ผลผลิตอยู่ในช่วง 430 – 1,000 กิโลกรัม/ไร่ และเกษตรกรบางส่วนมีผลผลิตอยู่ในช่วง 1,150 – 1,400 กิโลกรัม/ไร่ ซึ่งเมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไป เกษตรกรส่วนใหญ่จะมีกำไรประมาณ 1,200 – 5,500 บาท/ไร่

ปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านพีชเจริญส่วนใหญ่มีต้นทุนทั้งในส่วนของวัสดุการเกษตรและการเพาะปลูกอยู่ในช่วงประมาณ 1,500 – 4,300 บาท/ไร่ โดยต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ ปุ๋ยเคมี ส่วนใหญ่เกษตรกรมีแนวคิดที่จะลดต้นทุนค่าปุ๋ยเคมีด้วยการใช้ปริมาณที่น้อยลง ส่วนต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายมากรองลงมาคือ เมล็ดพันธุ์ และสารกำจัดวัชพืช ตามลำดับ

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านพีชเจริญ

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร • เมล็ดพันธุ์ • ปุ๋ยเคมีรองพื้น • ปุ๋ยเคมีหลังออก • ปุ๋ยอินทรีย์ • สารกำจัดวัชพืช • อื่นๆ - สารคลุกเมล็ด	100 – 400 300 – 900 350 -1,200 20 – 60 250 – 550 25 -30	มีข้อมูลการใช้เพียง 5 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 4 คน
ต้นทุนการปลูก • ค่าไถเตรียมดิน • ค่าจ้างปลูก • ค่าจ้างพ่นสารเคมี • ค่าหักผักเก็บข้าวโพด • ค่าจ้างสีข้าวโพด • ค่าขนส่งผลผลิต • ค่าใช้จ่ายอื่นๆ -เช่าที่	100 – 200 100 – 330 50 – 170 150 – 700 70 – 220 100 – 270 100	มีข้อมูลการใช้เพียง 3 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 2 คน

เกษตรกรบ้านพีชเจริญส่วนใหญ่ไม่มีผลผลิตการเกษตรอื่นๆที่เป็นรายได้เลย มีเพียงบางรายที่มีผลผลิตจากการขายไม้ผลเป็นรายได้ที่สำคัญ รองลงมาคือ เลี้ยงไก่/เป็ด ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ นอกจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ได้จากการรับจ้างสร้างบ้านในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – เมษายน เป็นอันดับแรก รองลงมาคือ การเพาะปลูกในช่วงเดือนต่างๆ

ค่าใช้จ่ายของครัวเรือนของบ้านพีชเจริญส่วนใหญ่ประมาณ 1,000 – 5,000 บาท และบางครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายมากกว่า 5,000 บาท ซึ่งใช้ไปกับการใช้หนี้เงินกู้มากที่สุด รองลงมาคือซื้อวัสดุการเกษตร และลงทุนอาชีพ ตามลำดับ

กรณีปลูกพืชอื่นแทนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในตลาดชั้นนั้น เกษตรกรบ้านพีชเจริญมีความคิดที่จะปลูกสักเป็นอันดับแรก เพราะปลูกง่าย ดูแลง่าย และสามารถสร้างรายได้เมื่อตนแก่เฒ่า ส่วนพืชอื่นที่ต้องการปลูกทดแทนรองลงมาคือ ยางพารา ซึ่งหากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรบ้านพีชเจริญมีความคิดที่จะสร้างรายได้ด้วยการเพาะปลูกพืชอื่นๆ เช่น สัก ยางพาราเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ รับจ้างก่อสร้าง และเลี้ยงสัตว์ (วัว/ควาย) ตามลำดับ

● บ้านน้ำพุ ตำบลน้ำตก อำเภอพาน้อย จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นที่ได้จากผู้ใหญ่บ้านน้ำพุ

ภาพรวมหมู่บ้าน

พื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกรบ้านน้ำพุส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำกันมานาน แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ รองลงมาคือ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดยผลผลิตที่ชาวบ้านสามารถผลิตเป็นรายได้อันดับหนึ่ง คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์, ข้าว และไม้ผล ตามลำดับ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีรายได้ นอกเหนือจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่สำคัญมาจากการรับจ้างแรงงานทั่วไป แต่ไม่เป็นที่พอใจของคนในหมู่บ้าน เนื่องจากไม่มีตลาดรองรับผลผลิตที่ผลิตออกมา

สิ่งที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านน้ำพุคือ การประกอบอาชีพ รองลงมาคือ วิถีความเป็นอยู่ และการพึ่งพาอาศัยกัน ตามลำดับ โดยปัจจุบัน ชาวบ้านยังคงมีการพึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น ช่วยงานพิธีต่าง ๆ

การเปลี่ยนแปลงในทางลบของพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ้านน้ำพุที่ใช้มานานหลายปี ในด้านของระบบนิเวศเกษตร พบว่า นกและสัตว์ป่าหายไปเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ แหล่งน้ำตื้นเขินและผลผลิตลดลง ตามลำดับ ซึ่งผลกระทบทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับพื้นที่เพาะปลูกของบ้านน้ำพุที่สำคัญที่สุดคือภัยแล้ง (น้ำไม่พอ) รองลงมาคือ เกิดการพังทลายของหน้าดิน และไฟป่า ตามลำดับ

ความคิดเห็นผู้ใหญบ้าน

ผู้ใหญบ้านน้ำพุมีความเห็นว่า การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านได้ดีกว่าการทำอาชีพอื่น จึงมีการปลูกข้าวโพดเพิ่มขึ้นทุกปี เพื่อใช้หนี้สินที่มีอยู่ ซึ่งผู้ใหญบ้านน้ำพุได้เข้าร่วมฟังการบรรยายจากบริษัทเอกชน และเห็นว่าเป็นแนวทางที่ดีจึงสนับสนุนให้เกษตรกรหันมาปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์กันมากขึ้น

ในด้านการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้นั้น ผู้ใหญบ้านน้ำพุใช้วิธีลดการไถไร่ให้น้อยลง และใช้วิธีการตัดหญ้า เพื่อไม่ให้ดินพังทลายลงสู่ลำห้วย ซึ่งหากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ผู้ใหญบ้านมีแนวคิดสร้างรายได้ด้วยการปลูกยางพารา สัก และไม้ผลทดแทน เนื่องจากเป็นพืชที่ลงทุนเพียงครั้งเดียว แต่ได้ผลตอบแทนนาน

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน บ้านน้ำพุ

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านน้ำพุส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้น มีประสบการณ์ปลูกข้าวโพดมากกว่า 20 ปีเป็นส่วนใหญ่ มีเพียงรายเดียวที่มีประสบการณ์เพียง 5 ปี ซึ่งพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรบ้านน้ำพุเป็นที่ทำกินของตัวเอง มีเกษตรกรเพียงรายเดียวที่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไม่พอและเช่าที่จากผู้อื่นไร่ละ 100 บาท/ปี ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยง

สัตว์เกษตรกรจะได้มาจากการถ่ายทอดกันมาเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ การบอกเล่าจากเพื่อนบ้าน และจากสหกรณ์การเกษตร ตามลำดับ

ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

ผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพืชที่ปลูกในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อเป็นฐานข้อมูลแนวทางเลือกอื่นทดแทนการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันพบว่าในปีที่ผ่านมา ชาวบ้านน้ำพุส่วนใหญ่ซื้อข้าวกิน มีเพียงบางรายที่ปลูกข้าวกินเองได้เกือบตลอดปี เกษตรกรแก้ปัญหาด้วยการซื้อข้าวจากพ่อค้าขายเร่ ส่วนพืชปลูกในเชิงเขาที่สำคัญของบ้านน้ำพุ คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมา สัก, ยางพารา

การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านน้ำพุจะได้แรงงานที่สำคัญมาจากคนในครอบครัว รองลงมาคือ การช่วยกันไถห่มบ้าน และจ้างแรงงานในหมู่บ้าน ตามลำดับ ส่วนแหล่งที่มาของเมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูก เกษตรกรจะซื้อจากร้านค้า, สหกรณ์ และบริษัทเอกชน ตามลำดับ ซึ่งเกษตรกรบ้านน้ำพุส่วนใหญ่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์อยู่ในช่วง 20 – 30 ไร่ และมากกว่า 50 ไร่ขึ้นไป พื้นที่ปลูกข้าวโพดส่วนใหญ่ถูกใช้มานานประมาณ 20 - 40 ปี โดยสารเคมีที่เกษตรกรใช้กับพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ่อยครั้งที่สุดคือ สารกำจัดวัชพืชหลังออก รองลงมา คือ สารป้องกันเชื้อรา ซึ่งเป็นสารเคมีที่มีการใช้เป็นอันดับ 2 ในปีก่อนๆ ส่วนวัสดุการเกษตรที่เกษตรกรใช้มากเป็นอันดับแรกคือ ปุ๋ยเคมีหว่านหลังออก สูตร 46-0-0 (อัตรา 0.1 – 0.5 กระสอบ/ไร่) รองลงมาคือ ปุ๋ยเคมีรองพื้น สูตร 15-15-15 (อัตรา 0.1 – 0.5 กระสอบ/ไร่) และสุดท้ายคือ สารกำจัดวัชพืช โดยที่บ้านน้ำพุไม่ใช้เกลือแกงฉีดพ่นในแปลงข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

เหตุผลที่เกษตรกรคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าการปลูกพืชไร่อื่นๆ ที่สุด คือ ผลผลิตสูงกว่า, ตลาดแน่นอน และซื้อวัสดุการเกษตรง่าย ตามลำดับ ในขณะที่การปลูกข้าวโพดจะมีปัญหาที่สำคัญที่สุดคือ วัสดุอุปกรณ์การเกษตรมีราคาแพง โดยเกษตรกรได้แก้ปัญหด้วยการใช้วัสดุอุปกรณ์ (ถังพ่นยา เครื่องสูบน้ำ) เดิมที่มีอยู่ หรือยืมจากญาติ ปัญหารองลงมาคือ ราคารับซื้อไม่แน่นอน และผลผลิตลดลง นอกจากนี้เกษตรกรบ้านน้ำพุเห็นว่า หลังจากปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานนั้น ตนเองมีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ผลผลิตลดลง สุดท้ายคือ ทรัพยากรธรรมชาติใกล้เคียงลดลง และวัชพืชมาก

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงหลังจากมีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานหลายปีของบ้านน้ำพุ ในด้านระบบนิเวศเกษตรพบว่า ผลผลิตลดลงเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ นก, สัตว์ป่าหายไป และวัชพืชมาก ตามลำดับ ในด้านระบบสังคมเกษตรกร พบว่า มีการลงทุนมากขึ้นเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ มีรายได้เพิ่มขึ้นแต่หนี้สินเพิ่ม และต้องพึ่งพาคนอื่นมากขึ้น ตามลำดับ

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านน้ำพุ

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อเมล็ด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ		←	→									
2. ตัดถาง/ฉีดพ่น สารกำจัดวัชพืช			←	→								
3. เฝ้าไร่			←	→								
4. ไถเตรียมแปลง				←	→							
5. ปลูกข้าวโพด					←	→						
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น					←	→						
7. ฉีดพ่นสาร ป้องกันวัชพืช					←	→		3				
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก						←	→					
9. ถางหญ้า						←	→	1				
10. ฉีดพ่นสารป้องกันกำจัดโรคแมลง												
11. หักเก็บ ผักข้าวโพด	←	→									←	
12. เก็บในยุ้งฉาง	←	→									←	
13. สีเป็นเมล็ด	←	→	←	→	2							
14. ขนเก็บรักษา เมล็ด		←	→	1								
15. ขายให้พ่อค้า			←	→								

หมายเหตุ ← → หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

← - - - - - → หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

จากการสอบถามข้อมูลผลผลิตของปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านน้ำพุได้ผลผลิตอยู่ในช่วง 500 – 850 กิโลกรัม/ไร่ และบางพื้นที่จะได้ผลผลิตอยู่ในช่วง 1,000 – 1,500 กิโลกรัม/ไร่ ซึ่งเมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไป เกษตรกรส่วนใหญ่จะมีกำไรประมาณ 2,000 – 5,500 บาท/ไร่

ปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านน้ำพุส่วนใหญ่มีต้นทุนทั้งในส่วนของวัสดุการเกษตรและการเพาะปลูกอยู่ในช่วงประมาณ 750 – 1,700 บาท/ไร่ และมี 1 ราย ที่มีต้นทุนมากถึง 4,500 บาท/ไร่ โดยต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ ปุ๋ยเคมี ซึ่งเกษตรกรมีแนวคิดที่จะลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ด้วยการใช้ปุ๋ยเคมีน้อยลง และใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนหรือใช้ร่วมกับปุ๋ยเคมี ส่วนต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายมากรองลงมาคือ สารกำจัดวัชพืช และเมล็ดพันธุ์ ตามลำดับ

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านน้ำพุ

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร • เมล็ดพันธุ์ • ปุ๋ยเคมีรองพื้น • ปุ๋ยเคมีหลังออก • ปุ๋ยอินทรีย์ • สารกำจัดวัชพืช	100 – 250 70 – 350 150 – 680 50 – 200 150 – 550	มีข้อมูลการใช้เพียง 3 คน
ต้นทุนการปลูก • ค่าไถเตรียมดิน • ค่าจ้างปลูก • ค่าจ้างพ่นสารเคมี • ค่าหักผักเก็บข้าวโพด • ค่าขนส่งผลผลิต • ค่าใช้จ่ายอื่น - น้ำมันเชื้อเพลิง - เช่าที่	100 – 350 50 - 250 50 – 125 50 – 125 50 – 180 30 – 250 100	มีข้อมูลการใช้เพียง 3 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 2 คน

เกษตรกรบ้านน้ำพุส่วนใหญ่ไม่มีผลผลิตการเกษตรอื่นๆที่เป็นรายได้เลย มีเพียงบางรายที่มีผลผลิตจากการเลี้ยงเป็ด/ไก่ และปลูกยางพารา ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ ได้จากการรับจ้างแรงงานทั่วไปตลอดทั้งปีเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ การเลี้ยงสัตว์ตลอดปี โดยค่าใช้จ่ายของครัวเรือนของบ้านน้ำพุส่วนใหญ่ประมาณ 1,000 – 5,000 บาท และบางครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายมากกว่า 5,000 บาท ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะใช้ไปกับค่าสาธารณูปโภคมากที่สุด รองลงมาคือการศึกษาของบุตรหลาน และลงทุนอาชีพ ตามลำดับ

ในกรณีที่ปลูกพืชอื่นแทนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในตลาดชั้น เกษตรกรบ้านน้ำพุมีความคิดที่จะปลูกยางพารามากอันดับหนึ่ง เพราะเป็นไม้ยืนต้น ดูแลรักษาง่าย ให้ผลตอบแทนสูง และเป็นที่ยอมรับปลูกกัน ส่วนพืชอื่นที่ต้องการปลูกทดแทนรองลงมาคือ สัก และข้าว ตามลำดับ ซึ่งหากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรบ้านน้ำพุมีความคิดที่จะสร้างรายได้ด้วยการเพาะปลูก (ยางพารา, สัก, ข้าว และไม้ผล) เป็นอันดับแรก รองลงมาคือ เลี้ยงสัตว์ (วัว, ควาย) และรับจ้างทั่วไป ตามลำดับ

● บ้านเปา ตำบลน้ำตก อำเภอห้วยน้ำน้อย จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นที่ได้จากผู้ใหญ่บ้านเปา

ภาพรวมหมู่บ้าน

พื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกรบ้านเปาส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำกันมานาน แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ รองลงมาคือ เป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ โดยผลผลิตที่ชาวบ้านสามารถผลิตเป็นรายได้ อันดับหนึ่ง คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ไม้ผล และเลี้ยงวัว/ควาย ตามลำดับ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีรายได้จากการแปรรูปผลผลิตเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ รับจ้างแรงงานทั่วไป และสุดท้ายได้มาจากการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน

สิ่งที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านเปาคือ การประกอบอาชีพ รองลงมาคือ การพึ่งพาอาศัยกัน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามลำดับ โดยปัจจุบัน ชาวบ้านยังคงมีการพึ่งพาอาศัยกัน ในงานพิธีต่างๆ รวมถึงการช่วยแก้ไขปัญหา

การเปลี่ยนแปลงในทางลบของพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ้านเปาที่ใช้มานานหลายปี ในด้านของระบบนิเวศเกษตร พบว่า ผลผลิตลดลงเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ แหล่งน้ำตื้นเขิน และน้ำใช้ไม่ได้ ตามลำดับ ซึ่งผลกระทบทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับพื้นที่เพาะปลูกของบ้านเปาที่สำคัญที่สุดคือไฟป่า รองลงมาคือ ภัยแล้ง (น้ำไม่พอ)

ความคิดเห็นผู้ใหญบ้าน

ผู้ใหญบ้านเปามีความเห็นว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันของบ้านเปา เนื่องจากไม่มีที่ทำกินกัน บางรายไม่มีเอกสารสิทธิ์และต้องเช่าผู้อื่น ซึ่งทางผู้ใหญบ้านเปาไม่ได้ให้ความร่วมมือกับบริษัทเอกชนในการส่งเสริมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

หากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ผู้ใหญบ้านเปามีแนวคิดเพื่อสร้างรายได้ด้วยการปลูกไม้ยืนต้น เช่น สัก ยางพารา เป็นต้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ และป้องกันการเสื่อมโทรมไปในตัว

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน บ้านเปา

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านเปาส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ตามลำดับ มีประสบการณ์ปลูกข้าวโพดมากกว่า 20 ปีเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรบ้านเปาจะเป็นที่ทำกินของตัวเองทั้งหมด ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรจะได้มาจากการถ่ายทอดกันมาเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ เกษตรอำเภอ และจากสหกรณ์การเกษตร ตามลำดับ

ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

ผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพืชที่ปลูกในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อเป็นฐานข้อมูลแนวทางเลือกอื่นทดแทนการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันพบว่า ในปีที่ผ่านมา ชาวบ้านเป่าส่วนใหญ่ปลูกข้าวกินเอง มีเพียงบางรายที่ซื้อข้าวกิน แต่คนที่ปลูกข้าวกินเองมีข้าวกินแค่ 5 – 10 เดือน ซึ่งได้แก้ปัญหาด้วยการซื้อข้าวจากพ่อค้าขายเร่ ส่วนพืชปลูกในเชิงเขาที่สำคัญของบ้านเป่าคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมา ข้าวไร่ และสุดท้ายคือยางพารา

การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านเป่าจะได้แรงงานที่สำคัญมาจากคนในครอบครัว รองลงมาคือ การช่วยกันในหมู่บ้าน และจ้างแรงงานในหมู่บ้าน ตามลำดับ ส่วนแหล่งที่มาของเมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูก เกษตรกรจะได้มาจากบริษัทเอกชน สหกรณ์ และร้านค้า ตามลำดับ ซึ่งเกษตรกรบ้านเป่าส่วนใหญ่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ประมาณ 15 - 40 ไร่ และพื้นที่ปลูกส่วนใหญ่ถูกใช้มาเป็นเวลานานประมาณ 11 - 40 ปี โดยสารเคมีที่เกษตรกรใช้กับพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ่อยครั้งที่สุดคือ สารกำจัดวัชพืชหลังงอก และสารกำจัดวัชพืชก่อนงอกตามลำดับ ส่วนวัสดุการเกษตรที่เกษตรกรใช้มากเป็นอันดับแรกคือ ปุ๋ยเคมีหัวนหลังงอก สูตร 46-0-0 (อัตรา 1 กระสอบ/ไร่) สูตร 21-0-0 (อัตรา 0.5 กระสอบ/ไร่) รองลงมาคือ สารกำจัดวัชพืช โดยที่บ้านเป่าไม่ใช้เกลือแกงฉีดพ่นในแปลงข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

เหตุผลที่เกษตรกรคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าการปลูกพืชไร่อื่นๆที่สุด คือ ปลูกง่าย, ตลาดแน่นอน และซื้อวัสดุการเกษตรง่าย ตามลำดับ ในขณะที่การปลูกข้าวโพดจะมีปัญหาที่สำคัญที่สุดคือ วัสดุอุปกรณ์การเกษตรมีราคาแพง โดยเกษตรกรแก้ปัญหาด้วยการซื้อจากร้านค้าที่มีราคาถูก และใช้วัสดุอุปกรณ์เดิมที่มีอยู่/ยืมจากญาติ/ร่วมหุ้นซื้อกับญาติ/จ้างแรงงานที่มีวัสดุอุปกรณ์ ปัญหารองลงมาคือ ราคารับซื้อไม่แน่นอน และผลผลิตลดลง ซึ่งหลังจากที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานแล้ว เกษตรกรบ้านเป่ามีความเห็นว่า มีต้นทุนการผลิตสูงเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ผลผลิตลดลง และทรัพยากรธรรมชาติใกล้เคียงลดลง ตามลำดับ

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงหลังจากมีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานหลายปีของบ้านเป่า ในด้านระบบนิเวศเกษตรอันดับแรกคือ ดินถล่ม รองลงมาคือ แหล่งน้ำตื้นเขิน และน้ำใช้ไม่ได้ตามลำดับ ในด้านระบบสังคมเกษตรกร พบว่า มีการลงทุนมากขึ้นเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ มีรายได้เพิ่มขึ้นแต่หนี้สินเพิ่ม และต้องพึ่งพาคนอื่นมากขึ้น ตามลำดับ

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านเปา

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อเมล็ด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ		←→										
2. ตัดทาง/ฉีดพ่น สารกำจัดวัชพืช			←→	←-----→	←-----→ ³	²						
3. เฝ้าไร่			←→	←-----→	←-----→ ³	¹						
4. ไถเตรียมแปลง												
5. ปลูกข้าวโพด					←→	←→						
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น					←-----→ ¹							
7. ฉีดพ่นสาร ป้องกันวัชพืช					←→	←→						
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก						←-----→	←-----→ ³					
9. ถางหญ้า												
10. ฉีดพ่นสารป้องกันกำจัดโรคแมลง												
11. หักเก็บ ผักข้าวโพด										←→	←→	←→
12. เก็บในยุ้งฉาง	←→									←→	←→	←→
13. สีเป็นเมล็ด	←→	←→										
14. ขนเก็บรักษา เมล็ด		←→	←→									
15. ขายให้พ่อค้า	←→	←→	←→									

หมายเหตุ ←→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

←-----→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

จากการสอบถามข้อมูลผลผลิตของปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านเปาได้ผลผลิตอยู่ในช่วง 620 – 1,300 กิโลกรัม/ไร่ และบางพื้นที่จะได้ผลผลิตมากกว่า 1,300 กิโลกรัม/ไร่ ซึ่งเมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไป เกษตรกรส่วนใหญ่จะมีกำไรประมาณ 2,000 – 7,400 บาท/ไร่ บางรายจะมีกำไรมากกว่า 8,000 บาท/ไร่

ปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านเปาส่วนใหญ่มีต้นทุนทั้งในส่วนของวัสดุการเกษตรและการเพาะปลูกอยู่ในช่วงประมาณ 1,000 – 2,700 บาท/ไร่ โดยต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ ปุ๋ยเคมี โดยเกษตรกรคิดที่จะลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ด้วยการใช้ปุ๋ยเคมีที่มีราคาถูก และใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนหรือใช้ร่วมกับปุ๋ยเคมี ส่วนต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายมาก รองลงมาคือ สารกำจัดวัชพืช และเมล็ดพันธุ์ ตามลำดับ

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านเปา

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร • เมล็ดพันธุ์ • ปุ๋ยเคมีหลังงอก • สารกำจัดวัชพืช	100 – 210 300 – 790 300 – 680	
ต้นทุนการปลูก • ค่าจ้างปลูก • ค่าจ้างพ่นสารเคมี • ค่าหักผักเก็บข้าวโพด • ค่าจ้างสีข้าวโพด • ค่าขนส่งผลผลิต	55 – 330 65 – 150 150 – 380 100 – 300 100 – 350	มีข้อมูลการใช้เพียง 5 คน

เกษตรกรบ้านเปาส่วนใหญ่ไม่มีผลผลิตการเกษตรอื่นๆที่เป็นรายได้เลย มีเพียงบางรายที่มีผลผลิตจากการปลูกยางพารา ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ นอกจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ได้จากการปลูกยางพาราในช่วงเดือนพฤษภาคม – เดือนสิงหาคม เพียงอย่างเดียว โดยค่าใช้จ่ายของครัวเรือนของบ้านเปาส่วนใหญ่ประมาณ 1,000 – 5,000 บาท และบางครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายมากกว่า 5,000 บาท ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะใช้ไปกับค่าสาธารณูปโภคมากที่สุด รองลงมาคือ การศึกษาของบุตรหลาน และลงทุนอาชีพ ตามลำดับ

กรณีที่จะปลูกพืชอื่นแทนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชัน เกษตรกรบ้านเปามีความคิดที่จะปลูกยางพารามากอันดับหนึ่ง เพราะเป็นไม้ยืนต้น ดูแลรักษาง่าย ให้ผลตอบแทนสูง และคาดว่าในอนาคตผลผลิตดีและมีตลาดรองรับ ส่วนพืชอื่นที่ต้องการปลูกทดแทนรองลงมาเป็นอันดับ 2 คือ สัก และข้าว เป็นอันดับที่ 3 ซึ่งหากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรบ้านเปามีความคิดที่จะสร้างรายได้ด้วยการเพาะปลูก (ยางพารา) เป็นอันดับแรก รองลงมาคือ เลี้ยงสัตว์ (ไก่, ปลา, วัว, ควาย) และรับจ้างทั่วไป ตามลำดับ

บ้านอ้อย บ้านสบหลบ (ใหม่มงคล) บ้านทัพมาน และบ้านหาไคร้ ในตำบลบัวใหญ่ อำเภอนำน้อย จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นขององค์การบริหารส่วนตำบลบัวใหญ่

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบัวใหญ่ มีความเห็นเกี่ยวกับนโยบายการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ว่า ชุมชนมีการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน เนื่องจากไม่มีพื้นที่ราบทำกินเพียงพอ จึงจำเป็นต้องใช้ที่ลาดชันในการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ซึ่งถ้าเกิดฝนตก ลมแรง จะทำให้ข้าวโพดเสียหาย ได้ผลผลิตไม่ดีเท่าที่ควร เกิดปัญหาความเดือดร้อนทั้งต่อเกษตรกรและเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม เนื่องจากมีการใช้สารกำจัดวัชพืช การตัดไม้ทำลายป่าและเผาป่าเพื่อขยายพื้นที่ปลูกมีผลทำให้สภาพดินเสื่อมโทรม และเสียสมดุลทางธรรมชาติ โดยสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบัวใหญ่มีแนวคิดลดพื้นที่ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน ด้วยการส่งเสริมการปลูกไม้ยืนต้นหรือไม้เศรษฐกิจ เช่น สัก ยางพารา ไม้ผล และหวาย เพื่อลดการบุกรุกป่าและลดการปลูกข้าวโพดลง อีกทั้งยังช่วยให้ป่าชุ่มชื้น เป็นการป้องกันเสื่อมโทรมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ร่วมไปด้วย โดยอาจเริ่มจากการแบ่งพื้นที่ปลูกยางพาราส่วนหนึ่งส่วนที่เหลือจึงปลูกข้าวโพด โดยในช่วงเวลาต้นยางพาราให้ผลผลิต จะปลูกข้าวโพดแซมจนเมื่อต้นยางพาราสามารถกรีดและทำรายได้แล้ว ค่อยเปลี่ยนจากข้าวโพดเป็นยางพาราทั้งหมด

หากชุมชนไม่มีรายได้จากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ทางสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีความต้องการที่จะส่งเสริมอาชีพที่มีรายได้ให้กับเกษตรกร สนับสนุนกล้าไม้ (สัก ยางพารา) พันธุ์ดี จัดสรรงบประมาณ อุดหนุนกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่แล้ว ให้มีอาชีพเพิ่มขึ้น เช่น ส่งเสริมการเลี้ยงกบ การเลี้ยงปลา การปลูกผักสวนครัว และหาแนวทางแก้ไข โดยเสนอว่า แต่ละชุมชนมีอะไรเป็นจุดขาย และจุดเด่น เพื่อพัฒนาให้มีการรวมกลุ่มแบบจริงจัง ทำเป็นสินค้า OTOP

● บ้านอ้อย ตำบลบัวใหญ่ อำเภอนำน้อย จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นที่ได้จากผู้ใหญ่บ้านอ้อย

ภาพรวมหมู่บ้าน

พื้นที่ทำการเกษตรของบ้านอ้อยส่วนใหญ่เป็นที่ สปก. โดยผลผลิตที่ชาวบ้านสามารถผลิตเป็นรายได้อันดับหนึ่ง คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือ ข้าว นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีรายได้นอกเหนือจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่สำคัญมาจากการรับจ้างทั่วไป ซึ่งรายได้ที่ได้รับยังไม่เป็นที่พอใจของคนในหมู่บ้าน จึงอยากให้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มีต้นทุนต่ำ และได้ผลผลิตสูง

สิ่งที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านอ้อย ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษา วัฒนธรรม และความเชื่อ ประเพณี ตามลำดับ โดยปัจจุบันชาวบ้านยังคงมีการพึ่งพาอาศัยในเรื่องของการลงแขก

การเปลี่ยนแปลงทางลบในระบบสังคมชุมชนของพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ้านอ้อยที่ใช้มานานหลายปี พบว่า มีการลงทุนเพิ่มขึ้น และรายได้เพิ่มแต่หนี้เพิ่ม

ความคิดเห็นผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้านอ้อยมีความเห็นว่า การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในตลาดชั้นอาจมีการชะล้างของหน้าดินทุกปี ทำให้ต้องใช้ต้นทุนในการผลิตสูง ซึ่งการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่บ้านอ้อยนั้นได้เมล็ดพันธุ์และสารเคมีมาจากบริษัทเอกชน โดยพนักงานบริษัทจะนำเมล็ดพันธุ์และสารเคมีมาให้กับตัวแทนในหมู่บ้านเพื่อแจกจ่ายให้กับคนอื่น

ในการป้องกันการเสื่อมโทรม และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้นั้น ผู้ใหญ่บ้านอ้อยมีความคิดที่จะรณรงค์ให้ชาวบ้านช่วยกันด้านการตัดไม้ทำลายป่า ปลูกป่าทดแทน ปลูกจิตสำนึกให้รักษาผืนป่าและต้นน้ำ ซึ่งหากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์แล้ว ผู้ใหญ่บ้านมีความเห็นว่า ทางรัฐบาลควรจะให้คำแนะนำ และส่งเสริมอาชีพที่เกิดรายได้ ยั่งยืน และมีตลาดรองรับที่ดี สนับสนุนการปลูกไม้ยืนต้น เช่น ยางพารา สักทอง และอื่นๆ

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในตลาดชั้น บ้านอ้อย

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านอ้อยส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลายและตอนต้น มีประสบการณ์ปลูกข้าวโพด 10 - 20 ปีเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรบ้านอ้อยจะเป็นที่ทำกินของตัวเอง มีเกษตรกรบางรายที่พื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไม่พอ และได้แก้ไขทั้งขอใช้จากญาติ (ไม่มีค่าใช้จ่าย) หรือขอเช่าที่จากผู้อื่น (ไร่ละ 50 - 150 บาท/ปี) นอกจากนี้มีเพียงรายเดียวที่เปิดพื้นที่ใหม่ (7 ไร่) ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เกษตรกรจะได้มาจากการถ่ายทอดกันมาเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ การบอกเล่าจากเพื่อนบ้าน และเกษตรกรอำเภอ ตามลำดับ

ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในตลาดชั้น

ผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพืชที่ปลูกในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อเป็นฐานข้อมูลแนวทางเลือกอื่นทดแทนการปลูกข้าวโพดในตลาดชั้นพบว่า ในปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านอ้อย (ร้อยละ 73) ปลูกข้าวกินเองได้ตลอดปี มีเพียงร้อยละ 27 ที่ซื้อข้าวกิน ส่วนพืชปลูกในเชิงเขาที่สำคัญของบ้านอ้อยคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือ ยางพาราและไม่ผล ตามลำดับ

การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านอ้อยจะได้แรงงานที่สำคัญมาจากคนในครอบครัว รองลงมาคือ การช่วยกันในหมู่บ้าน และจ้างแรงงานในหมู่บ้าน ตามลำดับ ส่วนแหล่งที่มาของเมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูก เกษตรกรจะได้มาจากบริษัทเอกชนมากที่สุด รองลงมาคือ สหกรณ์ ซึ่ง

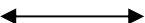
เกษตรกรบ้านอ้อยส่วนใหญ่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์อยู่ในช่วง 10 – 40 ไร่ และมากกว่า 40 ไร่ขึ้นไป ซึ่งพื้นที่ปลูกส่วนใหญ่ถูกใช้มานานประมาณ 10 - 20 ปี โดยสารเคมีที่เกษตรกรใช้กับพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ่อยครั้งที่สุดคือ สารกำจัดวัชพืชหลังออก รองลงมาคือ สารกำจัดวัชพืชก่อนงอก และสารป้องกันแมลง ซึ่งเป็นสารเคมีที่มีการใช้เป็นอันดับ 2 ในปีก่อนๆ ส่วนวัสดุการเกษตรที่เกษตรกรใช้มากเป็นอันดับแรกคือ ปุ๋ยเคมีหว่านหลังออก สูตร 46-0-0 (อัตรา 1 กระสอบ/ไร่) รองลงมาคือ ปุ๋ยเคมีรองพื้น สูตร 15-15-15 (อัตรา 1 กระสอบ/ไร่) และสุดท้ายคือ สารกำจัดวัชพืช โดยที่บ้านอ้อยไม่ใช้เกลือแกงฉีดพ่นในแปลงข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

เหตุผลที่เกษตรกรคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าการปลูกพืชไร่อื่นๆ ที่สุด คือ หักต้นทุนแล้วได้กำไรดี ปลูกง่ายกว่า และมีระบบสี ขนส่ง รับซื้อ ตามลำดับ ในขณะที่การปลูกข้าวโพดมีปัญหาที่สำคัญที่สุดคือ วัสดุเกษตรมีราคาแพง โดยเกษตรกรได้แก้ปัญหาด้วยซื้อวัสดุเกษตรที่มีราคาถูกกว่า หรือซื้อในช่วงที่มีราคาถูก และต้องการให้รัฐบาลช่วยแก้ไข ส่วนปัญหา รองลงมาคือ ผลผลิตลดลง และไม่มีพื้นที่ปลูกเพิ่ม ตามลำดับ ซึ่งหลังจากที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานแล้วนั้น เกษตรกรบ้านอ้อยมีความเห็นว่า ผลผลิตข้าวโพดลดลง เป็นอันดับแรก รองลงมาคือ มีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น และสุดท้ายคือ วัชพืชมาก

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงหลังจากมีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานหลายปีของบ้านอ้อย ในด้านระบบนิเวศเกษตรพบว่า แหล่งน้ำตื้นเขินเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ผลผลิตลดลง และสุดท้ายคือ นก, สัตว์ป่าหายไป และดินถล่ม ในด้านระบบสังคมเกษตรกร พบว่า มีการลงทุนเกษตรมากขึ้นเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ มีรายได้เพิ่มขึ้นแต่หนี้สินเพิ่ม และชุมชนไม่ช่วยกันตามลำดับ

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านอ้อย

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อเมล็ด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ												
2. ตัดทาง/ฉีดพ่น สารกำจัดวัชพืช												
3. เฝ้าไร่												
4. ไถเตรียมแปลง												
5. ปลูกข้าวโพด												
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น												
7. ฉีดพ่นสาร ป้องกันวัชพืช												
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก												
9. ถางหญ้า												
10. ฉีดพ่นสารป้องกันกำจัดโรคแมลง												
11. หักเก็บ ผักข้าวโพด												
12. เก็บในยุ้งฉาง												
13. สีเป็นเมล็ด												
14. ขนเก็บรักษา เมล็ด												
15. ขายให้พ่อค้า												

หมายเหตุ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

 หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

จากการสอบถามข้อมูลผลผลิตของปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านอ้อยได้ผลผลิตอยู่ในช่วง 400 – 1,000 กิโลกรัม/ไร่ และบางรายจะได้ผลผลิตมากถึง 1,400 กิโลกรัม/ไร่ ซึ่งเมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไป เกษตรกรส่วนใหญ่จะมีกำไรประมาณ 1,600 – 6,000 บาท/ไร่

เกษตรกรบ้านอ้อยส่วนใหญ่มีต้นทุนทั้งในส่วนของวัสดุการเกษตรและการเพาะปลูกอยู่ในช่วงประมาณ 1,200 – 3,500 บาท/ไร่ โดยต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ ปุ๋ยเคมี ซึ่งเกษตรกรมีแนวคิดที่จะลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ด้วยการใช้ปุ๋ยเคมีต่อพื้นที่ให้น้อยลง และใช้ปุ๋ยอินทรีย์หรือปุ๋ยชีวภาพแทน หรือใช้ร่วมกับปุ๋ยเคมี และบางรายจะรอซื้อปุ๋ยในช่วงที่มีราคาถูกลง ส่วนต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายมารองลงมาคือ เมล็ดพันธุ์ และสารกำจัดวัชพืช ตามลำดับ

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านอ้อย

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร • เมล็ดพันธุ์ • ปุ๋ยเคมีรองพื้น • ปุ๋ยเคมีหลังออก • ปุ๋ยอินทรีย์ • ปุ๋ยชีวภาพ • สารกำจัดวัชพืช	100 – 180 250 – 750 390 – 780 300 – 330 10 100 – 400	มีข้อมูลการใช้เพียง 2 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน
ต้นทุนการปลูก • ค่าไถเตรียมดิน • ค่าจ้างปลูก • ค่าจ้างพ่นสารเคมี • ค่าหักผักเก็บข้าวโพด • ค่าจ้างสีข้าวโพด • ค่าขนส่งผลผลิต	100 – 250 50 – 200 50 – 150 200 – 400 80 – 200 50 – 140	มีข้อมูลการใช้เพียง 2 คน

เกษตรกรบ้านอ้อยส่วนใหญ่ไม่มีผลผลิตการเกษตรอื่นๆที่เป็นรายได้เลย มีเพียงบางรายที่มีรายได้ที่สำคัญมาจากการปลูกข้าว รองลงมาคือ ไม้ผล และพืชผัก ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ นอกจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ได้จากการรับจ้างแรงงานทั่วไปช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – พฤษภาคม เป็นอันดับแรก โดยค่าใช้จ่ายของครัวเรือนของบ้านอ้อยส่วนใหญ่ประมาณ 1,000 – 5,000 บาท และบางครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายมากกว่า 5,000 บาท ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะนำไปใช้หนี้เงินกู้มากที่สุด รองลงมาคือ ซื้อวัสดุการเกษตร และจ่ายค่าสาธารณูปโภค ตามลำดับ

ในกรณีที่จะปลูกพืชอื่นแทนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในตลาดชั้น เกษตรกรบ้านอ้อยยังคงต้องการที่จะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นอย่างแรก เพราะปลูกง่าย ผลผลิตสูง ได้เงินเร็วกำไรสูง ส่วนพืชอื่นที่ต้องการปลูกทดแทนรองลงมาเป็นอันดับ 2 คือ ยางพารา และสัถ ตามลำดับ ซึ่งหากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรบ้านอ้อยมีความคิดที่จะสร้างรายได้ด้วยการปลูกยางพาราเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ เลี้ยงสัตว์ (หมู, วัว และปลา) และรับจ้างทั่วไป ตามลำดับ

● บ้านสบหลบ (ใหม่มงคล) ตำบลบัวใหญ่ อำเภอนาเยีย จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นที่ได้จากผู้ใหญ่บ้านสบหลบ

ภาพรวมหมู่บ้าน

พื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกรบ้านสบหลบส่วนใหญ่ มีเอกสารสิทธิ์ สปก. รองลงมา คือ เป็นพื้นที่ทำกินมานาน แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ โดยผลผลิตที่ชาวบ้านสามารถผลิตเป็นรายได้ อันดับหนึ่ง คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์, ไม้ผล และเลี้ยงหมู ตามลำดับ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมี รายได้นอกเหนือจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่สำคัญ มาจากการรับจ้างก่อสร้าง ซึ่งชาวบ้าน ยังไม่พอใจกับรายได้ที่ได้รับ เนื่องจากสินค้าเกษตรมีราคาต่ำ ในขณะที่ต้นทุนสูง จึงต้องการ ความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการ

สิ่งที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านสบหลบคือ การ ประกอบอาชีพ รองลงมาคือ การพึ่งพาอาศัยกัน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามลำดับ โดยปัจจุบัน ชาวบ้านยังคงมีการพึ่งพาอาศัยกัน ในงานพิธีต่างๆ รวมถึงการช่วยแก้ไขปัญหา

การเปลี่ยนแปลงในทางลบของพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ้านสบหลบที่ใช้มานาน หลายปี ในด้านของระบบนิเวศเกษตร พบว่า นกและสัตว์ป่าหายไปเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ แหล่งน้ำตื้นเขินและผลผลิตลดลง ตามลำดับ ซึ่งผลกระทบทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ เพาะปลูกของบ้านสบหลบที่สำคัญที่สุดคือภัยแล้ง (น้ำไม่พอ) รองลงมาคือ ไฟป่า และการ พังทลายของหน้าดิน ตามลำดับ ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางด้านลบของระบบสังคมชุมชนที่สำคัญ อันดับแรกคือ รายได้เพิ่มแต่หนี้เพิ่ม รองลงมาคือ มีการลงทุนเพิ่มขึ้น และต้องพึ่งพาคนอื่นมา กขึ้น ตามลำดับ

ความคิดเห็นผู้ใหญบ้าน

ผู้ใหญบ้านสบหลบมีความคิดที่จะแนะนำให้เกษตรกรที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ ลาดชัน โดยการขุดดินทำแนวกัน ป้องกันการชะล้างและการไหลเร็วของน้ำที่จะพัดพาเอา ตะกอนลงสู่ลำห้วย เพื่อจะได้เป็นการป้องกันการเสื่อมโทรมของหน้าดิน และป้องกันการตื้นเขิน ของลำห้วย นอกจากนี้ ผู้ใหญบ้านยังต้องการที่จะแนะนำให้เกษตรกรในหมู่บ้านปลูกไม้ยืนต้น เช่น สัก และยางพารา เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้

หากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ผู้ใหญบ้านสบหลบมีแนวคิดเพื่อสร้างรายได้ด้วยการ แนะนำให้เกษตรกรปลูกถั่วลิสง และข้าวไร่

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน บ้านสบหลบ

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านสบหลบส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลายและตอนต้น ตามลำดับ และส่วนใหญ่มีประสบการณ์ปลูกข้าวโพด 20 - 35 ปี มีบางส่วนที่มีประสบการณ์ เพียง 6 - 12 ปี ซึ่งพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรบ้านสบหลบจะเป็นที่ของตัวเองทั้งหมด มีเพียง

รายเดี่ยวที่พื้นที่ปลูกไม่พอ และได้ขอใช้จากผู้อื่นโดยไม่มีค่าตอบแทน ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เกษตรกรจะได้มาจากการถ่ายทอดกันมาเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ เพื่อนบ้านบอกเล่า และจากสหกรณ์การเกษตร ตามลำดับ

ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

ผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพืชที่ปลูกในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อเป็นฐานข้อมูลแนวทางเลือกอื่นทดแทนการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันพบว่า ในปีที่ผ่านมา ชาวบ้านสับสนมากกว่าครึ่งหนึ่งของหมู่บ้านได้ซื้อข้าวกิน บางส่วนปลูกข้าวกินเองได้เกือบปี ซึ่งได้แก้ปัญหาด้วยการซื้อข้าวจากพ่อค้าขายเร่ ส่วนพืชปลูกในเชิงเขาที่สำคัญของบ้านสับสนอันดับแรกคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมา ยางพาราและไม้ผลตามลำดับ

การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านสับสนจะได้แรงงานที่สำคัญมาจากคนในครอบครัว รองลงมาคือ การช่วยกันในหมู่บ้าน และจ้างแรงงานในหมู่บ้าน ตามลำดับ ส่วนแหล่งที่มาของเมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูก เกษตรกรมักจะซื้อจากร้านค้า, บริษัทเอกชน และสหกรณ์ตามลำดับ ซึ่งเกษตรกรบ้านสับสนส่วนใหญ่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์อยู่ในช่วง 35 - 50 ไร่ ส่วนเกษตรกรรายใหญ่จะมีพื้นที่ปลูกประมาณ 70 - 80 ไร่ ทั้งนี้พื้นที่ปลูกส่วนใหญ่ถูกใช้มานานประมาณ 10 - 30 ปี โดยสารเคมีที่ใช้บ่อยครั้งที่สุดคือ สารกำจัดวัชพืชหลังงอก รองลงมาคือ สารป้องกันเชื้อรา ซึ่งมีการใช้ในปีก่อนๆ ส่วนวัสดุการเกษตรที่เกษตรกรใช้มากเป็นอันดับแรกคือ ปุ๋ยเคมีหว่านหลังงอก สูตร 46-0-0 (อัตรา 0.5 - 1 กระสอบ/ไร่) รองลงมาคือ ปุ๋ยเคมีรองพื้น สูตร 15-15-15 (อัตรา 0.5 กระสอบ/ไร่) และสารกำจัดวัชพืชเป็นลำดับสุดท้าย โดยเกษตรกรบ้านสับสนไม่ใช้เกลือแกงฉีดพ่นในแปลงข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

เหตุผลที่เกษตรกรคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าการปลูกพืชไร่อื่น ๆ อันดับแรกคือ ปลูกง่ายกว่า รองลงมาคือ ตลาดแน่นอน และซื้อวัสดุเกษตรง่าย ตามลำดับ ในขณะที่ การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เกษตรกรจะมีปัญหาวัสดุเกษตรมีราคาแพงมากที่สุด และได้แก้ปัญหาโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ของเดิมที่มีอยู่ เช่น ถังพ่นยา จอบ เสียม ส่วนวัสดุการเกษตรอื่นๆ เกษตรกรจะซื้อในราคาผ่อนหรือหาซื้อจากร้านที่มีราคาถูกลง ปัญหารองลงมาคือ ราคารับซื้อไม่แน่นอน และผลผลิตลดลง ตามลำดับ ซึ่งหลังจากที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานแล้ว เกษตรกรบ้านสับสนให้ความเห็นว่า มีต้นทุนการผลิตสูงเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ทรัพยากรใกล้เคียงลดลง และวัชพืชมากขึ้น ตามลำดับ ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางด้านลบของระบบนิเวศเกษตรคือ แหล่งน้ำตื้นเขิน, น้ำใช้ไม่ได้ และดินกล่ม ตามลำดับ ในด้านระบบสังคมเกษตรคือ ลงทุนเกษตรเพิ่มขึ้น เป็นอันดับแรก รองลงมาคือ รายได้เพิ่มแต่หนี้เพิ่ม และต้องพึ่งพาคนอื่นมากขึ้นตามลำดับ

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านสบหลบ

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อเมล็ด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ		←→										
2. ตัดทาง/ฉีดพ่น สารกำจัดวัชพืช			←→									
3. เฝ้าไร่				←-----→	1							
4. ไถเตรียมแปลง					←---→	1						
5. ปลูกข้าวโพด					←→							
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น					←-----→	2						
7. ฉีดพ่นสาร ป้องกันวัชพืช												
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก						←→						
9. ถางหญ้า						←-----→	4					
10. ฉีดพ่นสารป้อง- กันกำจัดโรคแมลง												
11. หักเก็บ ฝักข้าวโพด	→									←		
12. เก็บในยุ้งฉาง										←-----→	4	
13. สีเป็นเมล็ด	→									←		
14. ขนเก็บรักษา เมล็ด	-----→	5								←-----→		
15. ขายให้พ่อค้า	→									←		

หมายเหตุ ←→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

←-----→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

จากการสอบถามข้อมูลผลผลิตของปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านสบหลบได้ผลผลิตอยู่ในช่วง 500 – 1,000 กิโลกรัม/ไร่ และมีเกษตรกร 2 ราย ที่มีผลผลิตมากกว่า 1,250 กิโลกรัม/ไร่ ซึ่งเมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไปเกษตรกรส่วนใหญ่จะมีกำไรประมาณ 1,600 – 4,400 บาท/ไร่ บางรายจะมีกำไรมากกว่า 5,000 บาท/ไร่

เกษตรกรบ้านสบหลบส่วนใหญ่มีต้นทุนทั้งในส่วนของวัสดุการเกษตรและการเพาะปลูกอยู่ในช่วงประมาณ 750 – 2,000 บาท/ไร่ โดยต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ ปุ๋ยเคมี ซึ่งเกษตรกรคิดที่จะลดค่าใช้จ่ายด้วยการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่มีราคาถูกกว่าทดแทน ส่วนต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายมากรองลงมาคือ เมล็ดพันธุ์ และสารกำจัดวัชพืช ตามลำดับ

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านสบหลบ

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร • เมล็ดพันธุ์ • ปุ๋ยเคมีรองพื้น • ปุ๋ยเคมีหลังงอก • ปุ๋ยอินทรีย์ • สารกำจัดวัชพืช • อื่นๆ - สารคลุกเมล็ด	100 – 220 150 – 360 320 – 630 50 – 85 100 – 280 20	มีข้อมูลการใช้เพียง 2 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 3 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน
ต้นทุนการปลูก • ค่าไถเตรียมดิน • ค่าจ้างปลูก • ค่าจ้างพ่นสารเคมี • ค่าหักผักเก็บข้าวโพด • ค่าจ้างสีข้าวโพด • ค่าขนส่งผลผลิต	30 – 100 30 – 150 30 200 – 280 25 – 417 50 – 375	มีข้อมูลการใช้เพียง 4 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 5 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 2 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 2 คน

เกษตรกรบ้านสบหลบส่วนใหญ่มีผลผลิตการเกษตรอื่นๆที่เป็นรายได้ที่สำคัญอันดับแรก คือ ไม้ผล รองลงมาอันดับ 2 ได้จากการขายพืชผักต่างๆ และปลา อันดับสุดท้ายได้จากการเลี้ยงหมูและเป็ด/ไก่ ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ นอกจากการปลูกข้าวโพดได้จากการเลี้ยงสัตว์และรับจ้างตลอดปี รองลงมาคือ การเพาะปลูก ช่วงเดือนมีนาคม – ธันวาคม โดยค่าใช้จ่ายของครัวเรือนของบ้านสบหลบส่วนใหญ่จะมากกว่า 5,000 บาทขึ้นไป รองลงมาคือ ประมาณ 1,000 – 5,000 บาท ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะใช้ไปกับค่าสาธารณูปโภคมากที่สุด รองลงมาคือ การศึกษาของบุตรหลาน และลงทุนอาชีพ ตามลำดับ

ในกรณีที่จะปลูกพืชอื่นแทนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชัน เกษตรกรบ้านสบหลบมีความคิดที่จะปลูกยางพารามากอันดับหนึ่ง เพราะปลูกเพียงครั้งเดียว ให้ผลผลิตนาน และให้ผลตอบแทนพอกับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ส่วนพืชอื่นที่ต้องการปลูกทดแทนรองลงมาคือ สัก และข้าว ตามลำดับ ซึ่งหากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรบ้านสบหลบมีความคิดที่จะสร้างรายได้ด้วยการเพาะปลูก (ยางพารา) เป็นอันดับแรก รองลงมาคือ เลี้ยงสัตว์ (วัว, ควาย) และรับจ้างทั่วไป ตามลำดับ

● บ้านทัพม่าน ตำบลบัวใหญ่ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นที่ได้จากผู้ใหญ่บ้านทัพม่าน

ภาพรวมหมู่บ้าน

พื้นที่ทำการเกษตรของบ้านทัพม่านส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำกินกันมานาน แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ โดยผลผลิตที่ชาวบ้านสามารถผลิตเป็นรายได้อันดับหนึ่ง คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมา คือ การเลี้ยงวัว/ควาย และปลูกพืชผักต่างๆ ตามลำดับ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีรายได้ นอกเหนือจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่สำคัญมาจากการรับจ้างก่อสร้าง รองลงมาคือ หัตถกรรมพื้นบ้าน และรับจ้างงานบริษัทเป็นลำดับสุดท้าย แต่ชาวบ้านยังไม่พอใจกับรายได้ ซึ่ง ชาวบ้านต้องการให้รัฐเข้าช่วยส่งเสริมให้ปลูกพืชอื่นๆ เช่น ไม้ผล พืชผัก และมันสำปะหลัง โดย ต้องมีการติดตามผล มีตลาดรองรับอย่างแน่นอน

สิ่งที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านทัพม่าน ได้แก่ การพึ่งพาอาศัยกัน, ภาษา วัฒนธรรม และความเชื่อ ประเพณี ตามลำดับ ซึ่งชาวบ้านทัพม่าน ยังคงมีการพึ่งพาอาศัยกันเหมือนเดิม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น ลงแขกช่วยกันทำงาน เกษตร โดยไม่ต้องจ้างวานกัน เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงในทางลบของพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ้านทัพม่านที่ใช้มานานหลายปี ในด้านของระบบนิเวศเกษตร พบว่า นกและสัตว์ป่าหายไป มีวัชพืชมาก และโรคแมลง ระบาด ตามลำดับ ซึ่งผลกระทบทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับพื้นที่เพาะปลูกของบ้านทัพม่านที่สำคัญที่สุดคือ ภัยแล้ง (น้ำไม่พอ)

ความคิดเห็นผู้ใหญบ้าน

ผู้ใหญ่บ้านทัพม่านมีความเห็นว่า การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันมีการทำมานานหลายปีแล้ว เป็นพืชที่ให้ผลผลิต และรายได้ดี แม้ว่าในปัจจุบันมีปัญหาการจางหายของผลผลิต เช่น ปุ๋ย สารกำจัดวัชพืช เมล็ดพันธุ์ ที่มีราคาสูง แต่จำเป็นต้องทำ จึงอยากให้ส่วนราชการ สนับสนุนการสร้างรายได้的其他เข้ามาแทน และขอให้มีตลาดรองรับและรายได้ดี นอกจากนี้ ผู้ใหญ่บ้านทัพม่านไม่ได้มีความร่วมมือกับบริษัทเอกชนในการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่

ผู้ใหญ่บ้านทัพม่านมีแนวคิดที่จะหันมาปลูกไม้ยืนต้นทดแทนการปลูกข้าวโพด เช่น ยางพารา ไม้สักทอง มะขามหวาน ลำไย เพื่อเป็นการป้องกันการเสื่อมโทรม และอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ และสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ยังต้องการที่จะทดลองปลูกพืชชนิดอื่น เช่น มันสำปะหลัง หรือ ไม้ดอกไม้ประดับ แต่ไม่มีตลาดรับซื้อที่แน่นอน และต้องการให้หน่วยงานราชการช่วยส่งเสริม รวมถึงมีการติดตามการทำงานของ เกษตรกร มีตลาดรองรับที่แน่นอน

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน บ้านทัพมาน

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านทัพมานส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้นมากที่สุด และส่วนมากมีประสบการณ์ปลูกข้าวโพดอยู่ในช่วง 10 – 30 ปี ซึ่งพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรบ้านทัพมานจะเป็นที่ของตัวเองเป็นส่วนใหญ่ มีเกษตรกรเพียง 2-3 ราย ที่พื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไม่พอ ได้ขอใช้โดยไม่มีค่าตอบแทนจากผู้อื่น และขอเช่าที่ ไร่ละ 100 บาท/ปี ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เกษตรกรจะได้มาจากการถ่ายทอดกันมาเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ การบอกเล่าจากเพื่อนบ้าน และจากสหกรณ์การเกษตร ตามลำดับ

ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

ผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพืชที่ปลูกในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อเป็นฐานข้อมูลแนวทางเลือกอื่นทดแทนการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันพบว่า ในปีที่ผ่านมา ชาวบ้านทัพมานบางส่วนจะซื้อข้าวกิน และส่วนใหญ่ปลูกข้าวกินเองได้เกือบตลอดทั้งปี (10 – 12 เดือน) เมื่อข้าวไม่พอกินชาวบ้านจะซื้อจากพ่อค้าขายเร่ บางรายได้ขอซื้อจากเพื่อนบ้านที่มีข้าวเหลือพอกิน ส่วนพืชที่ปลูกในเชิงเขาของบ้านทัพมาน อันดับแรกคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมา ข้าวไร่ และสักร ตามลำดับ

การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านทัพมานจะได้แรงงานที่สำคัญมาจากคนในครอบครัว รองลงมาคือ การช่วยเหลือกันในหมู่บ้าน และสุดท้ายคือ จ้างแรงงานในหมู่บ้าน ส่วนแหล่งที่มาของเมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูก เกษตรกรจะซื้อของบริษัทเอกชนกันมากที่สุด รองลงมา คือ ร้านค้า และสหกรณ์ ตามลำดับ ซึ่งเกษตรกรบ้านทัพมานส่วนใหญ่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์อยู่ในช่วง 10 – 40 ไร่ และพื้นที่ปลูกส่วนใหญ่ถูกใช้มาเป็นเวลานาน 10 – 30 ปี โดยสารเคมีที่เกษตรกรใช้กับพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ่อยครั้งที่สุดคือ สารกำจัดวัชพืชหลังงอก รองลงมา คือ สารป้องกันเชื้อรา ซึ่งมีการใช้บ่อยครั้งในปีอื่นๆ ส่วนวัสดุการเกษตรที่เกษตรกรให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกคือ ปุ๋ยเคมีหว่านหลังงอก สูตร 46-0-0 (อัตรา 0.5 – 1 กระสอบ/ไร่) รองลงมาคือ สารกำจัดวัชพืช ซึ่งบ้านทัพมานไม่ใช้เกลือแกงฉีดพ่นในแปลงข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

หลังจากที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานแล้ว เกษตรกรบ้านทัพมานพบว่า มีต้นทุนการผลิตสูงเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ผลผลิตลดลง สุดท้ายคือ ทรัพยากรธรรมชาติใกล้เคียงลดลง ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ทำให้เกษตรกรเกิดปัญหาที่สำคัญคือ วัสดุเกษตรราคาแพง และได้แก้ปัญหาโดยการลดการใช้ปุ๋ยเคมีลง หันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ทดแทน และใช้เมล็ดพันธุ์ที่มีราคาถูก ซึ่งเกษตรกรบางส่วนมีความคิดที่จะลดพื้นที่ปลูกลงด้วย นอกจากนี้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านทัพมานยังมีปัญหาสำคัญรองลงมา คือ ผลผลิตลดลง และราคารับซื้อไม่แน่นอนตามลำดับ แต่เหตุผลที่เกษตรกรคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าการปลูกพืชไร่อื่นๆที่สุดคือ ปลูกง่าย ตลาดแน่นอน และซื้อวัสดุเกษตรง่าย ตามลำดับ

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงหลังจากมีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานหลายปีของบ้านทัพม่าน ในด้านระบบนิเวศเกษตรพบว่า แหล่งน้ำตื้นเขินเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ผลผลิตลดลง และ น้ำใช้ไม่ได้ ตามลำดับ ในด้านระบบสังคมเกษตรกร พบว่า รายได้เพิ่มขึ้นแต่หนี้สินเพิ่มเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ มีการลงทุนเกษตรมากขึ้น และต้องพึ่งพาคนอื่นมากขึ้น ตามลำดับ

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านทัพม่าน

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อมีล็ด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ	←-----→ ⁷			←-----→								
2. ตัดถาง/ฉีดพ่น สารกำจัดวัชพืช				←-----→								
3. เฝ้าไร่				←-----→								
4. ไถเตรียมแปลง		←-----→ ¹										
5. ปลูกข้าวโพด				←-----→								
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น												
7. ฉีดพ่นสาร ป้องกันวัชพืช												
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก						←-----→						
9. ถางหญ้า					←-----→							
10. ฉีดพ่นสารป้องกันกำจัดโรคแมลง												
11. หักเก็บ ผักข้าวโพด											←-----→	
12. เก็บในยุ้งฉาง										←-----→ ¹¹		
13. สีเป็นมีล็ด	→									←-----→		
14. ขนเก็บรักษามีล็ด	→									←-----→		
15. ขายให้พ่อค้า	→									←-----→		

หมายเหตุ ←-----→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

←-----→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

จากการสอบถามข้อมูลผลผลิตของปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านทัพม่านส่วนใหญ่ได้ผลผลิตอยู่ในช่วง 400 – 1,300 กิโลกรัม/ไร่ แต่มีบางรายที่มีผลผลิตต่ำประมาณ 240 – 270 กิโลกรัม/ไร่ ในขณะที่บางรายมีผลผลิตมากกว่า 1,700 กิโลกรัม/ไร่ ซึ่งเมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไป เกษตรกรส่วนใหญ่จะมีกำไรประมาณ 1,100 – 7,500 บาท/ไร่ ส่วนเกษตรกรที่มีผลผลิตต่ำจะมีกำไรประมาณ 550 – 620 บาท/ไร่ และเกษตรกรที่มีผลผลิตสูงจะมีกำไรมากถึง 11,000 บาท/ไร่

เกษตรกรบ้านทัพม่านส่วนใหญ่มีต้นทุนทั้งในส่วนของวัสดุการเกษตรและการเพาะปลูกอยู่ในช่วงประมาณ 550 – 2,200 บาท/ไร่ โดยต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ ปุ๋ยเคมี ซึ่งเกษตรกรมีแนวคิดที่จะลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ด้วยการลดการใช้ปุ๋ยเคมีลงและใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทน ส่วนต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายมารองลงมาคือ สารกำจัดวัชพืช และเมล็ดพันธุ์ ตามลำดับ

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านทัพม่าน

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร • เมล็ดพันธุ์ • ปุ๋ยเคมีรองพื้น • ปุ๋ยเคมีหลังออก • ปุ๋ยอินทรีย์ • สารกำจัดวัชพืช	100 – 250 125 150 – 750 15 – 20 100 – 420	มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 4 คน
ต้นทุนการปลูก • ค่าไถเตรียมดิน • ค่าจ้างปลูก • ค่าจ้างพ่นสารเคมี • ค่าหักผักเก็บข้าวโพด • ค่าขนส่งผลผลิต • ค่าใช้จ่ายอื่นๆ - ค่าเช่าที่	30 – 60 50 – 240 80 – 120 50 – 240 50 – 300 100	มีข้อมูลการใช้เพียง 3 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 2 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 2 คน

เกษตรกรบ้านทัพม่านส่วนใหญ่ไม่มีผลผลิตการเกษตรอื่นๆที่เป็นรายได้เลย มีเพียงบางรายที่มีผลผลิตจากการขายไม้ผล เลี้ยงวัว/ควายเป็นรายได้ ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ นอกจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จะได้จากการรับจ้างแรงงานด้านเกษตรกรรมตลอดทั้งปีเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ปลูกพืช ในช่วงเดือนมีนาคม - กันยายน และเลี้ยงสัตว์ตลอดปี โดยค่าใช้จ่ายครัวเรือนของบ้านทัพม่านส่วนใหญ่ประมาณ 1,000 – 5,000 บาท และบางครัวเรือนมี

ค่าใช้จ่ายมากกว่า 5,000 บาท ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะใช้ไปกับค่าสาราณูปโภคมากที่สุด รองลงมาคือ การศึกษาของบุตรหลาน และลงทุนอาชีพ ตามลำดับ

ในกรณีที่จะปลูกพืชอื่นแทนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในตลาดชั้น เกษตรกรบ้านทัพมามีความคิดที่จะปลูกยางพารามากเป็นอันดับหนึ่ง เพราะปลูกง่าย ราคาสูง ปลูกเพียงครั้งเดียวได้ผลตอบแทนพอกับข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ส่วนพืชอื่นที่ต้องการปลูกทดแทนรองลงมาคือ สัก และข้าว ซึ่งหากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรบ้านทัพมามีความคิดที่จะสร้างรายได้ด้วยการปลูกยางพาราเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ เลี้ยงวัว/ควาย และรับจ้างงานเกษตรทั่วไป

● บ้านนาไคร้ ตำบลบัวใหญ่ อำเภอนาเยีย จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นที่ได้จากผู้นำหมู่บ้านนาไคร้

ภาพรวมหมู่บ้าน

พื้นที่ทำการเกษตรของบ้านนาไคร้ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำกินกันมานาน แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ รองลงมาเป็นพื้นที่ สปก. และพื้นที่มีโฉนด ตามลำดับ โดยผลผลิตที่ชาวบ้านสามารถผลิตเป็นรายได้อันดับหนึ่งคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือ ข้าว และสุดท้ายคือ ไม้ผล นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีรายได้จากการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน รองลงมาคือ แปรรูปผลผลิต และรับจ้างแรงงานทั่วไปเป็นลำดับสุดท้าย แต่ชาวบ้านยังไม่พอใจ และต้องการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐ เอกชน สนับสนุนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

สิ่งที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านนาไคร้ ได้แก่ การพึ่งพาอาศัยกัน, ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความเชื่อ ประเพณี ตามลำดับ ซึ่งชาวบ้านนาไคร้มีการพึ่งพาอาศัยกันช่วยในการลงแขกประกอบอาชีพ

การเปลี่ยนแปลงในทางลบของพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ้านนาไคร้ที่ใช้มานานหลายปี ในด้านของระบบนิเวศเกษตร พบว่า แหล่งน้ำตื้นเขิน, ผลผลิตลดลง และนก สัตว์ป่าหายไป ตามลำดับ ซึ่งผลกระทบทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับพื้นที่เพาะปลูกของบ้านนาไคร้ที่สำคัญที่สุดคือ ภัยแล้ง (น้ำไม่พอ), การพังทลายของหน้าดิน และน้ำท่วม ตามลำดับ

ความคิดเห็นผู้นำบ้าน

ผู้นำบ้านนาไคร้มีความเห็นว่า การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในตลาดชั้นก่อให้เกิดผลเสียในระยะยาว เนื่องจากดินขาดความอุดมสมบูรณ์ เกิดการพังทลายของหน้าดิน ดินทรุดตัว ขณะเดียวกันเกิดตะกอนทับถมในแหล่งน้ำ ทำให้น้ำตื้นเขินไม่สามารถใช้แหล่งน้ำได้อย่างเต็มที่

บ้านนาไคร้มีบริษัทเอกชนเข้ามาอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูก ดูแล ตลอดจนรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกร โดยให้เกษตรกรรวมกันเป็นกลุ่ม

สำหรับการป้องกันการเสื่อมโทรม และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ นั้น ผู้นำบ้านมีแนวคิดที่จะรณรงค์ให้ลดการใช้สารเคมีทุกชนิด ไม่เผาหญ้าหลังจากตัดเตรียมพื้นที่ปล่อยให้หญ้าเน่าสลายเป็นปุ๋ยต่อไป ปลูกไม้ยืนต้น ไม้เศรษฐกิจ และไม้ผลทดแทน เช่น ปลูก

ยางพารา, สัก, ลำไย เป็นต้น และปลูกหญ้าแฝกป้องกันการพังทลายของผิวดิน ส่วนแนวคิดที่จะสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในกรณีที่ไม่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ผู้ใหญ่บ้านนาไคร้มีความคิดที่จะปลูกไม้ยืนต้น ไม้เศรษฐกิจ แทนการปลูกข้าวโพด และปัจจุบันชาวบ้านก็นิยมปลูกไม้เศรษฐกิจ (ยางพารา และไม้สัก) ประมาณร้อยละ 25 ของพื้นที่ทั้งหมด

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน บ้านนาไคร้

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านนาไคร้ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้นและตอนปลายตามลำดับ ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ปลูกข้าวโพด 10 - 30 ปี มีบางรายที่มีประสบการณ์เพียง 3 - 9 ปี พื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรบ้านนาไคร้ส่วนใหญ่จะเป็นที่ของตัวเอง มีเพียงรายเดียวที่ขอเช่าผู้อื่น ปีละ 330 บาท/ไร่ ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เกษตรกรจะได้มาจากการถ่ายทอดกันมาเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ เพื่อนบ้านบอกเล่า และจากร้านค้า ตามลำดับ

ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

ผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพืชที่ปลูกในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อเป็นฐานข้อมูลแนวทางเลือกอื่นทดแทนการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันพบว่า ในปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านนาไคร้ (ร้อยละ 64) ปลูกข้าวกินเองได้ตลอดปี ส่วนที่เหลือ (ร้อยละ 36) ซื้อข้าวกิน ส่วนพืชปลูกในเชิงเขาที่สำคัญของบ้านนาไคร้อันดับแรกคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือ ไม้ผลและข้าวไร่ ตามลำดับ

การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านนาไคร้จะได้แรงงานที่สำคัญมาจากคนในครอบครัวเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ การช่วยกันในหมู่บ้าน และจ้างแรงงานในหมู่บ้าน ตามลำดับ ส่วนแหล่งที่มาของเมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูก เกษตรกรมักจะซื้อจากร้านค้ามากที่สุด รองลงมาคือสหกรณ์ ซึ่งเกษตรกรบ้านนาไคร้ส่วนใหญ่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์อยู่ในช่วง 20 - 40 ไร่ ส่วนเกษตรกรรายใหญ่จะมีพื้นที่ปลูกมากกว่า 50 ไร่ขึ้นไป ซึ่งพื้นที่ปลูกส่วนใหญ่ถูกใช้มาเป็นเวลานานประมาณ 10 - 30 ปี แต่มีบางพื้นที่ใช้มาเพียง 4 - 9 ปี โดยสารเคมีที่เกษตรกรใช้กับพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ่อยครั้งที่สุดคือ สารกำจัดวัชพืชหลังออก รองลงมาคือ สารป้องกันเชื้อรา (มีการใช้ในปีก่อนๆ) ส่วนวัสดุการเกษตรที่เกษตรกรใช้มากเป็นอันดับแรกคือ ปุ๋ยเคมี หวานหลังออก สูตร 46-0-0 (อัตรา 1 กระสอบ/ไร่) และสูตร 16-20-0 (อัตรา 1 กระสอบ/ไร่) รองลงมาคือ สารกำจัดวัชพืช ซึ่งเกษตรกรบ้านนาไคร้มี 1 ราย ที่ใช้เกลือแกงฉีดพ่นในแปลงปลูกข้าวโพด เพื่อให้ดินปรับสภาพ และมีผลผลิตดีขึ้น ในขณะที่เกษตรกรรายอื่นไม่ใช้เกลือแกงฉีดพ่นในแปลงข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

เหตุผลที่เกษตรกรคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าพืชไร่อื่นๆอันดับแรกคือ ผลผลิตสูงกว่า รองลงมาคือ ปลูกง่ายกว่า และตลาดแน่นอน ตามลำดับ ในขณะที่การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เกษตรกรบ้านนาไคร้จะมีปัญหาขาดเงินทุนมากที่สุด ซึ่งจะแก้ปัญหาโดยการกู้เงินจากแหล่งเงินกู้ ธกส. หรือใช้เงินทุนจากการขายข้าวโพด ปัญหารองลงมาคือ ผลผลิตลดลง

และวัสดุเกษตรราคาแพง ตามลำดับ ซึ่งหลังจากที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานแล้ว เกษตรกรบ้านนาไคร้พบว่า มีวัชพืชมากเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ผลผลิตลดลงและต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ตามลำดับ ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางด้านลบของระบบนิเวศเกษตรคือ วัชพืชมาก ผลผลิตลดลง และแหล่งน้ำตื้นเขิน ตามลำดับ ในด้านระบบสังคมเกษตรคือ รายได้เพิ่มแต่หนี้เพิ่มเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ลงทุนเกษตรเพิ่มขึ้น และต้องพึ่งพาคนอื่นมากขึ้น ตามลำดับ

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านนาไคร้

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อมะลิด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ			←		→							
2. ตัดถาง/ฉีดพ่นสารกำจัดวัชพืช				←	→							
3. เฝ้าไร่												
4. ไถเตรียมแปลง			←		1		1					
5. ปลูกข้าวโพด						←	→					
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น						←		2				
7. ฉีดพ่นสารป้องกันวัชพืช						←		1				
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก							←	→				
9. ถางหญ้า						←		8				
10. ฉีดพ่นสารป้องกันกำจัดโรคแมลง												
11. หักเก็บฝักข้าวโพด									←		→	
12. เก็บในยุ้งฉาง									←		→	
13. สีเป็นมะลิด										←	→	
14. ขนเก็บรักษามะลิด												
15. ขายให้พ่อค้า										←	→	

หมายเหตุ ← → หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

← - - - - - → หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

จากการสอบถามข้อมูลผลผลิตของปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านนาไคร้ส่วนใหญ่ได้ผลผลิตประมาณ 500 – 1,000 กิโลกรัม/ไร่ มีเพียงรายเดียวที่ได้ผลผลิตเพียง 250 กิโลกรัม/ไร่ ซึ่งเมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไป เกษตรกรส่วนใหญ่จะมีกำไรประมาณ 800 – 3,000 บาท/ไร่

เกษตรกรบ้านนาไคร้ส่วนใหญ่มีต้นทุนทั้งในส่วนของวัสดุการเกษตรและการเพาะปลูกอยู่ในช่วงประมาณ 1,200 – 2,300 บาท/ไร่ โดยต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ เมล็ดพันธุ์ ซึ่งเกษตรกรมีแนวคิดที่จะลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ด้วยการซื้อเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพ แต่ราคาถูก ส่วนต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายมากรองลงมาคือ ปุ๋ยเคมี และค่าจ้างฉีดพ่นสารเคมี ตามลำดับ

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านนาไคร้

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร • เมล็ดพันธุ์ • ปุ๋ยเคมีรองพื้น • ปุ๋ยเคมีหลังออก • สารกำจัดวัชพืช	100 – 300 350 – 840 700 – 1,750 140 – 580	มีข้อมูลการใช้เพียง 6 คน
ต้นทุนการปลูก • ค่าไถเตรียมดิน • ค่าจ้างปลูก • ค่าจ้างพ่นสารเคมี • ค่าหักผักเก็บข้าวโพด • ค่าขนส่งผลผลิต	175 30 – 125 65 – 250 50 – 140 100 – 500	มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 3 คน

เกษตรกรบ้านนาไคร้ส่วนใหญ่ไม่มีผลผลิตการเกษตรอื่นๆที่เป็นรายได้เลย ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ นอกจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จะได้จากการรับจ้างแรงงานด้านเกษตรกรรมในช่วงเดือนต่างๆเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ปลูกพืช ในช่วงเดือนพฤษภาคม - สิงหาคม โดยค่าใช้จ่ายครัวเรือนของบ้านนาไคร้ส่วนใหญ่ประมาณ 1,000 – 5,000 บาท และบางส่วนมีค่าใช้จ่ายไม่เกิน 1,000 บาท ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะใช้จ่ายกับการศึกษาของบุตรหลานมากที่สุด รองลงมาคือ บำรุงสุขภาพ และลงทุนอาชีพ ตามลำดับ

ในกรณีที่จะปลูกพืชอื่นแทนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชัน เกษตรกรบ้านนาไคร้มีความคิดที่จะปลูกยางพารามากเป็นอันดับหนึ่ง เพราะเป็นพืชที่ดูแลง่าย ปลูกเพียงครั้งเดียว ได้ผลตอบแทนสูง ส่วนพืชอื่นที่ต้องการปลูกทดแทนรองลงมาคือ สัก ซึ่งหากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรบ้านนาไคร้มีความคิดที่จะสร้างรายได้ด้วยการปลูก (ยางพารา) เป็นอันดับแรก รองลงมาคือ รับจ้างงานทั่วไป

บ้านหัวเมือง ในตำบลศรีสะเกษ อำเภอหนองน้อย จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นขององค์การบริหารส่วนตำบลศรีสะเกษ

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลศรีสะเกษมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันว่า เป็นการกระทำที่ทำให้เกิดผลเสียทั้งต่อผลผลิตและพื้นที่ปลูก โดยในด้านผลผลิตจะเสี่ยงต่อการโดนลมพัดทำให้ข้าวโพดหักเสียหาย ในด้านพื้นที่ปลูกทำให้เกิดการเสื่อมและพังทลายของหน้าดินได้ง่าย และเกิดการชะล้างหน้าดินลงสู่ลำห้วยทำให้ดินชั้น

องค์การบริหารส่วนตำบลศรีสะเกษ มีนโยบายที่จะปลูกไม้เศรษฐกิจเพื่อให้ได้ป่า ลดการขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไปสู่พื้นที่ป่าไม้ เกษตรกรมีรายได้ และลดปัญหาไฟป่า เนื่องจากข้าวโพดเป็นพืชล้มลุก ทำให้เกษตรกรขยายพื้นที่ปลูกเพิ่มขึ้น ป่าไม้ถูกทำลาย และเกิดปัญหาไฟป่า นอกจากนี้ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบางคนมีแนวคิดที่จะขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ด้วยการขยายในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม หรือป่าหมดสภาพแล้ว และมีการเสนอให้ออกเอกสารสิทธิ์ (สทก.) ให้ชัดเจน มีการสำรวจพื้นที่อย่างแท้จริง เพื่อป้องกันการบุกรุกทำการเกษตร รวมถึงให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของป่าไม้

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีความคิดเห็นเกี่ยวกับแผนการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ด้วยการสร้างจิตสำนึกให้แก่คนในท้องถิ่น ส่งเสริมกล้าพันธุ์ไม้ยืนต้น เช่น สัก ยางพารา ไม้รวก เพื่อปลูกป่าเศรษฐกิจทดแทนป่าไม้ที่เสื่อมโทรมให้กับชาวบ้าน ส่งเสริมการปลูกหญ้าแฝก ทำขั้นบันได สร้างฝายชะลอน้ำ ปลูกต้นไม้บริเวณไร่ข้าวโพด และทำแนวกันไฟ

กรณีที่ชุมชนไม่มีรายได้จากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลศรีสะเกษมีความเห็นว่า ควรที่จะสร้างงาน เพิ่มรายได้ ส่งเสริมอาชีพต่างๆ ให้มั่นคงและยั่งยืนถาวร เช่น ส่งเสริมพืชเศรษฐกิจ (สัก ยางพารา) หรือ ส่งเสริมอาชีพอื่น (ค้าขาย, จักสาน, เลี้ยงสัตว์) เพื่อทดแทนการปลูกข้าวโพด ปรารถนาให้ใช้ปุ๋ยชีวภาพ ให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ลดปัจจัยการผลิตเช่น ปุ๋ย สารเคมีต่างๆ ให้น้อยลง

● บ้านหัวเมือง ตำบลศรีสะเกษ อำเภอนาเยีย จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นที่ได้จากผู้ใหญ่บ้านหัวเมือง

ภาพรวมหมู่บ้าน

พื้นที่ทำการเกษตรของบ้านหัวเมืองเป็นพื้นที่มีโนนต รองลงมาคือ เป็นที่ทำกินกันมานานแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ และเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ตามลำดับ ทั้งนี้รายได้ครัวเรือนที่สำคัญที่สุดของชาวบ้านได้มาจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือ ข้าว และไม้ผล ตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีรายได้จากการรับจ้างทั่วไป รองลงมาคือ หัตถกรรมพื้นบ้าน และสุดท้ายคือ หัตถกรรมผ้าทอ ซึ่งเป็นที่พอใจของคนในหมู่บ้าน

สิ่งที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านหัวเมือง คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ภาษา วัฒนธรรม และความเชื่อ ประเพณี ตามลำดับ โดยปัจจุบันชาวบ้านยังมีการพึ่งพาอาศัยกันและกัน เพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ทำให้ชุมชนเป็นมิตรกัน มีความเป็นอยู่ที่ดี และดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

การเปลี่ยนแปลงในทางลบของพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ้านหัวเมืองที่ใช้มานานหลายปี ในด้านของระบบนิเวศเกษตร พบว่า ผลผลิตลดลงเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ วัชพืชมากขึ้น และโรคแมลงระบาด ตามลำดับ ซึ่งผลกระทบทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับพื้นที่เพาะปลูกของบ้านหัวเมืองที่สำคัญที่สุดคือภัยแล้ง (น้ำไม่พอ) รองลงมาคือ น้ำท่วม และการพังทลายของหน้าดิน ตามลำดับ ส่วนการเปลี่ยนแปลงในทางลบของระบบสังคมเกษตรกรรมมากที่สุดคือ มีการลงทุนเพิ่มขึ้น รองลงมาคือ รายได้เพิ่มแต่หนี้เพิ่ม และต้องพึ่งพาคนอื่นมาก ตามลำดับ

ความคิดเห็นผู้ใหญบ้าน

ผู้ใหญบ้านหัวเมืองมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันว่า มีความเสี่ยงอันตรายในการทำงานสูง รวมทั้งยังมีการสูญเสียสภาพธรรมชาติด้วย ซึ่งเกษตรกรบ้านหัวเมือง มีความร่วมมือเกี่ยวกับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์กับบริษัทเอกชน โดยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ผู้ใหญบ้านหัวเมืองมีความคิดที่เสนอให้ชาวบ้านมีหลักเกณฑ์การทำกินมากขึ้น ลดการตัดไม้ทำลายป่า และรักษาระบบนิเวศ เพื่อเป็นการป้องกันการเสื่อมโทรม และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ส่วนในกรณีที่ไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ผู้ใหญบ้านหัวเมืองต้องการให้มีการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมที่จะจ้างชุมชนให้มีรายได้ เพื่อทดแทนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน บ้านหัวเมือง

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านหัวเมืองส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้น โดยเกษตรกรบ้านหัวเมืองส่วนใหญ่มีประสบการณ์ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ 10 - 25 ปี มีเพียง 2 ราย ที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี ซึ่งจากการสอบถามเกษตรกรบ้านหัวเมืองจะเพาะปลูกในพื้นที่ของตัวเองทั้งหมด หากพื้นที่ไม่พอปลูก เกษตรกรแก้ไขด้วยการขอให้จากผู้อื่น (ไม่มีค่าตอบแทนใดๆ), เช่าผู้อื่น (ปีละประมาณ 20 - 100 บาท/ไร่) มีเกษตรกรบางรายที่เปิดพื้นที่เพาะปลูกใหม่ ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรได้มาจากการถ่ายทอดกันมาเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ การบอกเล่าจากเพื่อนบ้าน และเกษตรกรอำเภอ ตามลำดับ

ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

ผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพืชที่ปลูกในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อเป็นฐานข้อมูลแนวทางเลือกอื่นทดแทนการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน พบว่า ในปีที่ผ่านมาเกษตรกรบ้านหัวเมืองส่วนใหญ่ซื้อข้าวกิน และมีเพียง 3 รายที่ปลูกข้าวกินเองได้เกือบตลอดปี ทั้งนี้ได้แก้ไขปัญหาข้าวไม่พอกินด้วยการซื้อกิน ส่วนพืชปลูกในเชิงเขาที่สำคัญของบ้านหัวเมืองคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมา คือ ไม้ผล และยางพารา ตามลำดับ

การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านหัวเมืองมีแรงงานที่สำคัญมาจากคนในครอบครัว รองลงมาคือ ช่วยเหลือกันในหมู่บ้าน สุดท้ายคือ จ้างแรงงานในหมู่บ้าน ส่วนที่มาของเมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูก เกษตรกรจะใช้ของบริษัทเอกชนมากที่สุด รองลงมาคือ ซื้อจากร้านค้า และสหกรณ์ ตามลำดับ ซึ่งเกษตรกรบ้านหัวเมืองส่วนใหญ่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ประมาณ 10 - 25 ไร่ ส่วนเกษตรกรรายใหญ่ (จากการสอบถามมี 6 ราย) จะมีพื้นที่ปลูกข้าวโพดมากกว่า 40 ไร่ขึ้นไป และพื้นที่ปลูกส่วนใหญ่จะถูกใช้เป็นเวลา 10 - 20 ปี โดยสารเคมีที่เกษตรกรใช้กับพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ่อยครั้งที่สุดคือ สารกำจัดวัชพืชหลังออกและก่อนงอก, สารป้องกันแมลง ตามลำดับ ส่วนวัสดุการเกษตรที่เกษตรกรให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกคือ ปุ๋ยเคมีหว่านหลังงอก สูตร 46-0-0 (อัตรา 0.5 - 1 กระสอบ/ไร่) รองลงมาคือ ปุ๋ยเคมีรองพื้น สูตร 16-20-0 (อัตรา 0.1 - 0.5 กระสอบ/ไร่) และสารกำจัดวัชพืช ตามลำดับ ซึ่งบ้านหัวเมืองไม่มีการใช้เกลือแกงฉีดพ่นในแปลงข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

หลังจากที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานแล้ว เกษตรกรบ้านหัวเมืองพบว่า ต้นทุนการผลิตสูงเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ทรัพยากรธรรมชาติใกล้เคียงลดลง และมีวัชพืชมากตามลำดับ ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ทำให้เกษตรกรเกิดปัญหาที่สำคัญคือ วัสดุเกษตรราคาแพง และได้แก้ปัญหาโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ (เช่น ถังพ่นยา) จากปีที่แล้ว ลดปริมาณการใช้สารเคมีหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ทดแทน ปัญหาสำคัญรองลงมาของการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ้านหัวเมืองคือ ขาดเงินทุน และสุดท้ายคือ ราคารับซื้อไม่แน่นอน, ขาดแรงงาน แต่เหตุผลที่เกษตรกรคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าพืชไร่อื่นๆ คือ ปลูกง่ายกว่า, หักต้นทุนแล้วได้กำไรดี และมีตลาดแน่นอน ตามลำดับ

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงหลังจากมีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานหลายปีของบ้านหัวเมือง ในด้านระบบนิเวศเกษตรพบว่า วัชพืชมากเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ พืช เห็ดพิษขึ้นมาก, แหล่งน้ำตื้นเขิน ตามลำดับ ด้านระบบสังคมในชุมชน พบว่า ลงทุนเกษตรเพิ่มขึ้นเป็นอันแรก รองลงมาคือ รายได้เพิ่มแต่หนี้สินเพิ่ม สุดท้ายคือ ชุมชนไม่ช่วยกัน ตามลำดับ

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านหัวเมือง

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อมะลิด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ			←————→									
2. ตัดถาง/ฉีดพ่น สารกำจัดวัชพืช			←————→									
3. เฝ้าไร่			←-----→ ¹¹									
4. ไถเตรียมแปลง			←————→									
5. ปลูกข้าวโพด					←————→							
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น					←————→							
7. ฉีดพ่นสาร ป้องกันวัชพืช					←-----→ ¹							
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก						←————→						
9. ถางหญ้า					←————→							
10. ฉีดพ่นสารป้อง- กันกำจัดโรคแมลง												
11. หักเก็บ ฝักข้าวโพด										←————→		
12. เก็บในยุ้งฉาง	←-----→ ²										←————→	
13. สีเป็นเมล็ด	←————→										←-----→ ²	
14. ขนเก็บรักษา เมล็ด	←-----→ ⁶											
15. ขายให้พ่อค้า	←————→											

หมายเหตุ ←————→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

←-----→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

จากการสอบถามข้อมูลผลผลิตของปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านหัวเมืองได้ผลผลิตอยู่ในช่วง 500 – 1,330 กิโลกรัม/ไร่ และเมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไป เกษตรกรจะมีกำไรอยู่ในช่วง 2,500 – 7,000 บาท/ไร่ ในขณะที่บางรายจะมีกำไรมากกว่า 7,500 บาท/ไร่ หรือต่ำกว่า 300 บาท/ไร่

เกษตรกรบ้านหัวเมืองส่วนใหญ่มีต้นทุนทั้งในส่วนของการเกษตรและการเพาะปลูกอยู่ในช่วงประมาณ 1,100 – 2,700 บาท/ไร่ ซึ่งต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ เมล็ดพันธุ์ ซึ่งเกษตรกรมีความคิดที่จะแก้ไขด้วยการใช้เมล็ดพันธุ์ที่มีราคาถูก แต่มีคุณภาพ ส่วนต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายมารองลงมาคือ ปุ๋ยเคมี และสารกำจัดวัชพืช ตามลำดับ

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านหัวเมือง

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร • เมล็ดพันธุ์ • ปุ๋ยเคมีรองพื้น • ปุ๋ยเคมีหลังออก • ปุ๋ยอินทรีย์ • สารกำจัดวัชพืช	130 – 450 55 – 505 300 – 830 20 – 380 70 – 670	มีข้อมูลการใช้เพียง 3 คน
ต้นทุนการปลูก • ค่าไถเตรียมดิน • ค่าจ้างปลูก • ค่าจ้างพ่นสารเคมี • ค่าหักผักเก็บข้าวโพด • ค่าขนส่งผลผลิต • ค่าใช้จ่ายอื่น - น้ำมันเชื้อเพลิง - ค่าเช่าที่	60 – 480 60 – 200 100 – 130 50 – 250 100 – 270 500 20 – 100	มีข้อมูลการใช้เพียง 3 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 5 คน มีผู้ให้ข้อมูลเพียง 1 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 4 คน

เกษตรกรบ้านหัวเมืองส่วนใหญ่มีผลผลิตการเกษตรอื่นๆที่เป็นรายได้ที่สำคัญมาจากการขายไม้ผลเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ พืชผัก หนุ่ย ไก่/เป็ด ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ คือ การเพาะปลูกพืชในช่วงเดือนพฤษภาคม - กันยายน รองลงมาคือ จากการรับจ้างทั่วไปในช่วงเดือนต่างๆ และการเลี้ยงสัตว์ โดยค่าใช้จ่ายครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 1,000 – 5,000 บาท บางครัวเรือนที่ค่าใช้จ่ายมากกว่า 5,000 บาทขึ้นไป ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะใช้จ่ายไปกับการศึกษาบุตรหลานมากที่สุด รองลงมาคือ ลงทุนอาชีพ และสาธารณูปโภค ตามลำดับ

ในกรณีที่จะปลูกพืชอื่นแทนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชัน อันดับแรกเกษตรกรบ้านหัวเมืองมีความคิดที่จะปลูกยางพารา เพราะเป็นไม้ยืนต้น ลงทุนเพียงครั้งเดียว ดูแลรักษาง่าย ลดต้นทุนในการใช้สารเคมี พืชอื่นที่ต้องการปลูกรองลงมาคือ สัก และไม้ผล หากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์นั้น เกษตรกรบ้านหัวเมืองมีความคิดที่จะสร้างรายได้ด้วยการปลูกพืชอื่นๆ (ยางพารา) เป็นอันดับแรก รองลงมาคือ เลี้ยงสัตว์ (วัว) และรับจ้างทั่วไปเป็นอันดับสุดท้าย

บ้านเซตวัน ในตำบลสันทะ อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นขององค์การบริหารส่วนตำบลสันทะ

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสันทะ ให้เหตุผลเกี่ยวกับการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันว่า เกิดจากสภาพพื้นที่ของตำบลไม่มีพื้นที่ราบ จึงต้องปลูกในที่ลาดชันที่อาจทำให้ดินถล่มลงสู่พื้นที่ด้านล่างได้ หากจะปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน เกษตรกรควรปลูกในแนวขวาง เพื่อป้องกันการชะล้างของหน้าดิน

อย่างไรก็ตามองค์การบริหารส่วนตำบลไม่มีนโยบายขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไปสู่พื้นที่ป่าไม้ เนื่องจากไม่มีพื้นที่แล้ว อีกทั้งบางหมู่บ้านได้แบ่งเขตป่าชุมชนออกจากป่าทำกินอย่างชัดเจน นอกจากนี้ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลยังมีแนวคิดที่จะส่งเสริมให้คนในชุมชนปลูกไม้เศรษฐกิจยืนต้น เช่น ยางพารา มะม่วง และมะขาม เป็นต้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ และสร้างรายได้ให้กับเกษตรกร ส่วนแนวคิดการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ที่สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเสนอคือ ต้องการให้หน่วยงานของรัฐเข้ามาดำเนินการแบ่งเขตพื้นที่ทำกินออกจากพื้นที่ป่าให้ชัดเจน ประชาสัมพันธ์ และรณรงค์แนะนำการปลูกพืชเศรษฐกิจ ไม้ยืนต้นให้กับเกษตรกรทดแทนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

ในกรณีที่ชุมชนไม่มีรายได้จากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลได้มีแนวคิดที่จะสร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยการส่งเสริมอาชีพอื่น เช่น เลี้ยงสัตว์ ปลูกผัก หรือปลูกไม้เศรษฐกิจยืนต้น เช่น ยางพารา สัก เป็นต้น ซึ่งอาชีพใหม่ที่ส่งเสริมให้เกษตรกรทำต้องมีรายได้ที่เท่ากับหรือดีกว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และต้องมีตลาดรองรับที่แน่นอน

● บ้านเชตวัน ตำบลสันทะ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นที่ได้จากผู้ใหญ่บ้านเชตวัน

ภาพรวมหมู่บ้าน

พื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกรบ้านเชตวันส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำกินกันมานาน แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ รองลงมาคือ เป็นพื้นที่มีโฉนด และพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ตามลำดับ โดยผลผลิตที่ชาวบ้านสามารถผลิตเป็นรายได้อันดับหนึ่ง คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือ ข้าว และไม้ผลเป็นอันดับสุดท้าย นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีรายได้นอกเหนือจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่สำคัญมาจากการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน รองลงมาคือ รับจ้างก่อสร้าง และสุดท้ายคือ แปรรูปผลผลิต ซึ่งเป็นที่พอใจของคนในหมู่บ้าน นอกจากนี้บ้านเชตวันยังต้องการให้มีการส่งเสริมด้านเกษตรให้มากกว่าที่เป็นอยู่

สิ่งที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านเชตวัน ได้แก่ วิถีความเป็นอยู่, การพึ่งพาอาศัยกัน และภาษา วัฒนธรรม ตามลำดับ โดยปัจจุบันชาวบ้านยังคงมีการพึ่งพาอาศัยกัน ในด้านการสนับสนุนเงินกองทุนหมู่บ้าน และการลงแขกทำงาน

การเปลี่ยนแปลงในทางลบของพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ้านเชตวันที่ใช้มานานหลายปี ในด้านของระบบนิเวศเกษตร พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดคือ น้ำใช้ไม่ได้ รองลงมาคือ แหล่งน้ำตื้นเขิน และสุดท้ายคือ ดินถล่ม ซึ่งผลกระทบทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับพื้นที่เพาะปลูกของบ้านเชตวันที่สำคัญคือ ภัยแล้ง (น้ำไม่พอ) รองลงมาคือ การพังทลายของหน้าดิน และไฟป่า ตามลำดับ ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางลบของระบบสังคมในชุมชนคือ มีการลงทุนเพิ่มขึ้นเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ รายได้เพิ่มแต่หนี้เพิ่ม และต้องพึ่งพาคนอื่นมากตามลำดับ

ความคิดเห็นผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้านเชตวันไม่เห็นด้วยกับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชัน เนื่องจากเป็นพื้นที่ทำการเกษตรที่ยากลำบาก และอาจเกิดดินพังทลายได้ ซึ่งผู้ใหญ่บ้านเชตวันได้ร่วมมือกับบริษัทเอกชนส่งเสริมการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ลดการใช้สารเคมีให้กับเกษตรกร

ในด้านการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ผู้ใหญ่บ้านเชตวันมีความเห็นว่าควรให้ความเข้าใจกับชาวบ้านถึงความสำคัญของธรรมชาติ และหากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ผู้ใหญ่บ้านเห็นว่าควรหาอาชีพใหม่รองรับการปลูกข้าวโพด และให้แนวคิดกับเกษตรกรเพื่อลดภาระหนี้สิน

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน บ้านเซตวัน

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านเซตวันส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้นและตอนปลายตามลำดับ มีประสบการณ์ปลูกข้าวโพดอยู่ในช่วง 20 – 40 ปี มากที่สุด และบางส่วนที่มีประสบการณ์ปลูกในช่วง 2 – 15 ปี ซึ่งพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรบ้านเซตวันจะเป็นที่ทำกินของตัวเองทั้งหมด ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เกษตรกรจะได้มาจากการถ่ายทอดกันมาเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ การบอกเล่าจากเพื่อนบ้าน และบริษัทเอกชนเป็นลำดับสุดท้าย

ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

ผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพืชที่ปลูกในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อเป็นฐานข้อมูลแนวทางเลือกอื่นทดแทนการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันพบว่า ในปีที่ผ่านมา มีเกษตรกรเพียงบางรายซื้อข้าวกิน แต่ส่วนใหญ่จะปลูกข้าวกินเองได้เกือบทั้งปี และแก้ไขปัญหาข้าวไม่พอกด้วยการซื้อจากพ่อค้า ส่วนพืชที่ปลูกในพื้นที่เชิงเขาของบ้านเซตวันที่สำคัญที่สุดคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือ ข้าวไร่

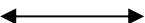
บ้านเซตวันมีแรงงานของคนในครอบครัวเป็นแรงงานที่สำคัญที่สุด รองลงมาคือ การช่วยเหลือกันในหมู่บ้าน และแรงงานจากการจ้างในหมู่บ้านเป็นลำดับสุดท้าย ส่วนเมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูก เกษตรกรมักจะซื้อจากร้านค้ามากที่สุด รองลงมาคือ สหกรณ์ ซึ่งเกษตรกรบ้านเซตวันส่วนใหญ่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ 20 – 60 ไร่ โดยพื้นที่เพาะปลูกจะถูกใช้มาเป็นระยะเวลาประมาณ 10 - 35 ปี ซึ่งพื้นที่ปลูกข้าวโพดเหล่านี้ เกษตรกรได้ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชหลังงอกบ่อยที่สุด รองลงมาคือ สารเคมีกำจัดวัชพืชก่อนงอก และสารคลุกเมล็ด ตามลำดับ ในขณะที่สารเคมีจำพวกปุ๋ยเคมีหว่านหลังงอก สูตร 46-0-0 (อัตรา 0.5 – 1 กระสอบ/ไร่) เป็นวัสดุการเกษตรที่เกษตรกรให้ความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ ปุ๋ยเคมีรองพื้น สูตร 15-15-15 (อัตรา 1 กระสอบ/ไร่) และสุดท้ายคือ สารกำจัดวัชพืช ซึ่งที่บ้านเซตวันไม่มีการใช้เกลือแอมโมเนียมไนโตรเจนแปลงปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

หลังจากที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานแล้ว เกษตรกรบ้านเซตวันพบว่า มีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ทรัพยากรใกล้เคียงลดลง และผลผลิตลดลง ตามลำดับ โดยปัญหาการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่สำคัญของเกษตรกรบ้านเซตวันคือ วัสดุการเกษตรมีราคาแพง, ผลผลิตลดลง และราคารับซื้อไม่แน่นอน ตามลำดับ ซึ่งเกษตรกรได้แก้ปัญหาโดยการกู้เงินจาก ธกส. และลดการซื้อลง รวมถึงเพิ่มการดูแลเอาใจใส่มากขึ้น โดยเหตุผลที่สำคัญที่เกษตรกรคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าการปลูกพืชไร่อื่นๆ คือ ราคาดีกว่า หักต้นทุนแล้วได้กำไรดี และปลูกง่ายกว่า ตามลำดับ

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงหลังจากมีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานหลายปีของบ้านเซตวันพบว่า ในระบบนิเวศเกษตรเกิดปัญหาผลผลิตลดลงเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ นกและสัตว์ป่าหายไป สุดท้ายคือ น้ำใช้ไม่ได้ ในด้านระบบสังคมในชุมชน พบว่า มีการลงทุนเกษตรเพิ่มขึ้นเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ มีรายได้เพิ่มขึ้นแต่หนี้เพิ่ม

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านเซตวัน

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อมะลิด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ												
2. ตัดถาง/ฉีดพ่น สารกำจัดวัชพืช												
3. เฝ้าไร่												
4. ไถเตรียมแปลง												
5. ปลูกข้าวโพด												
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น												
7. ฉีดพ่นสาร ป้องกันวัชพืช												
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก												
9. ถางหญ้า												
10. ฉีดพ่นสารป้อง- กันกำจัดโรคแมลง												
11. หักเก็บ ฝักข้าวโพด												
12. เก็บในยุ้งฉาง												
13. สีเป็นเมล็ด												
14. ขนเก็บรักษา เมล็ด												
15. ขายให้พ่อค้า												

หมายเหตุ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

 หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

จากการสอบถามข้อมูลผลผลิตของปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านเซตวันส่วนใหญ่ได้ผลผลิตอยู่ในช่วง 500 – 1,330 กิโลกรัม/ไร่ ซึ่งเมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไป จะพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีกำไรอยู่ในช่วงประมาณ 1,500 – 6,000 บาท/ไร่ และมีเกษตรกรบางส่วนที่มีกำไรมากกว่า 6,000 บาท/ไร่

ปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านเซตวันส่วนใหญ่มีต้นทุนทั้งในส่วนของวัสดุการเกษตรและการเพาะปลูกอยู่ในช่วงประมาณ 1,000 – 2,500 บาท/ไร่ โดยต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ ปุ๋ยเคมี ซึ่งเกษตรกรมีแนวคิดที่จะลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ด้วยการลดการใช้ปุ๋ยเคมีลง, ใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพิ่มขึ้น และเพิ่มการดูแลเอาใจใส่มากขึ้น ส่วนต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายมากรองลงมาคือ สารกำจัดวัชพืช และเมล็ดพันธุ์ ตามลำดับ

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านเซตวัน

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร • เมล็ดพันธุ์ • ปุ๋ยเคมีรองพื้น • ปุ๋ยเคมีหลังออก • ปุ๋ยอินทรีย์ • สารกำจัดวัชพืช	150 – 550 120 – 550 260 – 700 50 – 380 100 – 600	มีข้อมูลการใช้เพียง 10 คน
ต้นทุนการปลูก • ค่าจ้างสีข้าวโพด • ค่าขนส่งผลผลิต	20 -80 60 - 300	

เกษตรกรบ้านเซตวันส่วนใหญ่ไม่มีผลผลิตการเกษตรอื่นๆที่เป็นรายได้เลย มีเพียงบางส่วนที่มีผลผลิตจากการเลี้ยงวัว/ควาย และไก่/เป็ดขายเป็นรายได้สำคัญตามลำดับ ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ นอกจากการปลูกข้าวโพดเกษตรกรบ้านเซตวันจะมีรายได้ที่สำคัญจากการเลี้ยงสัตว์ตลอดทั้งปี โดยค่าใช้จ่ายของบ้านเซตวันส่วนใหญ่ประมาณ 1,000 – 5,000 บาท และบางรายจะมีค่าใช้จ่ายมากกว่า 5,000 บาท ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะนำไปกับค่าวัสดุการเกษตรมากที่สุด รองลงมาคือ ลงทุนอาชีพ และการศึกษาของบุตรหลาน ตามลำดับ

ในกรณีที่ปลูกพืชอื่นแทนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในตลาดชั้น เกษตรกรบ้านเซตวันต้องการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มากที่สุดเพียงอย่างเดียว เพราะปลูกง่าย ดูแลง่าย ผลผลิตดี รายได้สูง นอกจากนี้ เกษตรกรบ้านเซตวันยังไม่มีความคิดที่จะสร้างรายได้จากทางอื่น นอกจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพียงอย่างเดียว

บ้านฮากฮาน บ้านสะเลียม และบ้านป่าหุง ในตำบลยาบหัวนา อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวข้องกับความคิดเห็นของ องค์การบริหารส่วนตำบลยาบหัวนา

จากการสอบถามสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลยาบหัวนา พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่คิดว่า การปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันนั้นได้ผลผลิตสูงกว่าการปลูกในนาลุ่ม และเป็นพืชหลักที่เพิ่มรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น แต่สมาชิกบางคนเห็นว่า การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันเป็นสิ่งไม่ดี ได้ผลผลิตลดลงเรื่อยๆ เนื่องจากหน้าดินและปุ๋ยเคมีที่ใส่ถูกน้ำชะล้างไป อีกทั้งยังเป็นประเด็นที่ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น

องค์การบริหารส่วนตำบลยาบหัวนา มีนโยบายให้ลดการขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน โดยเสนอแนวทางป้องกัน คือให้มีการปรับ จักรกุ่ม หากมีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่อทำไร่ข้าวโพด เนื่องจากปัจจุบันมีการขยายพื้นที่ปลูกไปสู่พื้นที่ป่าอนุรักษ์มากขึ้น

ส่วนแนวความคิดการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ที่สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลได้เสนอได้แก่ การปลูกพืชหมุนเวียน ไม่ถางทำลายป่าเพื่อขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพิ่ม และควรมีการปลูกป่าทดแทน

ในกรณีที่ชุมชนไม่มีรายได้จากการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันนั้น สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเสนอแนวคิดสร้างรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ ให้กับชุมชน ให้จัดตั้งกลุ่มเพื่อฝึกหัดอาชีพเสริมเพื่อขอรับการสนับสนุนเงินจาก อบต. เช่น กลุ่มจักสาน และกลุ่ม OTOP

● บ้านฮากฮาน ตำบลยาบหัวนา อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นจากผู้ใหญ่บ้านฮากฮาน

ภาพรวมหมู่บ้าน

พื้นที่ทำการเกษตรของบ้านฮากฮานส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่ทำกินกันมานาน แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ โดยผลผลิตการเกษตรที่เป็นรายได้อันดับหนึ่ง คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือข้าว และ ไร่/เปิด ตามลำดับ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีรายได้เสริมจากการรับจ้างแรงงานทั่วไป แต่ยังไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย จึงอยากให้ส่วนราชการช่วยส่งเสริมอาชีพเพิ่มเติมให้กับชาวบ้าน

สิ่งที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านฮากฮาน ได้แก่ ความเชื่อ ประเพณี การพึ่งพาอาศัยกัน และภูมิปัญญาท้องถิ่น เรียงตามลำดับ โดยปัจจุบันชาวบ้านยังมีการพึ่งพาอาศัยกัน ด้านการเกษตร (แลกเปลี่ยนแรงงาน) ด้านงานพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ (งานบวช งานบุญ งานศพ)

การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศเกษตรในพื้นที่ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน บ้านฮากฮานพบว่า มีแหล่งน้ำตื้นเขินเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ ผลผลิตข้าวโพดลดลง นกและสัตว์ป่าหายไป ตามลำดับ สำหรับภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นที่สำคัญที่สุดคือ ภัยแล้ง (น้ำไม่พอ) รองลงมาคือ การพังทลายของหน้าดิน ส่วนการเปลี่ยนแปลงในทางลบของระบบสังคมในชุมชนคือ เกษตรกรต้องลงทุนเป็นเงินเพิ่มขึ้นในการทำการเกษตร

ความคิดเห็นของผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้านฮากฮานมีความเห็นว่า สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านส่วนมากเป็นที่ลาดชัน ไม่เหมาะกับการปลูกพืชชนิดอื่น ได้ดีเท่ากับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และในปัจจุบันมีการบุกเบิกป่า เพื่อขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์กันมากขึ้น เพราะข้าวโพดมีราคาดี ซึ่งผู้ใหญ่บ้านได้มีแผนการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ คือ การปลูกหญ้าแฝก เป็นแนวกันดินถล่ม การทำแนวกันไฟ ป้องกันไฟป่า และระดมชุมชนป้องกันการบุกรุกทำลายป่า

สำหรับประเด็นการร่วมมือกับบริษัทเอกชนส่งเสริมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์นั้น ผู้ใหญ่บ้านฮากฮานให้ข้อมูลว่า ส่วนตนเองไม่ได้ให้ความร่วมมือประสานงาน แต่บริษัทจะเข้าหาเกษตรกรโดยตรงและเฉพาะเกษตรกรที่สนใจปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เท่านั้น

ในกรณีที่ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไม่ได้เป็นรายได้หลักแล้ว ผู้ใหญ่บ้านฮากฮานมีความคิดเห็นว่า อยากให้หน่วยงานต่างๆ เข้ามาศึกษาสภาพพื้นที่ และสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้าน เพื่อส่งเสริมให้มีการเพาะปลูก, เลี้ยงสัตว์ ตลอดจนสร้างอาชีพอื่นๆ ที่สามารถเป็นรายได้ที่ยั่งยืนกว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่เป็นพืชอายุสั้น

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน บ้านฮากฮาน

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านฮากฮานส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลายและตอนต้น มีประสบการณ์ปลูกข้าวโพดอยู่ในช่วง 16 – 20 ปี เป็นส่วนมาก รองลงมาจะอยู่ในช่วง 0 – 5 ปี และ 6 -10 ปี ตามลำดับ ซึ่งพื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่เป็นที่ทำกินของตัวเอง เกษตรกรบางส่วนที่พื้นที่ปลูกข้าวโพดน้อย จะขอใช้พื้นที่จากญาติพี่น้องโดยไม่มีค่าตอบแทนใดๆ ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ได้จากการถ่ายทอดกันมาเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ การบอกเล่าจากเพื่อนบ้าน และจากสหกรณ์การเกษตร ตามลำดับ

ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

ทางโครงการได้สอบถามข้อมูลเกี่ยวกับข้าว และพืชที่ปลูกในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลแนวทางเลือกอื่นทดแทนข้าวโพดในที่ลาดชันพบว่า เกษตรกรบ้านฮากฮาน ปลูกข้าวไว้กินเองเป็นส่วนมากโดยมีข้าวพอกินเกือบตลอดปี (ร้อยละ 77) และปลูกกินได้ 5 – 8 เดือน (ร้อยละ 5) ซึ่งแก้ปัญหาข้าวไม่พอกินโดยซื้อข้าวจากร้านค้า หรือซื้อจากเพื่อนบ้านบ้าง ส่วนอีกร้อยละ 18 ของเกษตรกรที่สอบถามซื้อข้าวกินตลอดปี ส่วนพืชที่ปลูกในเชิงเขาของ

บ้านฮาซาน อันดับแรก คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมา คือ ไม้ผล (ได้แก่ มะม่วง มะขาม ส้มโอ และลิ้นจี่)

เกษตรกรบ้านฮาซานส่วนใหญ่ มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันอยู่ในช่วง 0 – 20 ไร่ และ 21 – 40 ไร่ ตามลำดับ สำหรับเกษตรกรรายใหญ่ที่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดมากกว่า 40 ไร่ขึ้นไป มีเพียงส่วนน้อย ทั้งนี้พื้นที่ปลูกส่วนใหญ่ใช้มาเป็นเวลานานหลายปี คือ ช่วง 0 - 10 ปี (คิดเป็นร้อยละ 45 ของเกษตรกรที่สอบถาม) อยู่ในช่วง 11 – 20 ปี (ร้อยละ 45) และเป็นพื้นที่ที่ใช้มานานกว่า 21 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 10) โดยสารเคมีที่เกษตรกรใช้กับพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ่อยครั้งที่สุดคือ สารกำจัดวัชพืชประเภทควบคุมและฆ่า ตามลำดับ สำหรับวัสดุการเกษตรที่เกษตรกรให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกคือ ปุ๋ยเคมีหว่านหลังออก สูตร 46-0-0 (ใช้ในอัตรา 0.5 – 1 กระสอบ/ไร่ เป็นส่วนมาก และบางส่วนจะใช้ในอัตรา 1.0 – 1.5 กระสอบ/ไร่) รองลงมาคือ สารกำจัดวัชพืช ซึ่งที่บ้านฮาซานไม่มีการใช้เกลือ-แกงฉีดยาในแปลงข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

แรงงานที่สำคัญที่ใช้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน ของบ้านฮาซาน มาจากคนในครอบครัว และมีการช่วยเหลือกันในหมู่บ้าน กรณีขาดแคลนแรงงานจึงจะจ้างแรงงานในหมู่บ้าน ส่วนเมล็ดพันธุ์ที่ใช้ซื้อจากร้านค้าสหกรณ์ มากที่สุด รองลงมา คือ ร้านค้า และบริษัทเอกชน ตามลำดับ

สถานการณ์การปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันที่เกษตรกรบ้านฮาซานคิดว่าเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันดับแรกคือ ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น รองลงมาคือ โรคและแมลงมาก สุดท้ายคือผลผลิตและทรัพยากรธรรมชาติใกล้เคียงลดลง ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ทำให้เกษตรกรเกิดปัญหาที่สำคัญคือ ขาดเงินทุน อย่างไรก็ตามเกษตรกรได้แก้ปัญหาโดยการกู้เงินจาก ธกส., กองทุนหมู่บ้าน หรือแหล่งเงินทุนต่างๆ เพื่อซื้อวัสดุการเกษตร นอกจากนี้ปัญหาการปลูกข้าวโพดที่รองลงมาคือ วัสดุการเกษตรมีราคาแพง และราคาซื้อขายไม่แน่นอน อย่างไรก็ตามสิ่งที่เกษตรกรคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จะดีกว่าการปลูกพืชไร่อื่นๆ คือ ปลูกง่ายกว่า มีตลาดซื้อขายแน่นอน และมีระบบสี ขนส่ง รับซื้อ ที่ดีกว่า ตามลำดับ

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงหลังจากมีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานหลายปีของบ้านฮาซาน ในด้านระบบนิเวศเกษตรพบว่า ดินเสื่อมสภาพเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ น้ำใช้ไม่ได้ และโรคแมลงระบาดมากขึ้น, ผลผลิตลดลง เป็นลำดับสุดท้าย ในด้านระบบสังคมในชุมชน พบว่า มีการลงทุนมากขึ้นเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นแต่หนี้สินเพิ่ม และต้องพึ่งพาคนอื่นมากขึ้น ตามลำดับ

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านฮาากฮาน

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อมะลิด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ	←→											
2. ตัดถาง/ฉีดพ่นสารกำจัดวัชพืช		←→										
3. เฝ้าไร่			←→									
4. ไถเตรียมแปลง				←-----→ ³								
5. ปลูกข้าวโพด					←→							
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น						←-----→ ⁴						
7. ฉีดพ่นสารป้องกันวัชพืช		←-----→ ¹			←→ ²		←-----→ ²					
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก					←→							
9. ถางหญ้า					←-----→ ⁶		←-----→ ¹					
10. ฉีดพ่นสารป้องกันกำจัดโรคแมลง												
11. หักเก็บ ผักข้าวโพด									←→			
12. เก็บในยุ้งฉาง									←-----→ ⁵			
13. สีเป็นเมล็ด									←→			
14. ขนเก็บรักษาเมล็ด											←-----→ ³	
15. ขายให้พ่อค้า									←→			

หมายเหตุ ←→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

←-----→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

จากการสอบถามข้อมูลผลผลิตของปีที่ผ่านมาพบว่า เกษตรกรบ้านฮาากฮานได้ผลผลิตส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 500 – 1,000 กิโลกรัม/ไร่ และมีบางส่วนที่ได้ผลผลิตมากกว่า 1,000 กิโลกรัม/ไร่ กรณีเมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไป จะพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีกำไรอยู่ในช่วงประมาณ 2,000 – 5,000 บาท/ไร่ และบางส่วนจะมีกำไรอยู่ในช่วงประมาณ 6,000 – 7,000 บาท/ไร่ เกษตรกรบ้านฮาากฮานส่วนใหญ่มีต้นทุนทั้งในส่วนของวัสดุการเกษตรและการเพาะปลูกอยู่ในช่วงประมาณ 1,000 – 2,000 บาท/ไร่ และบางส่วนมีต้นทุนมากกว่า 2,000 บาท/ไร่ ขึ้นไป โดยต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ ปุ๋ยเคมี รองลงมาคือ เมล็ดพันธุ์ และสารกำจัดวัชพืช ตามลำดับ ซึ่งเกษตรกรบางรายมีความคิดที่จะลดค่าใช้จ่ายของปุ๋ยเคมีที่มาก ด้วยการซื้อปุ๋ยจากสหกรณ์บ้าง และบางรายมีความคิดที่จะใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกับปุ๋ยอินทรีย์

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านฮาฮาน

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร • เมล็ดพันธุ์ • ปุ๋ยเคมีรองพื้น • ปุ๋ยเคมีหลังออก • ปุ๋ยอินทรีย์ • สารกำจัดวัชพืช • อื่นๆ - สารคลุกเมล็ด - สารป้องกันแมลง - สารป้องกันเชื้อรา	100 – 500 650 300 - 700 88 100 – 300 23 180 14	มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน
ต้นทุนการปลูก • ค่าไถเตรียมดิน • ค่าจ้างปลูก • ค่าหักผักเก็บข้าวโพด • ค่าจ้างสีข้าวโพด • ค่าขนส่งผลผลิต	300 100 – 300 100 – 250 100 – 500 400 - 600	มีข้อมูลการใช้เพียง 3 คน

เกษตรกรบ้านฮาฮานส่วนใหญ่ ไม่มีผลผลิตการเกษตรอื่นๆ ที่เป็นรายได้ มีส่วนน้อยที่มีรายได้จากการเลี้ยงไก่/เป็ด ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ ได้จากการรับจ้างแรงงานทั่วไป ตลอดทั้งปีเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ การปลูกพืช ทั้งนี้จะขายผลผลิตในช่วงเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน และสุดท้ายได้มาจากการเลี้ยงไก่ และขายของชำ ตลอดทั้งปี โดยค่าใช้จ่ายของบ้านฮาฮานส่วนใหญ่จะประมาณ 1,000 – 5,000 บาท และค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะนำไปกับการศึกษาของบุตรหลานมากที่สุด รองลงมาคือ ค่าสาธารณูปโภค ใช้หนี้เงินกู้ ตามลำดับ

ในกรณีที่ปลูกพืชอื่นแทนข้าวโพดในที่ลาดชัน เกษตรกรบ้านฮาฮานยังคงต้องการที่จะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มากกว่าการปลูกพืชชนิดอื่น เนื่องจากเกษตรกรคิดว่า พื้นที่ปลูกไม่เหมาะที่จะปลูกพืชชนิดอื่น เพราะได้ผลผลิตต่ำกว่าและราคาต่ำกว่าข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ กรณีความคิดของเกษตรกรบ้านฮาฮานจะปลูกพืชทดแทนรองลงมาคือ พืชไร่ ไม้ยืนต้น สับปะรด ถั่วลิสง มันสำปะหลัง ผักสวนครัว กล้วย และไม้ผล (เช่น มะม่วง ลิ้นจี่ ลำไย)ตามลำดับ

กรณีไม่ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันนั้น เกษตรกรบ้านฮาฮานมีความคิดที่จะสร้างรายได้ด้วยการปลูกพืชอื่นๆ เช่น ไม้ผล (มะม่วง มะขาม ลำไย ลิ้นจี่) ไม้ยืนต้น (สัก สน) ยางพารา สับปะรด แทนเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ การรับจ้างทำงานทั่วไป และหาของป่าเป็นลำดับสุดท้าย

● บ้านสะเลียม ตำบลยาบหัวนา อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นที่ได้จากผู้ใหญ่บ้านสะเลียม

ภาพรวมหมู่บ้าน

เกษตรกรบ้านสะเลียมมีพื้นที่ทำกินมานาน แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์เป็นส่วนใหญ่ มีส่วนน้อยที่เป็นเอกสารสิทธิ์ สปก. สรก. และ นส3 ทั้งนี้ผลผลิตพืชที่เป็นรายได้อันดับหนึ่งของหมู่บ้านคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือ ข้าว และ ไม้/เปิด ตามลำดับ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีรายได้อื่นๆ จากการขายเมล็ดพันธุ์พืชของบริษัทเจียไต๋ การทำหัตถกรรมพื้นบ้าน และรับจ้างแรงงานรายวัน ตามลำดับ

ชาวบ้านสะเลียมมีความต้องการที่จะปลูกยางพารา ไม้ยืนต้น ไม้สัก แต่ไม่มีทุน จึงต้องการให้รัฐบาลเข้ามาสนับสนุน

สิ่งที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านสะเลียมคือ การประกอบอาชีพเกษตรกรรม การพึ่งพาอาศัยกัน และวิถีความเป็นอยู่ ตามลำดับ โดยปัจจุบันชาวบ้านยังมีการพึ่งพาอาศัยกัน เช่น ลงแขกในการทำการเกษตร ช่วยเหลือกันในงานพิธีต่างๆ

การเปลี่ยนแปลงในทางลบของพื้นที่ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันที่ใช้มานานหลายปี พบว่าสภาพระบบนิเวศเกษตร มีโรคและแมลงระบาดมากขึ้นเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ วัชพืชมาก และผลผลิตลดลง ตามลำดับ กรณีผลกระทบจากธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ปลูกพืชบ้านสะเลียมที่สำคัญคือ ภัยแล้ง (น้ำไม่พอ) ในฤดูเพาะปลูก รองลงมาคือ ไฟป่า และน้ำท่วม ตามลำดับ ส่วนระบบสังคมในชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดคือ รายได้เพิ่มเติมแต่หนี้สินเพิ่ม จึงทำให้มีการลงทุนเพิ่มขึ้นเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงสำคัญตามมา

ความคิดเห็นผู้ใหญบ้าน

ผู้ใหญบ้านสะเลียมมีความคิดต้องการปลูกพืชอื่นๆ ทดแทนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชัน โดยสนับสนุนให้มีลูกบ้านเป็นลูกไร่ของบริษัทเจียไต๋ ปลูกแคนตาลูป บวบยาว แตงกวา แตงโม เป็นต้น รวมทั้งต้องการให้ปลูกพืชในพื้นที่ที่มีสิทธิ์ครอบครอง ไม้บุงรุกหรือถางป่าเพิ่ม นอกจากนี้มีแผนการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ โดยสนับสนุนให้ใช้ปุ๋ยชีวภาพของสหกรณ์ อำเภอเวียงสา และปลูกหญ้าแฝกกันดินพังทลาย

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน บ้านสะเลียม

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านสะเลียมส่วนมากจบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลาย รองลงมาคือระดับประถมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ในอัตราเท่ากัน ซึ่งเกษตรกรบ้านสะเลียมมีประสบการณ์ปลูกข้าวโพดอยู่ในช่วง 6 – 10 ปี และ 11 – 15 ปี เป็นส่วนมาก รองลงมาจะอยู่ในช่วง 16 – 20 ปี ส่วนเกษตรกรที่มีประสบการณ์เพียง 3 – 5 ปี นั้น มีจำนวนน้อยมาก ทั้งนี้พื้นที่ปลูกพืชส่วนใหญ่เป็นของตัวเอง มีเพียงรายเดียวที่พื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไม่พอ ได้

ขอใช้พื้นที่จากญาติพี่น้อง โดยไม่มีค่าตอบแทนใดๆ ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรจะได้มาจากการถ่ายทอดกันมาเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ การบอกเล่าจากเพื่อนบ้าน และจากการดูโทรทัศน์ ตามลำดับ

ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

จากการสอบถามข้อมูลการปลูกข้าวบริเวณในครัวเรือน และพืชอื่นๆ ที่ปลูกในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อใช้เป็นข้อมูลแนวทางเลือกทดแทนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันพบว่า ชาวบ้านสะสมปลูกข้าวไว้กินเองเป็นส่วนมาก ทั้งนี้มีข้าวบริโภคพอเพียงเกือบตลอดปี (ร้อยละ 76 ของเกษตรกรที่สอบถาม) และปลูกกินได้เพียง 5 – 8 เดือน (ร้อยละ 18) ซึ่งชาวบ้านได้แก้ปัญหาข้าวไม่พอกิน โดยซื้อข้าวจากร้านค้า หรือซื้อจากเพื่อนบ้านบ้าง ส่วนอีกร้อยละ 6 ที่เหลือไม่ปลูกข้าวเอง และจะซื้อข้าวกิน ส่วนพืชที่ปลูกในพื้นที่เชิงเขาของบ้านสะสมที่สำคัญที่สุดคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือ ข้าวไร่ และสุดท้ายคือ ไม้ผล และสัก

บ้านสะสมมีแรงงานของคนในครอบครัวเป็นแรงงานที่สำคัญที่สุด รองลงมาคือ การช่วยเหลือกันในหมู่บ้าน และแรงงานจากการจ้างในหมู่บ้านเป็นแหล่งสุดท้าย ส่วนเมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูก เกษตรกรมักจะซื้อของบริษัทเอกชนกันมากที่สุด รองลงมาคือ สหกรณ์ ซึ่งเกษตรกรบ้านสะสมประมาณร้อยละ 60 มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์อยู่ในช่วง 7 – 20 ไร่ และอีกร้อยละ 40 จะมีพื้นที่เพาะปลูก 25 – 45 ไร่ โดยพื้นที่เพาะปลูกถูกใช้มาเป็นระยะเวลาตั้งแต่ 3 - 10 ปี และ 15 – 20 ปี ตามลำดับ ซึ่งพื้นที่ปลูกข้าวโพดเหล่านี้ เกษตรกรได้ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชบ่อยที่สุด รองลงมาคือ สารเคมีป้องกันวัชพืชงอก ในขณะที่สารเคมีกำจัดแมลงศัตรูพืชใช้ไม่มากนัก สอดคล้องกับสูตร 46-0-0 (ใช้ในอัตรา 0.5 – 1 กระสอบ/ไร่ เป็นส่วนมาก และบางส่วนจะใช้ในอัตรา 1.0 – 1.5 กระสอบ/ไร่) เป็นวัสดุการเกษตรที่เกษตรกรให้ความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมา คือ สารกำจัดวัชพืช นอกจากนี้บ้านสะสมไม่ใช้เกลือแกงฉีดพ่นในพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

หลังจากที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานแล้ว เกษตรกรบ้านสะสมพบสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันดับแรกคือ ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น รองลงมาคือ ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลง และสุดท้ายคือ มีโรคและแมลงมาก โดยปัญหาการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่สำคัญของเกษตรกรบ้านสะสมคือ วัสดุการเกษตรมีราคาแพง ขาดเงินทุน และราคาข้าวไม่แน่นอนตามลำดับ ซึ่งแก้ปัญหาโดยการกู้เงินจาก สหกรณ์, ธกส. กองทุนหมู่บ้าน หรือแหล่งเงินทุนต่างๆ เพื่อซื้อวัสดุการเกษตร อย่างไรก็ตามก็เกิดเหตุผลที่เกษตรกรคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าการปลูกพืชไร่อื่นๆ คือ ปลูกง่ายกว่า มีตลาดแน่นอน และมีระบบการรับจ้างกระเทาะเมล็ดขนส่ง รับซื้อ ที่ดีกว่า ตามลำดับ

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงหลังจากมีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานหลายปีของบ้านสะสมพบว่า เกิดการเสื่อมสภาพของดินในระบบนิเวศเกษตรเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ แหล่งน้ำตื้นเขิน และผลผลิตลดลงเป็นลำดับสุดท้าย ในด้านระบบสังคมในชุมชน พบว่า มีการลงทุนจ้างแรงงานมากขึ้นเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นแต่หนี้สินเพิ่ม และต้องพึ่งพาคนอื่นมากขึ้น ตามลำดับ

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านสะเลียม

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อเมล็ด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ		←→										
2. ตัดถาง/ฉีดพ่น สารกำจัดวัชพืช			←→									
3. เฝ้าไร่			←→									
4. ไถเตรียมแปลง												
5. ปลูกข้าวโพด					←→							
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น												
7. ฉีดพ่นสาร ป้องกันวัชพืช												
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก						←→						
9. ถางหญ้า						←---→ ⁷						
10. ฉีดพ่นสารป้องกันกำจัดโรคแมลง												
11. หักเก็บ ผักข้าวโพด										←→		
12. เก็บในยังฉาง	---→ ⁷									←---→		
13. สีเป็นเมล็ด	←→										←→	
14. ขนเก็บรักษา เมล็ด												
15. ขายให้พ่อค้า	←---→ ⁶										←→	

หมายเหตุ ←→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

←-----→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

จากการสอบถามข้อมูลผลผลิตของปีที่ผ่านมาพบว่า เกษตรกรบ้านสะเลียมได้ผลผลิตอยู่ในช่วง 700 – 1,500 กิโลกรัม/ไร่ ซึ่งเมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไป จะพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีกำไรอยู่ในช่วงประมาณ 5,500 – 9,500 บาท/ไร่ และบางส่วนจะมีกำไรอยู่ในช่วงประมาณ 3,500 – 5,000 บาท/ไร่

เกษตรกรบ้านสะเลียมส่วนใหญ่ มีต้นทุนทั้งในส่วนของวัสดุการเกษตรและการเพาะปลูกอยู่ในช่วงประมาณ 1,000 – 2,000 บาท/ไร่ และมีเพียงรายเดียวที่มีต้นทุนต่ำกว่า 1,000 บาท/ไร่ โดยต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ ปุ๋ยเคมี ซึ่งเกษตรกรมีแนวคิดที่จะลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ด้วยการใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกับปุ๋ยอินทรีย์ ส่วนต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายมากรองลงมาคือ สารกำจัดวัชพืช และเมล็ดพันธุ์ ตามลำดับ

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านสะเลียม

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร • เมล็ดพันธุ์ • ปุ๋ยเคมีหลังออก • สารกำจัดวัชพืช • อื่นๆ - สารคลุกเมล็ด	130 – 250 350 – 850 100 – 300 - 25	มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน
ต้นทุนการปลูก • ค่าไถเตรียมดิน • ค่าจ้างสีข้าวโพด	200 250 – 500	มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน จ่ายค่าจ้างสีรวมกับค่าขนส่ง

เกษตรกรบ้านสะเลียมไม่มีผลผลิตการเกษตรอื่นๆที่เป็นรายได้เลย รายได้จากกิจกรรมอื่นๆ ได้จากการรับจ้างแรงงานทั่วไปตลอดทั้งปี รองลงมาคือ การทำหัตถกรรมจักสานในช่วงเวลาว่าง ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนส่วนใหญ่ประมาณ 1,000 – 5,000 บาท ที่ใช้ไปกับการศึกษาของบุตรหลานและสาธารณูปโภคมากที่สุด รองลงมาคือ ใช้หนี้เงินกู้ และซื้ออุปกรณ์ไฟฟ้าในบ้าน ตามลำดับ

กรณีปลูกพืชอื่นแทนข้าวโพดในที่ลาดชันนั้น เกษตรกรบ้านสะเลียมยังคงต้องการที่จะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มากกว่า เพราะได้ผลผลิตเร็วกว่า ตนเองมีประสบการณ์ความชำนาญ และเกษตรกรคิดว่า พื้นที่ไม่เหมาะสมกับพืชอื่นๆ เกษตรกรบางรายคิดว่าพืชที่ควรทดแทนรองลงมาคือ ไม้ตะกั่วยักษ์ แต่หากไม่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์นั้น เกษตรกรบ้านสะเลียมมีความคิดจะสร้างรายได้จากพืชอื่นๆ เช่น สัก ยางพารา กาแฟ ไม้ตะกั่วยักษ์ ทดแทนเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ การรับจ้างทำงานทั่วไป

● บ้านป่าหุง ตำบลยาบหัวนา อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นที่ได้จากผู้ใหญ่บ้านป่าหุง

ภาพรวมหมู่บ้าน

เกษตรกรบ้านป่าหุงมีพื้นที่ทำกินมานานอยู่ในพื้นที่กันออก จึงไม่มีเอกสารสิทธิ์กันเป็นส่วนใหญ่ ผลผลิตพืชที่เป็นรายได้ที่สำคัญ คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และมีรายได้อื่นๆ ที่สำคัญมาจากการรับจ้างแรงงานทั่วไป ทำให้ชาวบ้านยังไม่มี ความพอใจในรายได้ต่อครัวเรือน เพราะการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในปัจจุบันมีต้นทุนสูง แต่ได้ราคาและผลผลิตต่ำ รวมทั้งต้องกู้ยืมเงินเพื่อจ้างแรงงานและซื้อปัจจัยการผลิตจากแหล่งเงินกู้กองทุนหมู่บ้าน

สภาพสิ่งแวดล้อมที่บ้านป่าหุงเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุดในปัจจุบันคือ วิถีความเป็นอยู่ แต่การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานหลายปี ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางลบของพื้นที่ปลูกได้แก่ ผลผลิตลดลง รongลงมาคือ แหล่งน้ำตื้นเขิน และน้ำใช้ไม่ได้ ตามลำดับ ส่วนระบบสังคมในชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดคือ มีการลงทุนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้เกิดสภาวะแห้งแล้ง (น้ำไม่พอ) ในพื้นที่เพาะปลูกของบ้านป่าหุง ที่เป็นผลกระทบทางธรรมชาติที่สำคัญ

ความคิดเห็นผู้ใหญบ้าน

ผู้ใหญบ้านป่าหุงเห็นว่า การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันทำให้น้ำดินเสื่อม และเกิดการชะล้างหน้าดินได้ง่ายเวลาฝนตก ทั้งนี้ได้กำหนดแผนการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ โดยการควบคุมไม่ให้ขยายพื้นที่เพาะปลูกไปสู่พื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ และไม่ตัดไม้ทำลายป่า ไม่เผาป่า

ส่วนความร่วมมือกับบริษัทเอกชนส่งเสริมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์นั้น ผู้ใหญบ้านป่าหุงไม่ได้ให้ความร่วมมือประสานงาน ต่างคนต่างทำ

ในกรณีที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชัน ผู้ใหญบ้านป่าหุงมีความเห็นว่า ชาวบ้านควรปลูกข้าวไร่ไว้ในพื้นที่บางส่วน เพราะชาวบ้านส่วนมากต้องซื้อข้าวจากนอกหมู่บ้านมากิน

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน บ้านป่าหุง

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านป่าหุงส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลายและมัธยมศึกษาตอนปลาย มีประสบการณ์ปลูกข้าวโพดอยู่ในช่วง 10 – 20 ปี เป็นส่วนมาก ซึ่งพื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่เป็นที่ทำกินของตัวเอง เกษตรกรบางรายที่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไม่พอ จะได้ขอใช้พื้นที่จากญาติพี่น้องโดยไม่มีค่าตอบแทน และขอเช่าพื้นที่จากผู้อื่นในราคาไร่ละ 250 บาท/ปี ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์นั้น เกษตรกรได้รับมาจากการถ่ายทอดภายในครอบครัวเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ การบอกเล่าจากเพื่อนบ้าน และจากการอ่านหนังสือ ตามลำดับ

ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

ผลการสอบถามข้อมูลการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพืชที่ปลูกในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อเป็นฐานข้อมูลกำหนดทางเลือกอื่นทดแทนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันนั้นสรุปได้ว่า ในปีที่ผ่านมา ชาวบ้านซื้อข้าวกินมากถึงร้อยละ 67 ของเกษตรกรที่สอบถาม มีเพียงร้อยละ 33 ที่ปลูกข้าวไว้กินเองและมีกินได้ตลอดปี ส่วนพืชอื่นที่ปลูกในเชิงเขาของบ้านป่าหุ่งที่สำคัญที่สุดคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือ ไม้ผล และยางพารา ตามลำดับ

บ้านป่าหุ่งมีแรงงานของคนในครอบครัวเป็นแรงงานที่สำคัญที่สุด รองลงมาคือ การช่วยเหลือกันในหมู่บ้าน และแรงงานจากการจ้างในหมู่บ้านเป็นลำดับสุดท้าย ส่วนเมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูก เกษตรกรมักจะซื้อจากสหกรณ์กันมากที่สุด รองลงมาคือ ร้านค้าและบริษัทเอกชนตามลำดับ พื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านป่าหุ่งเฉลี่ยตั้งแต่ 15 – 35 ไร่ โดยพื้นที่เพาะปลูกจะถูกใช้มาเป็นเวลานานตั้งแต่ 10 - 20 ปี มีบางส่วนที่พื้นที่ถูกใช้มานานกว่า 20 ปีขึ้นไป ซึ่งพื้นที่ปลูกข้าวโพดเหล่านี้ เกษตรกรได้ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชหลังงอกบ่อยที่สุด รองลงมาคือ สารเคมีกำจัดวัชพืชก่อนงอก ในขณะที่สารเคมีกำจัดปุ๋ยเคมีหว่านหลังงอก สูตร 46-0-0 ใช้ในอัตรา 0.4 – 1.0 กระสอบ/ไร่ เป็นวัสดุการเกษตรที่เกษตรกรให้ความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมา คือ ปุ๋ยเคมีรองพื้น สูตร 15-15-15 ใช้ในอัตรา 0.1-0.5 กระสอบ/ไร่ และสุดท้าย คือ สารกำจัดวัชพืช ซึ่งที่บ้านป่าหุ่งไม่มีการใช้เกลือแกงฉีดพ่นในแปลงปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

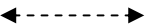
หลังจากที่ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันมานานแล้ว เกษตรกรบ้านป่าหุ่งมีความเห็นว่าการต้นทุนการผลิตสูงขึ้น เป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ผลผลิตลดลง และวัชพืชมาก ตามลำดับ โดยปัญหาการปลูกข้าวโพดที่สำคัญคือ ขาดเงินทุน ราคาวัสดุการเกษตรแพง และราคารับซื้อไม่แน่นอน ตามลำดับ ซึ่งเกษตรกรได้แก้ปัญหาโดยการกู้เงินจาก แหล่งเงินทุนต่าง ๆ เพื่อซื้อวัสดุการเกษตร ทั้งนี้เกษตรกรมีเหตุผลที่สำคัญว่า การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าการปลูกพืชไร่อื่นๆ คือ ปลูกง่ายกว่า หักต้นทุนแล้วได้กำไรดี รองลงมาคือ ราคาดีกว่า มีตลาดแน่นอน และสุดท้ายคือ มีระบบการจัดการกระเทาะเมล็ดสี ขนส่ง รับซื้อ ที่ดีกว่า

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปหลังจากปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันของบ้านป่าหุ่งสรุปได้ว่า ในระบบนิเวศเกษตรเกิดปัญหาดินเสื่อมสภาพเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ แหล่งน้ำตื้นเขิน และน้ำใช้ไม่ได้ และมีวัชพืชในพื้นที่เพาะปลูกมาก เป็นลำดับสุดท้าย ส่วนด้านระบบสังคมในชุมชน พบว่าเกิดการลงทุนมากขึ้นเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นแต่หนี้สินเพิ่ม และต้องพึ่งพาคนอื่นมากขึ้น ตามลำดับ

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านป่าหุ่ง

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อมะลิด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ												
2. ตัดถาง/ฉีดพ่น สารกำจัดวัชพืช												
3. เฝ้าไร่												
4. ไถเตรียมแปลง												
5. ปลูกข้าวโพด												
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น												
7. ฉีดพ่นสาร ป้องกันวัชพืช												
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก												
9. ถางหญ้า												
10. ฉีดพ่นสารป้อง- กันกำจัดโรคแมลง												
11. หักเก็บ ฝักข้าวโพด												
12. เก็บในยังฉาง												
13. สีเป็นเมล็ด												
14. ขนเก็บรักษา เมล็ด												
15. ขายให้พ่อค้า												

หมายเหตุ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

 หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

ในปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านป่าหุ่งส่วนใหญ่ได้ผลผลิตอยู่ในช่วง 500 – 1,000 กิโลกรัม/ไร่ และมีบางส่วนที่ได้ผลผลิตสูงกว่า 1,000 กิโลกรัม/ไร่ ซึ่งเมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไป จะพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีกำไรอยู่ในช่วงประมาณ 2,500 – 5,000 บาท/ไร่

เกษตรกรบ้านป่าหุ่งส่วนใหญ่ มีต้นทุนทั้งในส่วนของวัสดุการเกษตรและการเพาะปลูกอยู่ในช่วงประมาณ 900 – 2,200 บาท/ไร่ มีเพียงรายเดียวที่มีต้นทุนสูงกว่า 3,000 บาท/ไร่ โดยต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ ปุ๋ยเคมี ทั้งนี้เกษตรกรมีแนวคิดที่จะลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ด้วยการใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกับปุ๋ยอินทรีย์ ส่วนต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายมากรองลงมาคือ สารกำจัดวัชพืชและเมล็ดพันธุ์ ตามลำดับ

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านป่าหุ่ง

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร • เมล็ดพันธุ์ • ปุ๋ยเคมีรองพื้น • ปุ๋ยเคมีหลังออก • ปุ๋ยอินทรีย์ • สารกำจัดวัชพืช	150 – 500 150 – 300 250 – 500 100 – 120 100 – 300	มีข้อมูลการใช้เพียง 3 คน
ต้นทุนการปลูก • ค่าไถเตรียมดิน • ค่าจ้างปลูก • ค่าจ้างพ่นสารเคมี • ค่าหักผักเก็บข้าวโพด • ค่าจ้างสีข้าวโพด • ค่าขนส่งผลผลิต • ค่าใช้จ่ายอื่น - น้ำมันเชื้อเพลิง - ค่าเช่าที่	100 – 300 50 – 150 67 50 – 150 80 – 300 100 – 200 200 – 500 250	มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน มีผู้ให้ข้อมูลเพียง 2 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน

เกษตรกรบ้านป่าหุ่งส่วนใหญ่ไม่มีรายได้จากผลผลิตการเกษตรอื่นๆ มีน้อยรายมีรายได้จากการเลี้ยงหมู ไก่/เป็ดขายเป็นสำคัญ ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ มาจากการรับจ้างแรงงานทั่วไปตลอดทั้งปีเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ การเลี้ยงสัตว์ ที่จะขายผลผลิตในช่วงเดือนเมษายน ค่าใช้จ่ายของเกษตรกรบ้านป่าหุ่งส่วนใหญ่ประมาณ 1,000 – 5,000 บาท และใช้ไปกับค่าสาธารณูปโภคมากที่สุด รองลงมาคือ ใช้น้ำเงินกู้ และลงทุนอาชีพ ตามลำดับ

ในกรณีที่จะปลูกพืชอื่นแทนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชัน เกษตรกรบ้านป่าหุ่งยังคงต้องการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มากกว่าพืชชนิดอื่น เพราะพื้นที่ไม่เหมาะที่จะปลูกพืชชนิดอื่น และการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จะได้ผลกำไรเร็วกว่าการปลูกพืชชนิดอื่น พืชอื่นๆ ที่เกษตรกรบ้านป่าหุ่งมีความคิดที่จะปลูกทดแทนคือ สัก ยางพารา และไม้ผล (ลำไย) ตามลำดับ

หากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรบ้านป่าหุ่งมีความคิดที่จะสร้างรายได้ด้วยการปลูกพืชอื่นๆ เช่น สัก ยางพารา มะขาม ทดแทนเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ การรับจ้างทำงานทั่วไป

บ้านฝั่งหมิ่น ในตำบลอ่ายนาไลย อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นขององค์การบริหารส่วนตำบลอ่ายนาไลย

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลอ่ายนาไลยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในตลาดชั้นว่า การปลูกข้าวโพดในตลาดชั้นต้องใช้ต้นทุนสูง แต่ได้ผลผลิตต่ำ หากแต่ราคาข้าวโพดที่สูงขึ้น เป็นแรงจูงใจทำให้เกิดการขยายพื้นที่ปลูกไปสู่พื้นที่ป่าไม้มากขึ้น ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม นอกจากนี้การปลูกข้าวโพดในตลาดชั้นมีผลทำให้หน้าดินเสื่อม ดินถูกชะล้างพังทลายง่าย หากมีการไถพรวนในตลาดชั้นมากเกินไปจะทำให้แหล่งน้ำตื้นเขิน และน้ำท่วมได้ อย่างไรก็ตามการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในตลาดชั้นสามารถสนับสนุนให้ทำได้ ถ้ามีการแนะนำให้จัดการปลูกที่ถูกหลักวิธี เช่น การทำขั้นบันไดดิน เพื่อชะลอการไหลของน้ำ และควรมีการปรับปรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุหรือปลูกหญ้าแฝกเพื่อชะลอน้ำ

องค์การบริหารส่วนตำบลอ่ายนาไลยมีนโยบายลดการขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไปสู่พื้นที่ป่าไม้ โดยเสนอให้แต่ละหมู่บ้านกำหนดเขตป่าไม้ เขตป่าชุมชน และเขตที่ทำกินของราษฎร โดยให้ชุมชนเป็นผู้ดูแลรักษาโดยตรง เพื่อไม่ให้ขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดไปสู่พื้นที่ป่าไม้ และควรให้เอกสารสิทธิ์แบ่งแนวเขตป่าไม้ให้ชัดเจน มีการสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ บำรุงสภาพดินในพื้นที่ปลูกข้าวโพดเดิม เพื่อป้องกันการบุกรุกขยายพื้นที่เพิ่มเติม มีการจัดสรรพื้นที่ปลูกข้าวโพดที่ชัดเจน และสนับสนุนให้ปลูกพืชอื่นทดแทน เช่น พืชพลังงานทดแทน (มันสำปะหลัง) สัก และไม่ยืนต้นอื่นๆ

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีความเห็นเกี่ยวกับแนวทางการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม่ว่า ควรประชาสัมพันธ์ สร้างจิตสำนึกให้ชุมชน ให้ความสำคัญและรักป่าให้อยู่คู่กับชุมชน มีการบวชป่าชุมชน รณรงค์ไม่ให้ตัดไม้ทำลายป่า ไม่ให้มีการไร่เลื่อนลอย ประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ ส่งเสริมให้ปลูกไม้ยืนต้น ทำคันดิน หรือขั้นบันได ปลูกหญ้าแฝกตามแนวขวางที่ลาดชัน สร้างบ่อดักตะกอนดิน ห้ามเผาป่าไม้ ห้ามตัดไม้ที่ต้นน้ำ ส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ดินด้วยการไถกลบซังข้าวโพด ปลูกพืชคลุมดิน เพื่อรักษาหน้าดิน หันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยหมัก ป้องกันไฟในฤดูแล้ง

ในกรณีชุมชนไม่มีรายได้จากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์นั้น สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีแนวคิดที่จะสร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยประชาสัมพันธ์และส่งเสริมให้ราษฎรหันมาปลูกไม้เศรษฐกิจ ทดแทนป่าไม้ที่ถูกทำลาย เช่น ยางพารา สัก ไม้ตะกวนยักษ์ และไม้ผลอื่นๆ ที่สามารถสร้างรายได้ โดยไม่ต้องมีการตัดไม้ทำลายป่าเพิ่มขึ้นอีก ในขณะที่ลดปริมาณการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ให้น้อยลงทุกปี สนับสนุนการทำการเกษตรตามแนวพระราชดำริแบบเศรษฐกิจพอเพียง คือ ส่งเสริมให้ชุมชนปลูกพืชอื่นที่สามารถทำรายได้ให้ครอบครัวและเป็นอาหารในครัวเรือน เป็นที่ต้องการของตลาด หรือทำไร่นาสวนผสมทดแทนการสร้างรายได้จากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ตลอดปี ส่งเสริมให้มีการปลูกพืชปลอดสารพิษ/พืชทดแทนที่มั่นคง และ

ยังยืนให้ราษฎรอย่างจริงจัง จัดหาตลาดค้าขายเองในหมู่บ้าน เช่น ทำโรงเก็บและลานตาก ผลผลิตการเกษตรของราษฎร เพื่อให้เกิดอำนาจต่อรองราคาซื้อขาย และป้องกันการเอาเปรียบจากนายทุน นอกจากนี้ควรให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องให้ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพ และเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน

- บ้านฝั่มหมื่น ตำบลอ่าวนาโหล อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นที่ได้จากผู้ใหญ่บ้านฝั่มหมื่น

ภาพรวมหมู่บ้าน

พื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกรบ้านฝั่มหมื่นส่วนใหญ่เป็นพื้นที่มีโฉนดประเภท สปก. และ สรก. โดยผลผลิตที่ชาวบ้านผลิตเป็นรายได้อันดับหนึ่ง คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และวุ้น/ควาย รองลงมาคือ ไม้ผล หนุ่ย และไก่/เป็ด ตามลำดับ นอกจากนี้ ชาวบ้านมีรายได้นอกเหนือจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่สำคัญ มาจากการรับจ้างแรงงานทั่วไปและแปรรูปผลผลิต รองลงมาคือ หัตถกรรมพื้นบ้าน และเป็นที่พอใจของคนในหมู่บ้าน ตามลำดับ

สิ่งที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านฝั่มหมื่น ได้แก่ ความเชื่อ ประเพณี วิถีความเป็นอยู่ และการพึ่งพาอาศัยกัน ตามลำดับ โดยปัจจุบันชาวบ้านยังคงมีการพึ่งพาอาศัยกัน ในด้านงานพิธีต่างๆ และการลงแขกทำงาน

สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงทางลบของพื้นที่ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันของบ้านฝั่มหมื่น ในด้านของระบบนิเวศเกษตรคือ มีโรคและแมลงระบาดเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ ผลผลิตลดลง น้ำใช้ไม่ได้ ตามลำดับ ซึ่งผลกระทบทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับพื้นที่เพาะปลูกของบ้านฝั่มหมื่นที่สำคัญที่สุดคือ ภัยแล้ง (น้ำไม่พอ) รองลงมาคือ ไฟป่าและน้ำท่วม

ความคิดเห็นผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้านฝั่มหมื่นมีความเห็นว่า พื้นที่ลาดชันเหมาะกับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เพียงอย่างเดียว เพราะเป็นพืชอาศัยน้ำฝน ทนแล้งดีกว่าพืชอื่นๆ ส่วนการร่วมมือกับบริษัทเอกชนส่งเสริมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์นั้นพบว่า บริษัทจะเข้าหาเกษตรกรผู้สนใจปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์โดยตรง

บ้านฝั่มหมื่นมีหมอดินอาสาที่ช่วยอบรม และวิเคราะห์ดิน ร่วมกับกรมพัฒนาที่ดิน ซึ่งจะช่วยในการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ นอกจากนี้ผู้ใหญ่บ้านฝั่มหมื่นยังมีแนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน ด้วยการปลูกพืชคลุมดิน ลดการถางป่า ส่วนในกรณีที่ไม่มีข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เพื่อเป็นรายได้ทดแทน ผู้ใหญ่บ้านเสนอให้ปลูกยางพารา สัก และไม่ยืนต้นทดแทน แต่ไม่มีผู้สนับสนุนอย่างจริงจัง

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน บ้านฝั่มหมื่น

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านฝั่มหมื่นส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลายและตอนต้น มีประสบการณ์ปลูกข้าวโพดมากกว่า 20 ปีเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาอยู่ในช่วง 1 – 3 ปี พื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรบ้านฝั่มหมื่นจะเป็นที่ทำกินของตัวเองเป็นส่วนใหญ่ มีเพียงรายเดียวที่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไม่พอ และขอเช่าที่จากผู้อื่น ไร่ละ 500 บาท/ปี ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เกษตรกรได้มาจากการถ่ายทอดกันมาเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ การบอกเล่าจากเพื่อนบ้าน และจากสหกรณ์การเกษตร ตามลำดับ

ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

ผลการสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพืชอื่นที่ปลูกในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อเป็นทางเลือกอื่นทดแทนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชัน ซึ่งในปีที่ผ่านมา ชาวบ้านฝั่มหมื่นซื้อข้าวกินทั้งหมด ส่วนพืชที่ปลูกในเชิงเขาของบ้านฝั่มหมื่นอันดับแรก คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือ สัก

การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านฝั่มหมื่น จะใช้แรงงานที่สำคัญจากคนในครอบครัว รองลงมาคือ การช่วยเหลือกันในหมู่บ้าน และสุดท้ายคือ จ้างแรงงานในหมู่บ้าน ส่วนแหล่งที่มาของเมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูกนั้น จะซื้อของบริษัทเอกชนกันมากที่สุด รองลงมา คือ ร้านค้า ส่วนใหญ่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์อยู่ในช่วง 10 – 30 ไร่ มีเกษตรกรเพียง 3 รายที่มีพื้นที่ปลูกมากกว่า 40 ไร่ขึ้นไป ทั้งนี้พื้นที่ปลูกส่วนใหญ่ถูกใช้นานกว่า 20 ปีขึ้นไป และมีเพียง 3 ราย ที่มีพื้นที่ปลูกเวลาเพียง 1-3 ปี สำหรับสารเคมีที่เกษตรกรใช้บ่อยครั้งที่สุดคือ สารกำจัดวัชพืชหลังงอก และก่อนงอก ตามลำดับ ส่วนวัสดุการเกษตรที่สำคัญอันดับแรกคือ ปุ๋ยเคมีหัวานหลังงอก สูตร 46-0-0 (ใช้ในอัตรา 0.5 – 1 กระสอบ/ไร่) เป็นส่วนมาก และบางส่วนจะใช้ในอัตรา 1.0 – 1.5 กระสอบ/ไร่ และสูตร 16-20-0 (อัตรา 0.1 – 0.5 กระสอบ/ไร่) รองลงมาคือ สารกำจัดวัชพืช นอกจากนี้ บ้านฝั่มหมื่นไม่มีการใช้เกลือแกงฉีดพ่นในแปลงข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

หลังจากที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานแล้ว เกษตรกรบ้านฝั่มหมื่นให้ความเห็นว่าการต้นทุนการผลิตสูงขึ้นเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ดินเสื่อมสภาพ ผลผลิตและทรัพยากรธรรมชาติใกล้เคียงลดลง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดปัญหาขาดเงินทุน ซึ่งเกษตรกรแก้ปัญหาโดยกู้เงินจาก ธกส., กองทุนหมู่บ้าน เพื่อซื้อวัสดุการเกษตร นอกจากนี้มีปัญหาที่สำคัญรองลงมา คือ วัสดุการเกษตรมีราคาแพง และราคาซื้อขายไม่แน่นอน แต่เกษตรกรยังคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าการปลูกพืชไร่อื่นเนื่องเพราะราคาดีกว่า หักต้นทุนแล้วได้กำไรดี และมีระบบการกระจายเมล็ด ขนส่ง รับซื้อ ตามลำดับ

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงหลังจากปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันของบ้านฝั่มหมื่น ในด้านระบบนิเวศเกษตรพบว่า เกิดการเสื่อมสภาพของดิน รองลงมาคือ แหล่งน้ำตื้นเขิน มีโรคแมลงระบาด และผลผลิตลดลง ตามลำดับ ในด้านระบบสังคมเกษตรกรพบว่า มีการลงทุนมากขึ้นเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ มีรายได้เพิ่มขึ้นแต่หนี้สินเพิ่ม และต้องพึ่งพาคนอื่นมากขึ้น ตามลำดับ

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านฝางหมื่น

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อเมล็ด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ		←→										
2. ตัดถาง/ฉีดพ่น สารกำจัดวัชพืช			←---7	←→	7							
3. เฝ้าไร่			←→									
4. ไถเตรียมแปลง			←-----	-----→	4							
5. ปลูกข้าวโพด					←→							
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น			←-----	2								
7. ฉีดพ่นสาร ป้องกันวัชพืช												
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก						←→						
9. ถางหญ้า						←---2						
10. ฉีดพ่นสารป้อง- กันกำจัดโรคแมลง												
11. หักเก็บ ฝักข้าวโพด									←→			
12. เก็บในยุ้งฉาง	-----→	4								←-----		
13. สีเป็นเมล็ด	→											←
14. ขนเก็บรักษา เมล็ด												
15. ขายให้พ่อค้า	→											←

หมายเหตุ ←→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

←----- หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

ในปีที่ผ่านมาพบว่า เกษตรกรบ้านฝางหมื่นได้ผลผลิตอยู่ในช่วง 400 – 1,000 กิโลกรัม/ไร่ ซึ่งเมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไป เกษตรกรส่วนใหญ่จะมีกำไรประมาณ 1,700 – 5,500 บาท/ไร่

เกษตรกรบ้านฝางหมื่นส่วนใหญ่ มีต้นทุนทั้งในส่วนวัสดุการเกษตรและการเพาะปลูกประมาณ 1,000 – 2,500 บาท/ไร่ มีเพียง 2 – 3 รายที่มีต้นทุนต่ำกว่า 1,000 บาท/ไร่ โดยต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ ปุ๋ยเคมี เกษตรกรมีแนวคิดที่จะลดค่าใช้จ่ายด้วยการใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกับปุ๋ยอินทรีย์หรือปุ๋ยหมัก บางรายมีความคิดที่จะกู้เงินสหกรณ์ กองทุนหมู่บ้าน เพื่อซื้อปุ๋ยเคมี ส่วนต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายมากรองลงมาคือ สารกำจัดวัชพืช และเมล็ดพันธุ์ ตามลำดับ

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านฝางหมื่น

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร • เมล็ดพันธุ์ • ปุ๋ยเคมีรองพื้น • ปุ๋ยเคมีหลังออก • ปุ๋ยอินทรีย์ • สารกำจัดวัชพืช	100 – 350 300 300 – 600 70 – 210 100 - 250	มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 2 คน
ต้นทุนการปลูก • ค่าไถเตรียมดิน • ค่าจ้างปลูก • ค่าจ้างพ่นสารเคมี • ค่าหักผักเก็บข้าวโพด • ค่าจ้างสีข้าวโพด • ค่าใช้จ่ายอื่น - น้ำมันเชื้อเพลิง - ค่าเช่าที่	150 – 300 100 – 200 50 – 150 67 150 – 350 130 500	มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน จ่ายค่าจ้างสีรวมกับค่าขนส่ง มีผู้ให้ข้อมูลเพียง 1 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน

เกษตรกรบ้านฝางหมื่นส่วนใหญ่ไม่มีรายได้จากผลผลิตการเกษตรอื่นๆ มีเพียงบางรายที่มีรายได้จากไม้ผล (มะขามเปรี้ยว) รองลงมาคือ ถั่วเขียว ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ มาจากการรับจ้างแรงงานทั่วไปตลอดทั้งปีเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ หัตถกรรม (จักสาน) ในช่วงเดือนพฤษภาคม - กรกฎาคม และหาของป่าตลอดปี ซึ่งค่าใช้จ่ายของครัวเรือนของบ้านฝางหมื่นส่วนใหญ่ประมาณ 1,000 – 5,000 บาท บางครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายมากกว่า 5,000 บาท ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะใช้ไปกับค่าสาธารณูปโภคมากที่สุด รองลงมาคือ ใช้น้ำเงินกู้ และลงทุนอาชีพสุดท้ายคือ เพื่อซื้อวัสดุการเกษตร

เกษตรกรบ้านฝางหมื่นยังต้องการที่จะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มากกว่าปลูกพืชชนิดอื่น เพราะเห็นว่า พื้นที่ปลูกไม่เหมาะที่จะปลูกพืชอื่น หากแต่จะปลูกพืชอื่นทดแทนรองคือ ยางพารา และไม้ผล (กล้วยน้ำว้า สัปรด) กรณีไม่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์พบว่า เกษตรกรบ้านฝางหมื่นมีความคิดที่จะสร้างรายได้ด้วยการรับจ้างทำงานทั่วไปเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ปลูกสัก ยางพารา, เลี้ยงวัว และหาของป่า

บ้านทุ่งผอง และบ้านศรีนาชั้น ในตำบลทุ่งสีทอง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งสีทอง

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งสีทองเห็นว่า การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันนั้นไม่เหมาะสม เพราะเป็นพื้นที่ลาดชันไม่เอื้อต่อการปลูกพืชไร่ ยากต่อการไถและปฏิบัติดูแล ใช้สารกำจัดวัชพืชปริมาณมาก แต่ได้ผลผลิตไม่เต็มที่ เพราะธาตุอาหารในหน้าดินถูกฝนชะพัดพาไปสู่ที่ลุ่ม อีกทั้งยังทำให้เกิดสารเคมีตกค้างในพื้นที่ปลูก ที่ลุ่มและแม่น้ำลำคลอง

องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งสีทอง ไม่มีนโยบายขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไปสู่พื้นที่ป่าไม้ หากแต่จะปลูกไม้ยืนต้นทดแทน เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และได้เสนอให้มีการกำหนดพื้นที่ป่าไม้อนุรักษ์ที่ชัดเจน เพื่อป้องกันการบุกรุกของพื้นที่ปลูกข้าวโพด นอกจากนี้มีอาชีพอื่นเพิ่มรายได้ให้กับราษฎร ทั้งนี้องค์การบริหารส่วนตำบลมีแผนการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้คือ ประชาสัมพันธ์ให้ราษฎรรู้ถึงผลกระทบการบุกรุกทำลายป่าไม้ ส่งเสริมและรณรงค์ให้ชาวบ้านอนุรักษ์ป่าไม้ กำหนดเขตป่าชุมชนและทำพิธีบวงสรวงป่า เพื่อให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงประโยชน์ และความสำคัญของป่าไม้

ในกรณีที่ชุมชนไม่มีรายได้จากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์นั้น สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลได้มีแนวคิดสร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยส่งเสริมให้ชุมชนรวมกลุ่มกันเพื่อประกอบอาชีพที่เป็นระบบมากขึ้น เช่น ปลูกสัตว์ (เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู) เกษตรผสมผสาน ไร่นาสวนผสม รวมทั้งมีอาชีพเสริมเช่น ทอผ้า

● บ้านทุ่งผอง ตำบลทุ่งสีทอง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นที่ได้จากผู้ใหญ่บ้านทุ่งผอง

ภาพรวมหมู่บ้าน

พื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่มีเอกสารสิทธิ์ สปก. รองลงมา เป็นพื้นที่ทำกินมานานแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ผลผลิตเกษตรที่เป็นรายได้สำคัญที่สุดคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือ ไม้ผล นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีรายได้จากการรับจ้างแรงงานทั่วไป

สภาพแวดล้อมที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านทุ่งผอง คือ การพึ่งพาอาศัยกัน ความเชื่อ ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามลำดับ โดยปัจจุบันชาวบ้านยังคงมีการแบ่งปันเครื่องบริโภค อุปโภค และพึ่งพาอาศัยกันด้านการเกษตร เช่น ปลูกข้าว ข้าวโพด ถั่ว อีกทั้งการช่วยเหลือกันในงานพิธีต่างๆ เช่น งานบวช งานบุญ งานศพ

สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงทางลบของการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันบ้านทุ่งผองในด้านของระบบนิเวศเกษตรคือ ผลผลิตลดลงเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ มีโรคแมลงระบาด และน้ำใช้ไม่ได้ ตามลำดับ ส่วนผลกระทบทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นของบ้านทุ่งผองที่สำคัญคือ ภัยแล้ง (น้ำ

ไม่พอ) และไฟฟ้า ตามลำดับ การเปลี่ยนแปลงทางลบของระบบสังคมเกษตรกรรมที่สำคัญคือ ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้น รายได้เพิ่มเติมนี้เพิ่ม และต้องพึ่งพาคนอื่นมากขึ้น เรียงตามลำดับ ความคิดเห็นผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้านทุ่งผิงมีความเห็นว่า การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันเป็นสาเหตุทำให้พื้นที่ป่าไม้ถูกทำลาย ส่งผลให้ธรรมชาติถูกทำลาย ซึ่งได้ดำเนินการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ โดยการปรึกษาหมอดิน ส่งตัวอย่างดินตรวจสภาพ นอกจากนี้ที่บ้านทุ่งผิงนั้น มีบริษัทเอกชนเข้ามาส่งเสริมการปลูกข้าวโพดโดยให้เมล็ดพันธุ์ให้กับเกษตรกรโดยตรง ในกรณีที่ไม่มีข้าวโพดเลี้ยงสัตว์นั้น ผู้ใหญ่บ้านทุ่งผิงมีความเห็นว่าการปลูกสัก และสบู่ดำ น่าจะเป็นพืชที่น่าส่งเสริมให้ปลูกเป็นรายได้ทดแทน

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน บ้านทุ่งผิง ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านทุ่งผิงส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลาย รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและประถมศึกษาตอนต้น ตามลำดับ เกษตรกรบ้านทุ่งผิงส่วนใหญ่มีประสบการณ์ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มากกว่า 15 ปีขึ้นไป ซึ่งพื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่เป็นที่ทำกินของเกษตรกรบ้านทุ่งผิง มีเพียงรายเดียวที่พื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไม่พอ ได้ขอใช้พื้นที่จากญาติพี่น้อง โดยไม่มีค่าตอบแทนใดๆ ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรได้มาจากการถ่ายทอดกันมาเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ การบอกเล่าจากเพื่อนบ้าน และแหล่งความรู้อื่นๆ ได้มาจากการดูโทรทัศน์ และอ่านหนังสือ ตามลำดับ

ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

ผลการสำรวจข้อมูลการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพืชอื่นในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลทางเลือกอื่นทดแทนการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน เกษตรกรบ้านทุ่งผิงที่สอบถามทั้งหมดปลูกข้าวไว้กินเองตลอดปี และพืชอื่นที่ปลูกในเชิงเขาที่สำคัญคือข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือ ไม้ผล (ได้แก่ มะม่วง มะขาม ลำไย) และสัก ตามลำดับ

การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านทุ่งผิง ได้แรงงานที่สำคัญมาจากคนในครอบครัว และมีแรงงานรองลงมาจากการช่วยเหลือกันในหมู่บ้าน ส่วนเมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูกนั้น เกษตรกรซื้อจากสหกรณ์มากที่สุด รองลงมา คือ ร้านค้า เกษตรกรบ้านทุ่งผิงส่วนใหญ่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ประมาณ 10 – 40 ไร่ โดยมีเกษตรกรรายใหญ่เพียง 2 รายที่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดมากกว่า 40 ไร่ขึ้นไป และพื้นที่ปลูกส่วนใหญ่ถูกใช้มานานถึง 15 - 30 ปี โดยสารเคมีที่เกษตรกรใช้กับพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ่อยครั้งที่สุดคือ สารกำจัดวัชพืชหลังออกและก่อนงอก ตามลำดับ ส่วนวัสดุการเกษตรที่ให้ความสำคัญอันดับแรกคือ ปุ๋ยเคมีรองพื้น สูตร 16-20-0 (อัตรา 0.5 – 1 กระสอบ/ไร่) รองลงมาคือ ปุ๋ยเคมีหว่านหลังออก สูตร 46-0-0 (อัตรา 0.5 – 1 กระสอบ/ไร่) และอันดับ 3 คือ สารกำจัดวัชพืช ซึ่งที่บ้านทุ่งผิงไม่ใช้เกลือแกงฉีดพ่นในแปลงข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชัน

หลังจากเกษตรกรที่บ้านทุ่งผิงได้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานหลายปีมีความเห็นว่า ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้น รองลงมาคือ ทรัพยากรธรรมชาติลดลง และมีโรคและแมลงมาก ซึ่งทำให้เกิดปัญหาขาดเงินทุน ที่ต้องกู้เงินจาก ธกส.และแหล่งเงินทุนต่างๆ เพื่อซื้อวัสดุการเกษตร ปัญหาสำคัญรองลงมาคือ ราคาวัสดุการเกษตรแพง และราคาซื้อขายไม่แน่นอน นอกจากนี้เหตุผลที่เกษตรกรคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าการปลูกพืชไร่อื่นๆ คือ ปลูกง่ายกว่า ราคาดี มีตลาดรับซื้อแน่นอน และผลผลิตสูงกว่าการปลูกพืชอื่น ตามลำดับ

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงหลังจากปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานของบ้านทุ่งผิงในระบบนิเวศเกษตรพบว่า ความอุดมสมบูรณ์ของดินเสื่อม รองลงมาคือ มีโรคแมลงระบาด แหล่งน้ำตื้นเขิน และผลผลิตลดลง ตามลำดับ ในด้านระบบสังคมในชุมชนพบว่า ต้นทุนการเกษตรเพิ่มขึ้น รองลงมาคือ รายได้เพิ่มแต่หนี้สินเพิ่ม และต้องพึ่งพาคนอื่นมากขึ้น ตามลำดับ

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านทุ่งผิง

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อเมล็ด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ		←→										
2. ตัดทาง/ฉีดพ่นสารกำจัดวัชพืช			←→ ⁷	←-----→ ⁷								
3. เฝ้าไร่			←→									
4. ไถเตรียมแปลง				←→								
5. ปลูกข้าวโพด					←→							
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น				←-----→ ⁷								
7. ฉีดพ่นสารป้องกันวัชพืช												
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก						←→						
9. ถางหญ้า						←-----→ ⁶						
10. ฉีดพ่นสารป้องกันกำจัดโรคแมลง												
11. หักเก็บฝักข้าวโพด									←→			
12. เก็บในยุ้งฉาง									←→			
13. สีเป็นเมล็ด	←→								←→			
14. ขนเก็บรักษาเมล็ด												
15. ขายให้พ่อค้า	←→								←→			

หมายเหตุ ←→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

←-----→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

จากการสอบถามข้อมูลผลผลิตของปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านทุ่งผิงได้ผลผลิตส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 500 – 1,000 กิโลกรัม/ไร่ เมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไป เกษตรกรส่วนใหญ่มีกำไรอยู่ในช่วงประมาณ 1,000 – 5,000 บาท/ไร่ และบางรายมีกำไรมากกว่า 5,000 บาท/ไร่

เกษตรกรบ้านทุ่งผิงส่วนใหญ่มีต้นทุนทั้งในส่วนของวัสดุการเกษตรและการเพาะปลูกอยู่ในช่วงประมาณ 1,500 – 2,500 บาท/ไร่ โดยต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ ปุ๋ยเคมี รองลงมาคือ เมล็ดพันธุ์ และสารกำจัดวัชพืช ตามลำดับ เกษตรกรบางรายมีความคิดที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมี เพื่อลดค่าใช้จ่าย

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านทุ่งผิง

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร • เมล็ดพันธุ์ • ปุ๋ยเคมีรองพื้น • ปุ๋ยเคมีหลังออก • ปุ๋ยอินทรีย์ • สารกำจัดวัชพืช	350 – 700 100 – 450 180 – 800 10 80 – 375	มีข้อมูลการใช้เพียง 2 คน
ต้นทุนการปลูก • ค่าไถเตรียมดิน • ค่าจ้างปลูก • ค่าหักผักเก็บข้าวโพด • ค่าจ้างสีข้าวโพด • ค่าใช้จ่ายอื่น - น้ำมันเชื้อเพลิง	125 – 270 71 160 -270 100 – 270 40	มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 2 คน จ่ายค่าจ้างสีรวมกับค่าขนส่ง มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน

เกษตรกรบ้านทุ่งผิงส่วนใหญ่ ไม่มีผลผลิตการเกษตรอื่นๆที่เป็นรายได้เลย มีบางรายที่ปลูกถั่วเขียวเป็นรายได้ ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ มาจากการรับจ้างแรงงานทั่วไปตลอดปีเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ การปลูกพืช (ข้าวและมะขามในช่วงมีนาคม – กรกฎาคม) และการเลี้ยงสัตว์ ทั้งนี้ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนส่วนใหญ่ประมาณ 1,000 – 5,000 บาท บางรายใช้จ่ายมากกว่า 5,000 บาท ส่วนใหญ่ใช้กับการศึกษาของบุตรหลานมากที่สุด รองลงมาคือ ค่าสาธารณูปโภค และลงทุนประกอบอาชีพ ตามลำดับ

เกษตรกรบ้านทุ่งผิง ยังต้องการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มากกว่าพืชชนิดอื่น เพราะพื้นที่ไม่เหมาะสมกับพืชอื่น อย่างไรก็ตามก็มีความคิดที่จะปลูกทดแทนรองลงมาคือ ยางพารา และสักร

● บ้านศรีนาซีน ตำบลทุ่งสีทอง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นที่ได้จากผู้ใหญ่บ้านศรีนาซีน

ภาพรวมหมู่บ้าน

เกษตรกรบ้านศรีนาซีนส่วนใหญ่ทำกินในพื้นที่ สปก.รองลงมาคือ พื้นที่มีโฉนด ซึ่งได้ผลผลิตที่เป็นรายได้ที่สำคัญ คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือ ข้าว และถั่วเขียว ตามลำดับ เกษตรกรยังมีรายได้ที่สำคัญจากการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน และการเลี้ยงสัตว์ ตามลำดับ แต่ยังไม่มีความพอใจกับรายได้ เพราะต้องการมีอาชีพอื่นเสริมกับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

บ้านศรีนาซีนยังคงมีวิถีความเป็นอยู่ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน รองลงมาคือ การพึ่งพาอาศัยกันและความเชื่อประเพณี ในขณะที่การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานหลายปี ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางลบในระบบนิเวศเกษตรที่สำคัญคือ การเสื่อมสภาพของดิน รองลงมาคือ แหล่งน้ำตื้นเขิน ส่วนทางลบต่อระบบสังคมในชุมชนที่สำคัญที่สุดคือ มีการลงทุนเพิ่มขึ้น รองลงมาคือ รายได้เพิ่มแต่หนี้เพิ่ม ทั้งนี้พื้นที่เพาะปลูกของบ้านศรีนาซีนมีการพังทลายของหน้าดินเกิดขึ้นมากที่สุด รองลงมาคือ แห้งแล้ง (น้ำไม่พอ) และไฟป่าเป็นผลกระทบทางธรรมชาติที่สำคัญ

ความคิดเห็นผู้ใหญบ้าน

ผู้ใหญบ้านศรีนาซีนมีความเห็นว่า ควรทำคันดินเพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดินในพื้นที่ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน สาเหตุที่ชาวบ้านต้องปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันเพราะมีพื้นที่ราบไม่เพียงพอ อีกทั้งบ้านศรีนาซีนนั้น มีบริษัทเอกชน (ซีพี และ มอนซานโต้) เข้ามาส่งเสริมเมล็ดพันธุ์ให้กับเกษตรกรโดยตรง

ส่วนแผนการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ นั้น ได้มีการส่งดินวิเคราะห์ที่กรมพัฒนาที่ดิน และขอคำปรึกษานำมาเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกไม้ยืนต้นในพื้นที่ลาดชัน หากกรณีที่ไม่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์นั้น ผู้ใหญบ้านศรีนาซีนมีแนวคิดที่จะส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกสักทองและยางพารา เพื่อสร้างรายได้ทดแทนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน บ้านศรีนาซีน

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านศรีนาซีนส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้น รองลงมาคือระดับประถมศึกษาตอนปลาย โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มากกว่า 20 ปีขึ้นไป มีเพียง 2 ราย ที่มีประสบการณ์ปลูกข้าวโพดเพียง 3 – 4 ปี ทั้งนี้พื้นที่เพาะปลูกทั้งหมดของบ้านศรีนาซีนเป็นที่ทำกินของตัวเอง ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรได้มาจากการถ่ายทอดกันมา รองลงมา คือ การบอกเล่าจากเพื่อนบ้าน และแหล่งความรู้อื่นๆได้มาจากการดูโทรทัศน์

ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

ผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพืชอื่นที่ปลูกในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อเป็นฐานข้อมูลแนวทางเลือกอื่นทดแทนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันนั้น ในปีที่ผ่านมาเกษตรกรบ้านศรีนาชั้นที่สอบถามทั้งหมด ได้ปลูกข้าวไว้กินเองตลอดปี และพืชปลูกในเชิงเขาที่สำคัญของบ้านศรีนาชั้นคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมา คือ ไม้ผล (ได้แก่ มะม่วง มะขาม ลำไย ลิ้นจี่) และยางพารา ตามลำดับ

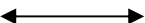
การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านศรีนาชั้นมีแรงงานที่สำคัญมาจากคนในครอบครัว และได้แรงงานรองลงมาจากการช่วยเหลือกันในหมู่บ้าน ส่วนเมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูกเกษตรกรซื้อจากสหกรณ์มากที่สุด รองลงมา คือ ร้านค้า ซึ่งเกษตรกรบ้านศรีนาชั้นส่วนใหญ่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ประมาณ 10 – 40 ไร่ พื้นที่ปลูกส่วนใหญ่ถูกใช้มานานมากกว่า 20 ปีขึ้นไป โดยสารเคมีที่เกษตรกรใช้กับพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ่อยครั้งที่สุดคือ สารกำจัดวัชพืชหลังงอกและก่อนงอก ตามลำดับ ส่วนวัสดุการเกษตรที่เกษตรกรให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกคือ ปุ๋ยเคมีรองพื้น สูตร 16-20-0 (อัตรา 0.5 – 1 กระสอบ/ไร่) รองลงมาคือ ปุ๋ยเคมีหัวนหลังงอก สูตร 46-0-0 (อัตรา 0.4 – 1 กระสอบ/ไร่) และอันดับ 3 คือ สารกำจัดวัชพืช ซึ่งที่บ้านศรีนาชั้นไม่มีการใช้เกลือแกงฉีดพ่นในแปลงข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

หลังจากที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานแล้ว เกษตรกรบ้านศรีนาชั้นพบว่า มีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ทรัพยากรธรรมชาติใกล้เคียงลดลง สุดท้ายคือโรคและแมลงมาก ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ทำให้เกษตรกรเกิดปัญหาที่สำคัญคือ ขาดเงินทุน และได้แก้ปัญหาโดยการกู้เงินจาก ธกส., สหกรณ์และแหล่งเงินทุนต่างๆ (นอกระบบ) เพื่อซื้อวัสดุการเกษตร ปัญหาสำคัญรองลงมาคือ วัสดุการเกษตรมีราคาแพง และราคารับซื้อไม่แน่นอน แต่เหตุผลที่เกษตรกรคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าการปลูกพืชไร่อื่นๆ คือ ปลูกง่ายกว่า มีตลาดรับซื้อแน่นอน และผลผลิตสูงกว่าพืชอื่น ตามลำดับ

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงหลังจากมีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานหลายปีของบ้านศรีนาชั้นพบว่า ในระบบนิเวศเกษตรได้เกิดปัญหาสำคัญที่สุดคือ ดินเสื่อมสภาพ รองลงมาคือ แหล่งน้ำตื้นเขิน และสุดท้ายคือ โรค แมลงระบาดมากขึ้น แหล่งน้ำใช้ไม่ได้ ส่วนด้านระบบสังคมเกษตรกร พบว่า มีการลงทุนเกษตรเพิ่มขึ้นเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ รายได้เพิ่มแต่หนี้สินเพิ่ม และต้องพึ่งพาคนอื่นมากขึ้น ตามลำดับ

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านศรีนาชั้น

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อเมล็ด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ												
2. ตัดทาง/ฉีดพ่น สารกำจัดวัชพืช												
3. เฝ้าไร่												
4. ไถเตรียมแปลง												
5. ปลูกข้าวโพด												
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น												
7. ฉีดพ่นสาร ป้องกันวัชพืช												
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก												
9. ถางหญ้า												
10. ฉีดพ่นสารป้องกันกำจัดโรคแมลง												
11. หักเก็บ ผักข้าวโพด												
12. เก็บในยุ้งฉาง												
13. สีเป็นเมล็ด												
14. ขนเก็บรักษา เมล็ด												
15. ขายให้พ่อค้า												

หมายเหตุ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

 หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

จากการสอบถามข้อมูลผลผลิตของปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านศรีนาชั้นได้ผลผลิตอยู่ในช่วง 500 – 1,000 กิโลกรัม/ไร่ และเมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไป เกษตรกรจะมีกำไรอยู่ในช่วง 1,000 – 4,200 บาท/ไร่

เกษตรกรบ้านศรีนาชั้นส่วนใหญ่มีต้นทุนทั้งในส่วนของวัสดุการเกษตรและการเพาะปลูกอยู่ในช่วงประมาณ 900 – 3,000 บาท/ไร่ โดยต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ ปุ๋ยเคมี ซึ่งเกษตรกรบางรายมีแนวคิดที่จะลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ด้วยการใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกับปุ๋ยอินทรีย์ ส่วนต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายมากรองลงมาคือ ค่าไถเตรียมดิน และเมล็ดพันธุ์ ตามลำดับ

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านศรีนาชั้น

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร • เมล็ดพันธุ์ • ปุ๋ยเคมีรองพื้น • ปุ๋ยเคมีหลังออก • สารกำจัดวัชพืช	200 – 600 150 – 660 200 – 500 70 – 500	
ต้นทุนการปลูก • ค่าไถเตรียมดิน • ค่าจ้างปลูก • ค่าหักฝักเก็บข้าวโพด • ค่าจ้างสีข้าวโพด • ค่าใช้จ่ายอื่น - น้ำมันเชื้อเพลิง	100 – 500 70 – 260 167 120 – 300 20 - 150	มีข้อมูลการใช้เพียง 3 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน จ่ายค่าจ้างสีรวมกับค่าขนส่ง

เกษตรกรบ้านศรีนาชั้นส่วนใหญ่ไม่มีผลผลิตการเกษตรอื่นๆที่เป็นรายได้เลย มีเพียงบางรายที่มีผลผลิตจากการขายถั่ว และเลี้ยงวัว/ควาย ตามลำดับ ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ มาจากการรับจ้างแรงงานทั่วไปตลอดทั้งปีเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ หาของป่าตลอดปี โดยค่าใช้จ่ายครัวเรือนส่วนใหญ่ประมาณ 1,000 – 5,000 บาท ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะใช้ไปกับค่าสาธารณูปโภคมากที่สุด รองลงมาคือ ลงทุนอาชีพ และใช้หนี้เงินกู้ ตามลำดับ

ในกรณีที่จะปลูกพืชอื่นแทนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชัน เกษตรกรบ้านศรีนาชั้นมีความคิดที่จะปลูกยางพาราเป็นอันดับหนึ่ง เพราะเป็นไม้ยืนต้น สามารถเก็บผลผลิตได้นาน และเกษตรกรบางรายมีความรู้ด้านยางพารา เนื่องจากเคยทำงานในสวนยางภาคใต้มาก่อน ส่วนพืชอื่นที่ต้องการปลูกทดแทนรองลงมาคือ ไม้ผล (มะขาม) ซึ่งหากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรบ้านศรีนาชั้นมีความคิดที่จะสร้างรายได้ด้วยการปลูกยางพาราเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ รับจ้างทั่วไป และสุดท้ายคือ เลี้ยงสัตว์ (วัว) และหาของป่า

บ้านจะเข้ภูหอม และบ้านป่าจั่ว ในตำบลแม่สาคร อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่สาคร

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สาครมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันว่า เป็นพืชที่ปลูกและดูแลง่ายกว่าพืชชนิดอื่น โดยตำบลแม่สาครมีสภาพเป็นภูเขา มีพื้นที่ราบที่ทำกินน้อย ทำให้เกิดการบุกรุกแผ้วถางป่า เพื่อขยายพื้นที่ปลูกไปสู่ที่ลาดชัน ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลไม่เห็นด้วยกับการขยายพื้นที่ของเกษตรกร และมีความคิดที่จะอนุรักษ์ดินพื้นที่เพาะปลูก โดยการจัดสรรพื้นที่ทำกินเป็นพื้นที่ป่าประมาณ 5 ไร่ ทำขึ้นบันไดปลูกหญ้าแฝก เพื่อป้องกันการพังทลายของดิน และน้ำท่วม

นโยบายของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สาคร ที่จะใช้เพื่อลดการขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไปสู่พื้นที่ป่าไม้ คือ รณรงค์ไม่ให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน รณรงค์การปลูกไม้ยืนต้น การออกเอกสารสิทธิ์ที่ทำกินให้ชาวบ้านเพื่อป้องกันการรุกล้ำพื้นที่ป่าไม้ โดยทางองค์การบริหารส่วนตำบลมีแผนการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้คือ การบุกรุกเข้าพื้นที่ป่าไม้ ส่งเสริมการปลูกไม้ยืนต้นทดแทนเช่น สัก ต้นตะกั่วถ้ำ และยางพารา ป้องกันไม่ให้ตัดไม้และแผ้วถางป่าเพิ่มและปลูกป่าทดแทนทุกปี ช่วยกันดูแลไม่ให้มีการตัดไม้ในพื้นที่อนุรักษ์หรือบุกรุกพื้นที่ป่า ลดพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์น้อยลง หยุดการใช้ปุ๋ยเคมีและสนับสนุนการใช้ปุ๋ยหมักให้มากขึ้น

ในกรณีที่ชุมชนไม่มีรายได้จากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลได้มีนโยบายให้ปลูกยางพารา ต้นตะกั่วถ้ำ ไร่สวนผสม และการเกษตรผสมผสานที่มีอ่างเก็บน้ำเลี้ยงปลา ให้ชุมชนปลูกผักกินเองแบบเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมทำปุ๋ยหมักใช้เองในชุมชน ส่งเสริมให้มีการฝึกอาชีพที่ชาวบ้านทำได้ง่าย และหาวัสดุง่าย เช่น จักสาน เพาะเห็ด

● บ้านจะเข้ภูหอม ตำบลแม่สาคร อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นที่ได้จากผู้ใหญ่บ้านจะเข้ภูหอม

ภาพรวมหมู่บ้าน

พื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกรบ้านจะเข้ภูหอมเป็นพื้นที่ทำกินกันมานาน แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์กันเป็นส่วนมาก รองลงมาคือ เป็นพื้นที่ สปก.และที่ดินของตัวเองมีโฉนดตามลำดับ โดยผลผลิตการเกษตรที่เป็นรายได้อันดับหนึ่ง คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมา คือ ไม้ผล นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีรายได้จากการรับจ้างแรงงาน แต่ยังไม่เป็นที่พอใจของคนในหมู่บ้าน และอยากให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องสนับสนุนส่งเสริมอาชีพให้ชาวบ้าน โดยอาชีพต้องมีความมั่นคงและสามารถสร้างรายได้ตลอดทั้งปี

สิ่งที่ยังไม่เปลี่ยนแปลงจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านจะเข้ภูหอม ได้แก่ ความเชื่อ ประเพณี วิถีความเป็นอยู่ และการพึ่งพาอาศัยกัน ตามลำดับ โดยปัจจุบันชาวบ้านยังคงมีการลงแขกช่วยเหลือกันปลูกและหักเก็บผักข้าวโพดเป็นการพึ่งพาอาศัยกันในหมู่บ้าน

การเปลี่ยนแปลงในทางลบของพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านจะเข้ภูหอมด้านระบบนิเวศเกษตรพบปัญหาสำคัญคือ น้ำไม่พอใช้ ดินเสื่อม รongลงมาคือ แหล่งน้ำตื้นเขิน นอกจากนี้ผลกระทบทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับบ้านจะเข้ภูหอมที่สำคัญที่สุดคือภัยแล้ง (น้ำไม่พอ) รongลงมาคือ การพังทลายของหน้าดิน ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางลบของระบบสังคมชุมชน อันดับแรกคือ มีการลงทุนเพิ่มขึ้น รongลงมาคือ รายได้เพิ่มแต่หนี้เพิ่ม และต้องพึ่งพาคนอื่นมากขึ้น ตามลำดับ

ความคิดเห็นผู้ใหญบ้าน

ผู้ใหญบ้านจะเข้ภูหอมทราบถึงผลกระทบทางลบจากการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน แต่เห็นว่า ยังมีความจำเป็นต้องปลูกตามสภาพพื้นที่ดังกล่าว เนื่องจากไม่มีพื้นที่ราบที่เหมาะสม และไม่เคยร่วมมือกับบริษัทเอกชนในการส่งเสริมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ผู้ใหญบ้านได้มีแผนการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ โดยการสนับสนุนส่งเสริมให้ชาวบ้านใช้ปุ๋ยอินทรีย์ร่วมกับปุ๋ยเคมีเพื่ออนุรักษ์ดิน และในส่วนของลำห้วยที่น้ำไม่พอใช้ตลอดปี ผู้ใหญบ้านได้จัดหางบประมาณสร้างฝายแม้ว เพื่อกักเก็บน้ำในลำห้วยไว้ใช้ในหน้าแล้ง

ในกรณีไม่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นรายได้ทดแทนนั้น มีความเห็นว่า ควรส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกไม้ยืนต้น เช่น ยางพารา สบู่ดำ เนื่องจากมีหน่วยงาน (สหกรณ์การเกษตร) มาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูก

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน บ้านจะเข้ภูหอม

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านจะเข้ภูหอมส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้น รongลงมาคือ ประถมศึกษาตอนปลาย และมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามลำดับ ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์อยู่ในช่วง 10 – 25 ปี บางรายมีประสบการณ์มากกว่า 30 ปี ซึ่งพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรบ้านจะเข้ภูหอมส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำกินของตัวเอง เกษตรกรบางรายที่พื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไม่พอ ได้ขอใช้พื้นที่จากญาติพี่น้องโดยไม่มีค่าตอบแทนใดๆ ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เกษตรกรจะได้มาจากการถ่ายทอดกันมาเป็นอันดับแรก รongลงมาคือ การบอกเล่าจากเพื่อนบ้าน และจากสหกรณ์การเกษตรเป็นลำดับสุดท้าย

ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

ผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพืชที่ปลูกในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อเป็นฐานข้อมูลแนวทางเลือกอื่นทดแทนการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน พบว่า ในปีที่ผ่านมา บ้านจะเข้ภูหอมเกือบทั้งหมดซื้อข้าวกิน และมีเพียงรายเดียวที่ปลูกข้าวกิน

เองได้ 5 เดือน ซึ่งได้แก้ปัญหาข้าวไม่พอกินโดยการซื้อข้าวจากร้านค้า ส่วนพืชที่ปลูกในเชิงเขาของบ้านจะเข้าฤดูหอมที่สำคัญคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมา ได้แก่ ไม้ผล ยางพารา

การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านจะเข้าฤดูหอมได้แรงงานที่สำคัญมาจากคนในครอบครัว และมีการช่วยเหลือกันในหมู่บ้าน เมื่อขาดแคลนแรงงานก็จะจ้างแรงงานในหมู่บ้าน ส่วนเมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูกเกษตรกรซื้อของบริษัทเอกชนมากที่สุด รองลงมาคือ ร้านค้า ซึ่งเกษตรกรบ้านจะเข้าฤดูหอมส่วนใหญ่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์อยู่ในช่วงประมาณ 5 – 20 ไร่ มีบางรายมีพื้นที่ประมาณ 30 – 50 ไร่ พื้นที่ปลูกส่วนใหญ่จะใช้มาเป็นระยะเวลา 10 - 25 ปี ในขณะที่ พื้นที่บางส่วนถูกใช้มากกว่า 30 ขึ้นไป โดยสารเคมีที่เกษตรกรใช้ใน พื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ่อยครั้งที่สุดคือ สารกำจัดวัชพืชหลังออก รองลงมาคือ สารคลุกเมล็ด ส่วนวัสดุการเกษตรที่เกษตรกรให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกคือ ปุ๋ยเคมีหว่านหลังออก สูตร 46-0-0, สูตร 16-20-0 และสูตร 21-0-0 ซึ่งปุ๋ยเคมีหว่านหลังออกเหล่านี้จะใช้ในอัตรา 0.5 – 2 กระสอบ/ไร่ รองลงมาคือ ปุ๋ยเคมีรองพื้น สูตร 16-20-0 อัตรา 0.1 - 0.5 กระสอบ/ไร่ ซึ่งที่บ้านจะเข้าฤดูหอมไม่มีการใช้เกลือแกงฉีดพ่นในแปลงข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

ปัญหาของการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่เกษตรกรบ้านจะเข้าฤดูหอมพบมากที่สุดคือ ขาดเงินทุน ซึ่งเกษตรกรได้แก้ปัญหาด้วยการกู้เงินจาก ธกส.และกองทุนหมู่บ้าน เพื่อซื้อวัสดุการเกษตร ปัญหารองลงมาคือ วัสดุเกษตรราคาแพง และดินเสื่อมสภาพ ตามลำดับ โดยหลังจากที่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานาน เกษตรกรบ้านจะเข้าฤดูหอมต้องประสบกับปัญหาด้านทุนการผลิตสูงมากที่สุด รองลงมาคือ ปัญหาดินเสื่อม แต่เหตุผลที่เกษตรกรคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าการปลูกพืชไร่อื่นๆ ที่สำคัญที่สุดคือ มีผู้ลงทุนให้แล้วหักค่าใช้จ่ายที่หลังรองลงมาคือ หักต้นทุนแล้วได้กำไรดี และสุดท้ายคือ ปลูกง่าย มีระบบสี ขนส่ง รับซื้อ

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงหลังจากมีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานหลายปีของบ้านจะเข้าฤดูหอม ในด้านระบบนิเวศเกษตรพบว่า ดินเสื่อมสภาพเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ แหล่งน้ำตื้นเขิน ในด้านระบบสังคมในชุมชน พบว่า มีการลงทุนมากขึ้นเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นแต่หนี้สินเพิ่ม และต้องพึ่งพาคนอื่นมากขึ้น ตามลำดับ

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านจะเข้ภูหอม

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อมะลิด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ			←→									
2. ตัดทาง/ฉีดพ่น สารกำจัดวัชพืช				←→								
3. เฝ้าไร่			←→									
4. ไถเตรียมแปลง				←-----→	8							
5. ปลูกข้าวโพด						←→						
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น					←-----→	6						
7. ฉีดพ่นสาร ป้องกันวัชพืช						←-----→	5					
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก							←→					
9. ถางหญ้า							←-----→	5				
10. ฉีดพ่นสารป้อง- กันกำจัดโรคแมลง												
11. หักเก็บ ฝักข้าวโพด										←→		
12. เก็บในยุ้งฉาง										←→		
13. สีเป็นมะลิด	→									←→		
14. ขนเก็บรักษา มะลิด											←→	
15. ขายให้พ่อค้า	→										←→	

หมายเหตุ ←→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

←-----→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

จากการสอบถามข้อมูลผลผลิตของปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านจะเข้ภูหอมได้ผลผลิตอยู่ในช่วง 500 – 1,000 กิโลกรัม/ไร่ ซึ่งเมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไป เกษตรกรส่วนใหญ่มีกำไรอยู่ในช่วงประมาณ 1,000 – 3,000 บาท/ไร่ และบางรายจะมีกำไรประมาณ 4,000 บาท/ไร่

ปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านจะเข้ภูหอมส่วนใหญ่มีต้นทุนทั้งในส่วนของวัสดุการเกษตรและการเพาะปลูกอยู่ในช่วงประมาณ 850 – 2,500 บาท/ไร่ โดยต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ ปุ๋ยเคมี ซึ่งเกษตรกรมีแนวคิดที่จะลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ด้วยการใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกับปุ๋ยอินทรีย์ ส่วนต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายมากรองลงมาคือ สารกำจัดวัชพืช และเมล็ดพันธุ์ ตามลำดับ

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านจะเข้ภูหอม

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร • เมล็ดพันธุ์ • ปุ๋ยเคมีรองพื้น • ปุ๋ยเคมีหลังออก • ปุ๋ยอินทรีย์ • สารกำจัดวัชพืช • อื่นๆ - สารคลุกเมล็ด - ยาฆ่าหนู	100 – 300 60 – 325 250 – 750 93 200 – 700 5 – 20 10 - 30	มีข้อมูลการใช้เพียง 4 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 3 คน
ต้นทุนการปลูก • ค่าไถเตรียมดิน • ค่าจ้างปลูก • ค่าจ้างพ่นสารเคมี • ค่าจ้างสีข้าวโพด • ค่าใช้จ่ายอื่น - น้ำมันเชื้อเพลิง	50 – 300 250 100 – 250 120 – 350 400	มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน จ่ายค่าจ้างสีรวมกับค่าขนส่ง มีผู้ให้ข้อมูลเพียง 1 คน

เกษตรกรบ้านจะเข้ภูหอมส่วนใหญ่ ไม่มีผลผลิตการเกษตรอื่นๆที่เป็นรายได้เลย ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ ได้จากการรับจ้างแรงงานทั่วไปตลอดทั้งปี โดยค่าใช้จ่ายครัวเรือนของบ้านจะเข้ภูหอมส่วนใหญ่ประมาณ 1,000 – 5,000 บาท บางครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายมากกว่า 5,000 บาท ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะใช้จ่ายไปกับค่าสาธารณูปโภคมากที่สุด รองลงมาคือ การศึกษาบุตรหลาน และซื้อวัสดุการเกษตร

ในกรณีที่ปลูกพืชอื่นแทนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในตลาดชั้น เกษตรกรบ้านจะเข้ภูหอมมีความคิดที่จะปลูกยางพารามากที่สุด เพราะเป็นไม้ยืนต้น ปลูกครั้งเดียวเก็บเกี่ยวได้นาน มีตลาดแน่นอน และราคาดี ส่วนพืชอื่นที่ต้องการปลูกทดแทนรองลงมาคือ ไม้ผล ซึ่งหากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรบ้านจะเข้ภูหอมมีความคิดที่จะสร้างรายได้ด้วยการปลูกยางพาราเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ รับจ้างแรงงานทั่วไป

● บ้านป่าจั่ว ตำบลแม่สาคร อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นที่ได้จากผู้ใหญ่บ้านป่าจั่ว

ภาพรวมหมู่บ้าน

บ้านป่าจั่วมีพื้นที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่เป็นพื้นที่มีโนนด โดยผลผลิตที่ชาวบ้านสามารถผลิตเป็นรายได้อันดับหนึ่ง คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือ การเลี้ยงวัว/ควาย และไก่/เป็ด ตามลำดับ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีรายได้จากการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งรายได้ที่ได้รับยังไม่เป็นที่พอใจของคนในหมู่บ้าน เนื่องจากต้องการให้รัฐบาลรับซื้อผลผลิตในราคาที่สูง

สภาพแวดล้อมที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านป่าจั่ว คือ การประกอบอาชีพ วิถีความเป็นอยู่ และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ตามลำดับ ซึ่งปัจจุบันชุมชนมีการพึ่งพากันในการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองลดต้นทุนวัสดุการผลิตให้ต่ำลง

การเปลี่ยนแปลงทางลบของพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ้านป่าจั่วที่ถูกใช้มานานด้านของระบบนิเวศเกษตร พบปัญหาสำคัญคือ มีวัชพืชมาก รองลงมา คือ ผลผลิตลดลง และแหล่งน้ำตื้นเขิน ตามลำดับ ซึ่งผลกระทบทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับพื้นที่เพาะปลูกของบ้านป่าจั่วที่สำคัญที่สุดคือภัยแล้ง (น้ำไม่พอ) ในฤดูเพาะปลูก รองลงมาคือ น้ำท่วม ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางลบของระบบสังคมในชุมชนที่สำคัญคือ รายได้เพิ่มแต่หนี้เพิ่ม

ความคิดเห็นผู้ใหญบ้าน

ผู้ใหญบ้านป่าจั่วมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในตลาดชั้นว่า เป็นการเพาะปลูกที่ใช้ต้นทุนน้อย แต่ได้รับผลประโยชน์มาก ผลผลิตสูง โดยบ้านป่าจั่วจะนำผลผลิตที่ได้ขายให้กับบริษัทเอกชน นอกจากนี้ได้มีการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ด้วยการช่วยกันปลูกป่าและป้องกันไฟป่า ส่วนแนวคิดของผู้ใหญบ้านป่าจั่ว ในกรณีที่ไม่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์คือ ปลูกยางพารา เพื่อเป็นรายได้ทดแทน

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในตลาดชั้น บ้านป่าจั่ว

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านป่าจั่วส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย และมีประสบการณ์ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มากกว่า 15 ปีขึ้นไป ซึ่งพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรบ้านป่าจั่วจะเป็นที่ของตัวเองเป็นส่วนใหญ่ มีเกษตรกรบางรายที่พื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไม่พอ ได้ขอใช้พื้นที่จากญาติพี่น้อง (ไม่มีค่าตอบแทนใดๆ) และเช่าผู้อื่น (ไร่ละ 60 บาท/ปี) ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรที่สำคัญจะได้อมาจากการถ่ายทอดกันมารองลงมาคือ สหกรณ์การเกษตร และร้านค้าเป็นลำดับสุดท้าย

ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

ผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพืชที่ปลูกในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อเป็นฐานข้อมูลแนวทางเลือกอื่นทดแทนการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันพบว่า ในปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านป่าจั่วส่วนใหญ่จะซื้อข้าวกิน และมีเพียง 3 รายที่ปลูกข้าวกินเองได้ตลอดปี ส่วนพืชที่ปลูกในเชิงเขาของบ้านป่าจั่วที่สำคัญคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือไม้ผลและสัก ตามลำดับ

การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านป่าจั่วได้แรงงานที่สำคัญมาจากคนในครอบครัว รองลงมาคือ ช่วยเหลือกันในหมู่บ้าน ส่วนเมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูกเกษตรกรจะซื้อมาจากสหกรณ์มากที่สุด รองลงมาคือ ร้านค้า เกษตรกรบ้านป่าจั่วส่วนใหญ่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์อยู่ในช่วงประมาณ 15 – 35 ไร่ ในขณะที่เกษตรกรรายใหญ่เพียงรายเดียวที่มีพื้นที่เพาะปลูกมากถึง 100 ไร่ พื้นที่ปลูกส่วนใหญ่ถูกใช้มาเป็นระยะเวลา 10 - 40 ปี โดยสารเคมีที่เกษตรกรใช้ในพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ่อยครั้งที่สุดคือ สารกำจัดวัชพืชหลังออกและก่อนออก ตามลำดับ ส่วนวัสดุการเกษตรที่เกษตรกรให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกคือ ปุ๋ยเคมีหว่านหลังออก สูตร 46-0-0 (อัตรา 0.6 – 1 กระสอบ/ไร่) และสูตร 16-20-0 (อัตรา 0.1 – 0.5 กระสอบ/ไร่) รองลงมาคือ ปุ๋ยเคมีรองพื้น สูตร 16-20-0 อัตรา 0.1 - 0.5 กระสอบ/ไร่ ส่วนสารกำจัดวัชพืช เป็นสารเคมีที่สำคัญต่อการเพาะปลูกของเกษตรกรในลำดับที่ 3

ในการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านป่าจั่วมีเกษตรกร 1 รายที่ใช้เกลือแกงร่วมด้วย โดยใช้ร่วมกับสารเคมีป้องกันโรคแมลงคลุกเมล็ด

ปัญหาของการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่เกษตรกรบ้านป่าจั่วที่พบมากที่สุดคือ ขาดเงินทุน ซึ่งได้แก่ปัญหาด้วยการกู้เงินจากสหกรณ์ และกองทุนหมู่บ้าน เพื่อซื้อวัสดุการเกษตร ปัญหารองลงมาคือ วัสดุเกษตรราคาแพง และราคารับซื้อไม่แน่นอน ตามลำดับ โดยหลังจากที่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานเกษตรกรบ้านป่าจั่วต้องประสบกับปัญหาที่สำคัญคือ ต้นทุนการผลิตสูง รองลงมาคือ ผลผลิตลดลง และวัชพืชมาก ตามลำดับ แต่เหตุผลที่เกษตรกรคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าการปลูกพืชไร่อื่นๆ ที่สำคัญที่สุดคือ ปลูกง่ายกว่า, ผลผลิตสูงกว่าพืชอื่น และกู้เงินลงทุนง่าย ตามลำดับ

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงหลังจากมีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานหลายปีของบ้านป่าจั่ว ในด้านระบบนิเวศเกษตรพบว่า ผลผลิตลดลงเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ วัชพืชมาก และพืช เหน็ดมีพิษมากขึ้น ในด้านระบบสังคมเกษตรกร พบว่า มีการลงทุนมากขึ้นเป็นอันดับแรก รองลงมาคือรายได้เพิ่มแต่หนี้สินเพิ่ม และต้องพึ่งพาคนอื่นมากขึ้น ตามลำดับ

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านป่าจั่ว

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อมะลิด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ			←→									
2. ตัดถาง/ฉีดพ่น สารกำจัดวัชพืช				←→								
3. เฝ้าไร่				←---→ ²								
4. ไถเตรียมแปลง					←→							
5. ปลูกข้าวโพด					←→							
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น					←---→ ⁸							
7. ฉีดพ่นสาร ป้องกันวัชพืช						←---→ ⁴						
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก						←→						
9. ถางหญ้า						←---→ ³						
10. ฉีดพ่นสารป้อง- กันกำจัดโรคแมลง							←---→ ²					
11. หักเก็บ ฝักข้าวโพด											←→	
12. เก็บในยุ้งฉาง											←→	
13. สีเป็นมะลิด	→										←→	
14. ขนเก็บรักษา มะลิด	---→ ⁶										←---	
15. ขายให้พ่อค้า	→										←→	

หมายเหตุ ←→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

←---→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

จากการสอบถามข้อมูลผลผลิตของปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านป่าจั่วได้ผลผลิตอยู่ในช่วง 400 – 850 กิโลกรัม/ไร่ และมีบางรายที่มีผลผลิตมากกว่า 4,000 กิโลกรัม/ไร่ ซึ่งเมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไปเกษตรกรส่วนใหญ่จะมีกำไรอยู่ในช่วงประมาณ 800 – 4,000 บาท/ไร่

เกษตรกรบ้านป่าจั่วส่วนใหญ่มีต้นทุนทั้งในส่วนของวัสดุการเกษตรและการเพาะปลูกอยู่ในช่วงประมาณ 750 – 2,500 บาท/ไร่ และบางรายมีต้นทุนค่าใช้จ่ายมากกว่า 4,000 บาท/ไร่ ขึ้นไป โดยต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ ปุ๋ยเคมี ซึ่งเกษตรกรมีแนวคิดที่จะลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ด้วยการลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีลง และใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทน ส่วนต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายมากรองลงมาคือ สารกำจัดวัชพืช และเมล็ดพันธุ์ ตามลำดับ

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านป่าจั่ว

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร • เมล็ดพันธุ์ • ปุ๋ยเคมีรองพื้น • ปุ๋ยเคมีหลังออก • ปุ๋ยอินทรีย์ • สารกำจัดวัชพืช	100 – 400 100 – 330 200 – 900 70 – 300 100 – 600	มีข้อมูลการใช้เพียง 4 คน
ต้นทุนการปลูก • ค่าไถเตรียมดิน • ค่าจ้างปลูก • ค่าจ้างพ่นสารเคมี • ค่าหักผักเก็บข้าวโพด • ค่าจ้างสีข้าวโพด • ค่าขนส่งผลผลิต	100 – 450 150 – 160 50 – 130 130 – 150 200 – 330 300 – 700	มีข้อมูลการใช้เพียง 2 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 3 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 2 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 2 คน

เกษตรกรบ้านป่าจั่วส่วนใหญ่ไม่มีผลผลิตการเกษตรอื่นๆที่เป็นรายได้เลย ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ ที่สำคัญนอกจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ได้จากการเพาะปลูกพืชรองลงมาคือ รับจ้างแรงงานทั่วไปตลอดทั้งปี โดยค่าใช้จ่ายครัวเรือนของบ้านป่าจั่วส่วนใหญ่ประมาณ 1,000 – 5,000 บาท และบางครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายมากกว่า 5,000 บาท ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะใช้จ่ายไปกับค่าสาธารณูปโภคมากที่สุด รองลงมาคือ ซื้อวัสดุการเกษตร และลงทุนประกอบอาชีพ ตามลำดับ

ในกรณีที่จะปลูกพืชอื่นแทนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในตลาดชั้น เกษตรกรบ้านป่าจั่วมีความคิดที่จะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และยางพารามากที่สุด เพราะข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นพืชที่ปลูกง่าย ได้ผลกำไรเร็วกว่าพืชอื่น ส่วนยางพาราเป็นไม้ยืนต้น เก็บเกี่ยวได้นาน ให้ผลผลิตที่คุ้มค่าและเบาแรงในอนาคต แต่ใช้ระยะเวลานานกว่าเก็บเกี่ยวได้ ส่วนพืชอื่นที่ต้องการปลูกทดแทนรองลงมาคือ สับปะรด ซึ่งหากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรบ้านป่าจั่วมีความคิดที่จะสร้างรายได้ด้วยการปลูกยางพาราเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ เลี้ยงไก่ และทำหัตถกรรมจักสาน

บ้านน้ำไช้ และบ้านโป่งคำ ในตำบลคู่งษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นขององค์การบริหารส่วนตำบลคู่งษ์

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคู่งษ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันว่า พื้นที่เกษตรในอำเภอสันติสุขส่วนใหญ่ (ร้อยละ 90) เป็นพื้นที่ลาดชัน จึงจำเป็นต้องทำไร่ข้าวโพดในที่ลาดชัน และต้องขยายพื้นที่เพาะปลูกให้มากขึ้น เพื่อให้ได้ปริมาณผลผลิตรวมสูงขึ้น อีกทั้งส่วนทางราชการยังไม่มีพืชชนิดใหม่มาส่งเสริมให้กับเกษตรกรอย่างจริงจัง นอกจากนี้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันเกษตรกรต้องพึ่งพาสารเคมีเป็นหลักในการดูแลรักษาผลผลิต จึงทำให้สภาพแวดล้อมถูกทำลาย หน้าดินถูกชะล้างพังทลาย

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีแนวคิดที่จะลดการขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไปสู่พื้นที่ป่าไม้ ด้วยการทำแนวเขตพื้นที่ทำกินให้ชัดเจน (ใช้เครื่องมือ GPS จับพิกัดที่ทำกิน) ให้รัฐบาลออกเอกสารสิทธิ์หรือแบ่งที่ให้ชาวบ้านจับจองเป็นหลักแหล่ง กันเขตป่าไม้ให้เป็นสัดส่วน และประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจผลดีผลเสียในการปลูกพืชเชิงเดี่ยว กำหนดให้เกษตรกรปลูกพืชในพื้นที่เดิมและกันไม่ให้ขยายพื้นที่ออกไป รวมถึงหาพืชเศรษฐกิจมาทดแทนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

ในด้านการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้นั้น สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีความเห็นว่า ควรณรงค์ให้เกษตรกรลดพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ส่งเสริมการปลูกไม้เศรษฐกิจ (เช่น ยางพารา) พืชพลังงานทดแทน (เช่น ปาล์มน้ำมัน สบู่ดำ เป็นต้น) รณรงค์ให้เกษตรกรหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยพืชสดและมูลสัตว์มากขึ้น ดูแลรักษาหน้าดินอยู่เสมอ ไม่เผาทำลายป่าเพื่อทำไร่ รวมทั้งสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านเข้าใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ในกรณีที่ชุมชนไม่มีรายได้จากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีแนวคิดที่จะสร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยการหาอาชีพเสริม เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว ในตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ การจักสาน การเพาะเห็ด การทำขนมเบเกอรี่ของกลุ่มแม่บ้าน และหาตลาดรองรับให้ชัดเจน ส่งเสริมการปลูกไม้เศรษฐกิจ ซึ่งมีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลรายหนึ่งได้เสนอให้มีการแนะนำให้เกษตรกรปลูกยางพาราในไร่ข้าวโพดปีละเล็กปีละน้อย จะทำให้เกิดผลในระยะยาว เพราะการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ทำให้เกษตรกรได้เงินอย่างเต็มที่ ซึ่งเมื่อปลูกยางพาราแล้วยังจะสามารถปลูกข้าวโพดได้ถึง 3 ปี

● บ้านน้ำโฆ้ง ตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นที่ได้จากผู้ใหญ่บ้านน้ำโฆ้ง

ภาพรวมหมู่บ้าน

พื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกรกรบ้านน้ำโฆ้งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำกินกันมานาน แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ โดยข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นผลผลิตที่เป็นรายได้สำคัญที่สุดของชาวบ้าน รองลงมาคือ ข้าว และไม้ผล ตามลำดับ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีรายได้นอกเหนือจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มาจากการรับจ้างแรงงานทั่วไป แต่ยังไม่เป็นที่พอใจของคนในหมู่บ้าน ซึ่งผู้ใหญ่บ้านน้ำโฆ้งได้เสนอวิธีแก้ไขโดยให้ปลูกพืชทดแทนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และมีตลาดรองรับที่ดี

สิ่งที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านน้ำโฆ้งคือ การประกอบอาชีพ ความเชื่อ ประเพณี และวิถีความเป็นอยู่ เรียงตามลำดับ โดยปัจจุบันชาวบ้านยังคงมีพึ่งพาอาศัยกัน ในด้านการเกษตรบาง (ลงแขก) แต่ก็มีมีการจ้างแรงงานนอกหมู่บ้านเป็นบางส่วน

การเปลี่ยนแปลงในทางลบของพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านน้ำโฆ้งที่ใช้มานานหลายปี ในด้านของระบบนิเวศเกษตร พบว่า นกและสัตว์ป่าลดลงอย่างมากเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ แหล่งน้ำตื้นเขิน และน้ำใช้ไม่ได้ ตามลำดับ ซึ่งผลกระทบทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับพื้นที่เพาะปลูกของบ้านน้ำโฆ้งที่สำคัญที่สุดคือภัยแล้ง (น้ำไม่พอ) รองลงมาคือ เกิดการพังทลายของหน้าดิน และไฟป่า ตามลำดับ ในด้านสังคมเกษตรกรพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงของรายได้เพิ่มเติมหนึ่งเพิ่มมากที่สุด รองลงมาคือ มีการลงทุนเพิ่มขึ้น และต้องพึ่งพาคนอื่นมาก ตามลำดับ

ความคิดเห็นผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้านให้เหตุผลเกี่ยวกับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันของชาวบ้านน้ำโฆ้งเนื่องจาก ไม่อาชีพอื่นมาทดแทน ดังนั้นจึงต้องปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อเลี้ยงชีพ และผู้ใหญ่บ้านน้ำโฆ้งได้มีความคิดที่จะจัดป่าชุมชน จะขยายพื้นที่ป่าชุมชนให้มากขึ้น และมีโครงการคั้นไม้ให้ป่า คั้นปลาให้น้ำ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ และป้องกันการเสื่อมโทรมของพื้นที่

ในกรณีที่ไม่มี การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ผู้ใหญ่บ้านน้ำโฆ้งมีความต้องการให้รัฐบาลออกเอกสารสิทธิ์ให้ชาวบ้านทุกครัวเรือน เนื่องจาก พื้นที่ทำกินของชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ และควรมีการส่งเสริมพืชที่ให้รายได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งปัจจุบันเกษตรกรบ้านน้ำโฆ้งมีการปลูกพืชแบบนี้ (ยางพารา และสักทอง) ประมาณ 20 ราย

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน บ้านน้ำโฆง

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านน้ำโฆงส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้น รองลงมาคือ ประถมศึกษาตอนปลาย ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์อยู่ในช่วง 5 – 10 ปี และ 20-25 ปี ซึ่งพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรบ้านน้ำโฆงจะเป็นที่ของตัวเองเป็นส่วนใหญ่ และมีเกษตรกรบางรายที่พื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไม่พอ ได้ขอเช่าผู้อื่นไร่ละ 300 บาท/ปี ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เกษตรกรจะได้มาจากการถ่ายทอดกันมาเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ การบอกเล่าจากเพื่อนบ้าน และจากเกษตรอำเภอเป็นลำดับสุดท้าย

ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

ผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพืชที่ปลูกในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อเป็นฐานข้อมูลแนวทางเลือกอื่นทดแทนการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน พบว่า ในปีที่ผ่านมา บ้านน้ำโฆงเกือบทั้งหมดปลูกข้าวกินได้เกือบตลอดปี มีเพียงรายเดียวที่ปลูกข้าวกินได้ 9 เดือน และได้แก้ไขโดยการซื้อข้าวกิน ส่วนพืชที่ปลูกในเชิงเขาของบ้านน้ำโฆงที่สำคัญคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และข้าวไร่ ตามลำดับ

การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านน้ำโฆงได้แรงงานที่สำคัญมาจากคนในครอบครัว และมีการช่วยเหลือกันในหมู่บ้าน เมื่อขาดแคลนแรงงาน สุดท้ายคือ จ้างแรงงานในหมู่บ้าน ส่วนเมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูกเกษตรกรซื้อมาจากสหกรณ์มากที่สุด รองลงมาคือ ร้านค้า ซึ่งเกษตรกรบ้านน้ำโฆงส่วนใหญ่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์อยู่ในช่วงประมาณ 10 – 30 ไร่ และพื้นที่ปลูกส่วนใหญ่ถูกใช้มาเป็นระยะเวลา 5 - 25 ปี โดยสารเคมีที่เกษตรกรใช้ในพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ่อยครั้งที่สุดคือ สารกำจัดวัชพืชหลังออกและสารกำจัดวัชพืชร่องนอกร่อง ส่วนวัสดุการเกษตรที่เกษตรกรให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกคือ ปุ๋ยเคมีหว่านหลังออก สูตร 46-0-0 (อัตรา 0.1 – 0.5 กระสอบ/ไร่), สูตร 15-15-15 (อัตรา 0.1 – 0.5 กระสอบ/ไร่) รองลงมาคือ ปุ๋ยเคมีรองพื้น ซึ่งเกษตรกรบ้านน้ำโฆงใช้ ปุ๋ยสูตร 15-15-15 อัตรา 0.1-0.5 กระสอบ/ไร่ และสารเคมีที่เกษตรกรให้ความสำคัญเป็นลำดับที่ 3 คือ สารกำจัดวัชพืช โดยเกษตรกรบ้านน้ำโฆงไม่ใช้เกลือแกงฉีดพ่นในแปลงข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

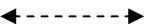
ปัญหาของการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่เกษตรกรบ้านน้ำโฆงพบมากที่สุดคือ ขาดเงินทุน ซึ่งเกษตรกรได้แก้ปัญหาด้วยการกู้เงินจาก ธกส. ปัญหารองลงมาคือ วัสดุเกษตรราคาแพง และราคารับซื้อไม่แน่นอน ตามลำดับ โดยหลังจากที่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานาน เกษตรกรต้องประสบกับปัญหาด้านทุนการผลิตสูงมากที่สุด รองลงมาคือ ผลผลิตลดลง, ทรัพยากรใกล้เคียงลดลง และปัญหาสุดท้ายคือ โรคและแมลงมาก แต่เหตุผลที่เกษตรกรคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าการปลูกพืชไร่อื่นๆ ที่สำคัญที่สุดคือ ผลผลิตดีกว่า รองลงมาคือ ราคาดีกว่า และการมีตลาดที่แน่นอน หักต้นทุนแล้วได้กำไรดี เป็นเหตุผลสุดท้ายที่เกษตรกรคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าการปลูกพืชไร่อื่นๆ

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงหลังจากมีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานหลายปีของบ้านน้ำโฆ้ง ในด้านระบบนิเวศเกษตรพบว่า นกและสัตว์ป่าหายไปเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ แหล่งน้ำตื้นเขินและน้ำใช้ไม่ได้ ตามลำดับ ในด้านระบบสังคมในชุมชน พบว่า เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นแต่หนี้สินเพิ่มเป็นอันแรก รองลงมาคือ มีการลงทุนเกษตรเพิ่มขึ้น และสุดท้ายพบว่าเกิดโรคเพิ่มขึ้นกับเกษตรกร

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านน้ำโฆ้ง

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อมะลิด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ												
2. ตัดถาง/ฉีดพ่นสารกำจัดวัชพืช												
3. เฝ้าไร่												
4. ไถเตรียมแปลง												
5. ปลูกข้าวโพด												
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น												
7. ฉีดพ่นสารป้องกันวัชพืช												
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก												
9. ถางหญ้า												
10. ฉีดพ่นสารป้องกันกำจัดโรคแมลง												
11. หักเก็บฝักข้าวโพด												
12. เก็บในยุ้งฉาง												
13. สีสับมะลิด												
14. ขนเก็บรักษามะลิด												
15. ขายให้พ่อค้า												

หมายเหตุ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

 หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

จากการสอบถามข้อมูลผลผลิตของปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านน้ำโฆ่งได้ผลผลิตอยู่ในช่วง 900 – 2,500 กิโลกรัม/ไร่ ซึ่งเมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไป เกษตรกรส่วนใหญ่มีกำไรอยู่ในช่วงประมาณ 4,000 – 10,000 บาท/ไร่ และบางรายจะมีกำไรมากกว่า 15,000 บาท/ไร่

เกษตรกรบ้านน้ำโฆ่งส่วนใหญ่มีต้นทุนทั้งในส่วนของวัสดุการเกษตรและการเพาะปลูกอยู่ในช่วงประมาณ 1,000 – 2,500 บาท/ไร่ โดยต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ ปุ๋ยเคมี ซึ่งเกษตรกรมีแนวคิดที่จะลดพื้นที่ปลูกให้น้อยลง เพื่อที่จะได้ลดต้นทุนการผลิตตาม แต่มีบางรายที่จะใช้ปุ๋ยอินทรีย์หรือปุ๋ยชีวภาพทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมี ส่วนต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายมากรองลงมาคือ เมล็ดพันธุ์ และสารกำจัดวัชพืช ตามลำดับ

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านน้ำโฆ่ง

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร		
• เมล็ดพันธุ์	350 – 600	มีข้อมูลการใช้เพียง 5 คน
• ปุ๋ยเคมีรองพื้น	330 – 500	
• ปุ๋ยเคมีหลังออก	300 – 500	
• ปุ๋ยอินทรีย์	140	มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน
• สารกำจัดวัชพืช	100 - 500	
ต้นทุนการปลูก		
• ค่าจ้างปลูก	125 -330	มีข้อมูลการใช้เพียง 2 คน
• ค่าจ้างพ่นสารเคมี	100 – 350	
• ค่าหักผักเก็บข้าวโพด	110 – 330	
• ค่าใช้จ่ายอื่น		มีข้อมูลการใช้เพียง 4 คน
- เช่าที่	300	

เกษตรกรบ้านน้ำโฆ่งส่วนใหญ่ไม่มีผลผลิตการเกษตรอื่นๆที่เป็นรายได้เลย แต่มีบางรายที่มีรายได้ที่สำคัญจากการปลูกข้าว รองลงมาคือ ไม้ผล, ไข่เป็ด และปลา ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ ที่สำคัญนอกจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ได้จากการรับจ้างแรงงานทั่วไปในช่วงเดือนมีนาคม – พฤษภาคม รองลงมาคือ รายได้จากการปลูกพืชในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – มีนาคม และจากการทำหัตถกรรมยามว่าง โดยค่าใช้จ่ายในครัวเรือนของบ้านน้ำโฆ่งส่วนใหญ่ประมาณ 1,000 – 5,000 บาท ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะใช้ไปกับการศึกษาบุตรหลาน รองลงมาคือ ซื้อวัสดุการเกษตร และใช้หนี้เงินกู้ ตามลำดับ

ในกรณีที่จะปลูกพืชอื่นแทนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชัน เกษตรกรบ้านน้ำโชนังมีความคิดที่จะปลูกยางพารามากที่สุด เพราะต้นทุนไม่สูง ปลูกแล้วให้ผลผลิตได้ตลอดปี และเกษตรกรบ้านน้ำโชนังมีความคิดที่จะปลูกพืชอื่นๆ เช่น ถั่วลิสง ปาล์มน้ำมัน หวาย เป็นพืชทดแทนในอันดับที่สอง และสุดท้ายคือ ไม้ผล ได้แก่ ลำไย กระท้อน ส้ม ลิ้นจี่ มะม่วง ซึ่งหากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรบ้านน้ำโชนังมีความคิดที่จะสร้างรายได้ด้วยการปลูกยางพาราเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ เลี้ยงสัตว์ (วัว/ควาย, ไก่) และรับจ้างแรงงานทั่วไป

● บ้านโป่งคำ ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นที่ได้จากผู้ใหญ่บ้านโป่งคำ

ภาพรวมหมู่บ้าน

พื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกรบ้านโป่งคำส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำกินกันมานาน แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ โดยผลผลิตที่ชาวบ้านสามารถผลิตเป็นรายได้อันดับหนึ่งคือ ข้าว รองลงมาคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และ พืชผักต่างๆ ตามลำดับ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีรายได้นอกเหนือจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มาจากการแปรรูปผลผลิต หัตถกรรมพื้นบ้าน และรับจ้างก่อสร้างตามลำดับ ซึ่งรายได้ที่ได้รับเป็นที่พอใจของคนในหมู่บ้าน แต่บ้านโป่งคำยังต้องการให้มีการปรับราคาผลผลิตสินค้าการเกษตรให้สูงขึ้นบ้าง เพราะมีต้นทุนในการเพาะปลูกสูงขึ้น

สิ่งที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านโป่งคำ คือ การประกอบอาชีพ การพึ่งพาอาศัยกัน และวิถีความเป็นอยู่ ตามลำดับ โดยปัจจุบันชาวบ้านยังคงมีการพึ่งพาอาศัยกัน ในด้านการเกษตร (ลงแขก) สับเปลี่ยนหมุนเวียนแรงงานภายในกลุ่ม แต่บ้านโป่งคำก็ยังคงมีการจ้างแรงงานอยู่

การเปลี่ยนแปลงในทางลบของพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ้านโป่งคำที่ใช้มานานพบว่า ในด้านระบบนิเวศเกษตร นกและสัตว์ป่าหายไปอันดับแรก รองลงมาคือ เกิดโรค แมลงระบาด และผลผลิตลดลง ตามลำดับ ซึ่งผลกระทบทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับพื้นที่เพาะปลูกของบ้านโป่งคำที่สำคัญที่สุดคือ ภัยแล้ง (น้ำไม่พอ) รองลงมาคือ ไฟป่า และน้ำท่วม ส่วนการเปลี่ยนแปลงในทางลบของระบบสังคมในชุมชนที่สำคัญที่สุด คือ มีการลงทุนเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นแต่หนี้เพิ่ม เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญรองลงมา และสุดท้ายคือ ชุมชนเป็นโรคเพิ่มขึ้น

ความคิดเห็นผู้ใหญ่บ้าน

เนื่องด้วยบ้านโป่งคำมีพื้นที่ราบน้อย พื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จึงเป็นที่ลาดชัน โดยผู้ใหญ่บ้านโป่งคำให้ความร่วมมือกับบริษัทเอกชนด้วยการเป็นสมาชิกของบริษัท เพราะบริษัทได้สนับสนุนปัจจัยการผลิต ส่วนการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ผู้ใหญ่บ้านมีแผนส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้เศรษฐกิจ แทรกภายในไร่ ซึ่ง

หากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ผู้ใหญ่บ้านมีแนวคิดที่จะสนับสนุนให้ชาวบ้านปลูกไม้ผล ฝรั่ง พารา ทำสวนผสมผสาน (เกษตรผสม) เลี้ยงสัตว์ และแปรรูปผลิตจำหน่ายสินค้าการเกษตร

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน บ้านโป่งคำ

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านโป่งคำส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้นมากที่สุด และมีประสบการณ์ปลูกข้าวโพดอยู่ในช่วง 3 – 10 ปี เป็นส่วนมาก มีเพียง 2 ราย ที่มีประสบการณ์ปลูกมากกว่า 1 ปี ซึ่งพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรบ้านโป่งคำจะเป็นที่ทำกินของตัวเองเป็นส่วนใหญ่ มีเกษตรกรบางรายที่พื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไม่พอ ได้ขอเช่าพื้นที่จากผู้อื่น (ไร่ละ 300 บาท/ปี) ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เกษตรกรจะได้มาจากการถ่ายทอดกันมาเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ การบอกเล่าจากเพื่อนบ้าน และจากเกษตรอำเภอ ตามลำดับ

ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

ผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพืชที่ปลูกในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อเป็นฐานข้อมูลแนวทางเลือกอื่นทดแทนการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน พบว่า เกษตรกรบ้านโป่งคำส่วนใหญ่ปลูกข้าวกินเองได้เกือบตลอดปี มีบางรายที่ข้าวไม่พอกิน และไม่ปลูกข้าวเลย ซึ่งได้แก้ไขโดยการซื้อจากรถเร่ หรือซื้อจากชาวบ้านที่มีข้าวมาก ส่วนพืชที่ปลูกในพื้นที่เชิงเขาของบ้านโป่งคำที่สำคัญที่สุดคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือ ข้าวไร่

บ้านโป่งคำมีแรงงานของคนในครอบครัวเป็นแรงงานที่สำคัญที่สุด รองลงมาคือ การช่วยเหลือกันในหมู่บ้าน และจากการจ้างแรงงานในหมู่บ้านเป็นลำดับสุดท้าย โดยเกษตรกรบ้านโป่งคำซื้อเมล็ดพันธุ์มาจากสหกรณ์เป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคือ ซื้อจากร้านค้า

เกษตรกรบ้านโป่งคำมีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ตั้งแต่ 7 – 25 ไร่ โดยพื้นที่เพาะปลูกจะถูกใช้มาเป็นระยะเวลาประมาณ 3 - 10 ปี มีเพียงบางพื้นที่ที่ถูกใช้มากกว่า 15 ปีขึ้นไป ซึ่งพื้นที่ปลูกข้าวโพดเหล่านี้ เกษตรกรได้ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชหลังออกบ่อยที่สุด รองลงมาคือ สารเคมีกำจัดวัชพืชก่อนงอก ในขณะที่สารเคมีกำจัดวัชพืชเคมีหวานหลังงอก สูตร 46-0-0 ใช้ในอัตรา 0.5 กระสอบ/ไร่ เป็นวัสดุการเกษตรที่เกษตรกรให้ความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ สารกำจัดวัชพืช ซึ่งบ้านโป่งคำไม่มีการใช้เกลือแอมโมเนียมไนโตรเจนแปลงปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

หลังจากที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานแล้ว เกษตรกรบ้านโป่งคำพบว่า มีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เป็นอันดับแรก รองลงมาคือ วัชพืชมาก และสุดท้ายคือ ผลผลิตลดลง ทรัพยากรใกล้เคียงลดลง โรคและแมลงมาก โดยปัญหาการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่สำคัญของเกษตรกรบ้านโป่งคำคือ ขาดเงินทุน, วัสดุการเกษตรมีราคาแพง และราคารับซื้อไม่แน่นอน ตามลำดับ ซึ่งเกษตรกรได้แก้ปัญหาโดยการกู้เงินจาก ธกส., กองทุนหมู่บ้าน หรือแหล่งเงินทุนต่างๆ โดยเหตุผลที่สำคัญที่เกษตรกรคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าการปลูกพืชไร่อื่นๆ คือ ราคาดีกว่า, ผลผลิตสูงกว่า และมีตลาดแน่นอน ตามลำดับ

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงหลังจากมีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานหลายปีของบ้านโป่งคำ พบว่า ในระบบนิเวศเกษตรเกิดปัญหานก และสัตว์ป่าหายไปเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ น้ำใช้ไม่ได้ และแหล่งน้ำตื้นเขิน ตามลำดับ ในด้านระบบสังคมเกษตร พบว่า เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นแต่หนี้สินเพิ่มเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ มีการลงทุนทางเกษตรเพิ่มขึ้น และต้องพึ่งพาคนอื่นมากขึ้น ตามลำดับ

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านโป่งคำ

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อเมล็ด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ		←→										
2. ตัดถาง/ฉีดพ่น สารกำจัดวัชพืช			←→		→							
3. เฝ้าไร่				←→								
4. ไถเตรียมแปลง												
5. ปลูกข้าวโพด					←→							
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น												
7. ฉีดพ่นสาร ป้องกันวัชพืช						←-----→						
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก						←→	-----→ ¹					
9. ถางหญ้า							←→					
10. ฉีดพ่นสารป้องกันกำจัดโรคแมลง												
11. หักเก็บ ผักข้าวโพด										←→	→	
12. เก็บในยุ้งฉาง		4								←→	→	
13. สีเป็นเมล็ด	←-----→											←-----→
14. ขนเก็บรักษา เมล็ด												
15. ขายให้พ่อค้า	←→											

หมายเหตุ ←→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

←-----→ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

จากการสอบถามข้อมูลผลผลิตของปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านโป่งคำส่วนใหญ่ได้ผลผลิตอยู่ในช่วง 500 – 1,050 กิโลกรัม/ไร่ ซึ่งเมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไป จะพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีกำไรอยู่ในช่วงประมาณ 2,000 – 6,000 บาท/ไร่

ปีที่ผ่านมามีเกษตรกรบ้านโป่งคำส่วนใหญ่มีต้นทุนทั้งในส่วนของวัสดุการเกษตรและการเพาะปลูกอยู่ในช่วงประมาณ 1,000 – 2,200 บาท/ไร่ โดยต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือปุ๋ยเคมี ซึ่งเกษตรกรบางส่วนมีแนวคิดที่จะลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ด้วยการเปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยชีวภาพผสมกัน และบางส่วนมีความเห็นว่ามันไม่สามารถลดค่าปุ๋ยเคมีได้ เพราะจำเป็นต้องใช้ หากลดปริมาณลงแล้วพืชจะไม่เจริญเติบโต ส่วนต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายมากรองลงมาคือ เมล็ดพันธุ์ และสารกำจัดวัชพืช ตามลำดับ

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านโป่งคำ

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร • เมล็ดพันธุ์ • ปุ๋ยเคมีหลังออก • ปุ๋ยอินทรีย์ • สารกำจัดวัชพืช	250 – 450 330 – 550 350 175 – 600	มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน
ต้นทุนการปลูก • ค่าจ้างปลูก • ค่าจ้างพ่นสารเคมี • ค่าหักผักเก็บข้าวโพด • ค่าใช้จ่ายอื่น - เช่าที่	120 – 250 80 – 375 120 – 400 300	มีข้อมูลการใช้เพียง 2 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 2 คน

เกษตรกรบ้านโป่งคำส่วนใหญ่ไม่มีรายได้จากผลผลิตการเกษตรอื่นๆ มีน้อยรายที่ขายพืชผักต่างเป็นรายได้ ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ ได้จากการรับจ้างแรงงานทั่วไปในช่วงเดือนมีนาคม - เมษายน ค่าใช้จ่ายของบ้านโป่งคำส่วนใหญ่ประมาณ 1,000 – 5,000 บาท และใช้ไปกับค่าสาธารณูปโภคมากที่สุด รองลงมาคือ ใช้หนี้เงินกู้ และสุดท้ายใช้ไปกับการศึกษาของบุตรหลาน และวัสดุการเกษตร

ในกรณีที่จะปลูกพืชอื่นแทนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชัน เกษตรกรบ้านโป่งคำมีความคิดที่จะปลูกยางพารามากที่สุด เพราะสามารถให้ผลผลิตได้ตลอดปี รองลงมาคือ สัก ซึ่งถ้าไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรเลือกที่จะสร้างรายได้ด้วยการปลูกยางพารา และรับจ้างทั่วไป ตามลำดับ

บ้านทุ่งหมื่น ในตำบลลวน อำเภอบัว จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นขององค์การบริหารส่วนตำบลลวน

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลลวนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันว่า เป็นการปลูกพืชที่ทำให้หน้าดินถูกชะล้างพังทลาย สิ่งแวดล้อมเสียหาย ตลอดจนสร้างมลภาวะเป็นพิษในลำคลอง เพราะสารกำจัดวัชพืชและสารเคมีอื่นๆ ที่เกษตรกรใช้ไหลลงสู่แม่น้ำลำคลอง แต่เนื่องจากตำบลมีพื้นที่ราบน้อย ไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูกของเกษตรกร ประกอบกับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชัน มีต้นทุนต่ำกว่าการปลูกในที่ราบเป็นเท่าตัว และมีกำไรดีกว่า

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลลวนบางส่วนไม่เห็นด้วยกับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชัน เพราะทำให้ป่าไม้เสียหายและสูญเสียทรัพยากร จึงมีความเห็นเกี่ยวกับนโยบายการขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไปสู่พื้นที่ป่าไม้ ด้วยการห้ามปรามการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้อย่างเด็ดขาด และขอให้ลดพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ลงบางส่วน ในขณะที่สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบางส่วนมีความคิดที่จะขยายพื้นที่เพาะปลูกออกไปให้เพียงพอ โดยแผ้วถางพื้นที่ในเดือ้นริ้วาคมขยายออกไปเรื่อยๆ

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีความคิดเห็นเกี่ยวกับแผนการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้คือ جذอบรมสัมนาให้ความรู้แก่เกษตรกรที่บุกรุกพื้นที่ป่าไม้ การทำไร่เลื่อนลอย เพื่อให้ทราบถึงผลกระทบที่จะได้รับจากการทำลายป่าไม้ แนะนำให้มีการปลูกต้นไม้หรือไม้ยืนต้นทดแทนมากขึ้น ห้ามทำไร่เลื่อนลอย และลดสารพิษ ในขณะที่สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบางรายที่มีรายได้จากการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันได้ให้ความคิดเห็นว่าจะพยายามลดการใช้สารเคมี ปลูกพืชตระกูลถั่วสลับกับข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และมีความต้องการให้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลสนับสนุนการปลูกยางพารา เพื่อปลูกเป็นไม้ยืนต้นที่ทำรายได้ทดแทนเป็นบางส่วน

ในกรณีที่ชุมชนไม่มีรายได้จากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลลวนมีความคิดเห็นว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นรายได้หลักของชาวบ้าน หากไม่มีการปลูกข้าวโพด ชาวบ้านก็จะไม่มีรายได้ หนี้สินก็จะเพิ่มขึ้น ดังนั้นจึงต้องการความช่วยเหลือสนับสนุนจากหน่วยงานราชการในเรื่องการหาอาชีพเสริมให้กับชุมชน หาต้นไม้ พืชผลที่สร้างรายได้มาแจกจ่ายให้กับราษฎร และต้องการให้สร้างอ่างเก็บน้ำให้กับหมู่บ้าน เพราะการที่มีแหล่งน้ำจะทำให้เกษตรกรสามารถเปลี่ยนอาชีพอย่างอื่นได้ สามารถเปลี่ยนการทำให้ข้าวโพดมาทำการเกษตรอย่างอื่นได้ เช่น ปลูกยางพาราแทนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

● บ้านทุ่งฆ้อง ตำบลลวน อำเภอบัว จังหวัดน่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านและความคิดเห็นที่ได้จากผู้ใหญ่บ้านทุ่งฆ้อง

ภาพรวมหมู่บ้าน

พื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกรบ้านทุ่งฆ้องส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ ทำกินกันมานาน แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ โดยรายได้สำคัญที่สุดของชาวบ้านได้มาจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือ ไม้ผล และข้าว ตามลำดับ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีรายได้นอกเหนือจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มาจากการรับจ้างทำไร่และก่อสร้างในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นที่พอใจของคนในหมู่บ้าน แต่ยังมีความต้องการให้มีการฝึกอบรม ให้ความรู้ และส่งเสริมอาชีพใหม่

สิ่งที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดจากอดีตจนถึงปัจจุบันของบ้านทุ่งฆ้อง คือ การประกอบอาชีพ การพึ่งพาอาศัยกัน และความเชื่อ ประเพณี ตามลำดับ โดยปัจจุบันชาวบ้านยังมีการพึ่งพาอาศัยกันทั้งในด้านสังคมชุมชน (งานพิธีกรรมต่างๆ) และสังคมเกษตร (ลงแขก)

การเปลี่ยนแปลงทางลบของพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ้านทุ่งฆ้องที่ใช้มานานหลายปี ในด้านของระบบนิเวศเกษตร พบว่า มีวัชพืชเพิ่มมากขึ้น รองลงมาคือ แหล่งน้ำตื้นเขิน, น้ำใช้ไม่ได้ ตามลำดับ ซึ่งผลกระทบทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับพื้นที่เพาะปลูกของบ้านทุ่งฆ้องที่สำคัญที่สุดคือ ภัยแล้ง (น้ำไม่พอ) รองลงมาคือ การพังทลายของหน้าดินและไฟฟ้า ส่วนการเปลี่ยนแปลงในทางลบของระบบสังคมเกษตรกรรมมากที่สุดคือ รายได้เพิ่มแต่หนี้เพิ่ม รองลงมาคือ มีการลงทุนเพิ่มขึ้นและต้องพึ่งพาคนอื่นมาก ตามลำดับ

ความคิดเห็นผู้ใหญบ้าน

ผู้ใหญ่บ้านทุ่งฆ้องให้เหตุผลเกี่ยวกับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันว่า พื้นที่ราบของหมู่บ้านมีน้อย และจะขยายเข้าไปในเขตป่าอนุรักษ์ก็ทำไม่ได้ จึงจำเป็นต้องทำในที่ลาดชัน ซึ่งผู้ใหญ่บ้านคิดว่า ควรให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้สารเคมีอย่างถูกต้อง เพื่อป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, ป่าไม้ของชุมชน โดยการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านทุ่งฆ้องนั้นได้มีบริษัทเอกชนเข้ามาสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ และปุ๋ยเคมีให้ชาวบ้าน

ในกรณีที่ไม่มีปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ผู้ใหญ่บ้านทุ่งฆ้องมีความคิดที่จะปรับสภาพพื้นที่ลาดชันที่ใช้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นขั้นบันได ส่งเสริมการปลูกยางพาราอย่างถูกวิธี และมีการจัดอบรมเรื่องการปลูกยางพารา

ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน บ้านทุ่งฆ้อง

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรบ้านทุ่งฆ้องส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลาย รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยเกษตรกรบ้านทุ่งฆ้องส่วนใหญ่มี ประสบการณ์ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพียง 2 – 7 ปี ซึ่งพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรบ้านทุ่งฆ้องจะเป็นที่ของตัวเองเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคือ เช่าผู้อื่น (ปีละประมาณ 50บาท/ไร่) และมีเกษตรกรบางส่วนที่พื้นที่ปลูก

ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไม่พอ ได้เปิดพื้นที่เพาะปลูกใหม่ ส่วนความรู้การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรได้มาจากการถ่ายทอดกันมาเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ การบอกเล่าจากเพื่อนบ้าน ข้อมูลการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชัน

ผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพืชที่ปลูกในพื้นที่ไร่เชิงเขาของหมู่บ้าน เพื่อเป็นฐานข้อมูลแนวทางเลือกอื่นทดแทนการปลูกข้าวโพดในที่ลาดชันพบว่า ในปีที่ผ่านมาเกษตรกรบ้านทุ่งหม่อนส่วนใหญ่ปลูกข้าวกินเองได้เกือบตลอดปี และแก้ไขปัญหาข้าวไม่พอกินด้วยการซื้อกิน และมีเกษตรกรบางส่วนที่ไม่ปลูกข้าวเลย ส่วนพืชปลูกในเชิงเขาที่สำคัญของบ้านทุ่งหม่อนคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมา คือ ไม้สัก

การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบ้านทุ่งหม่อนมีการจ้างแรงงานมาจากที่อื่นเป็นอันดับแรก รองลงมาคือช่วยเหลือกันในหมู่บ้าน และมีการจ้างแรงงานกันในหมู่บ้านเป็นลำดับสุดท้าย ส่วนที่มาของเมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูก เกษตรกรได้จากสหกรณ์มากที่สุด รองลงมาคือ บริษัทเอกชน ซึ่งเกษตรกรบ้านทุ่งหม่อนส่วนใหญ่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ประมาณ 10 – 30 ไร่ ส่วนเกษตรกรรายใหญ่ที่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดมากกว่า 40 ไร่ขึ้นไป จากข้อมูลที่สอบถามมี 4 ราย และพื้นที่ปลูกส่วนใหญ่ถูกใช้เป็นเวลาเพียง 2 - 10 ปี โดยสารเคมีที่เกษตรกรใช้กับพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ่อยครั้งที่สุดคือ สารกำจัดวัชพืชหลังออกและก่อนงอก ตามลำดับ ส่วนวัสดุการเกษตรที่เกษตรกรให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกคือ ปุ๋ยเคมีหว่านหลังงอก สูตร 46-0-0 (อัตรา 0.5 – 1.5 กระสอบ/ไร่) รองลงมาคือ สารกำจัดวัชพืช ซึ่งบ้านทุ่งหม่อนไม่มีการใช้เกลือแกงฉีดพ่นในแปลงข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

หลังจากที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานแล้ว เกษตรกรบ้านทุ่งหม่อนพบว่า มีวัชพืชมากเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ต้นทุนการผลิตสูง และสุดท้ายคือโรคโคนเน่า ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ทำให้เกษตรกรเกิดปัญหาที่สำคัญคือ ขาดเงินทุน และได้แก้ปัญหาโดยการกู้เงินนอกระบบ และซื้อวัสดุการเกษตรน้อยลง ปัญหาสำคัญรองลงมาของการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ้านทุ่งหม่อน คือ วัสดุการเกษตรมีราคาแพง และการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดูแลยากขึ้น แต่เหตุผลที่เกษตรกรคิดว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีกว่าการปลูกพืชไร่อื่นๆ คือ ปลูกง่ายกว่า ราคาดี และมีระบบสินเชื่อ รับซื้อ ตามลำดับ

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงหลังจากมีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มานานหลายปีของบ้านทุ่งหม่อนในด้านระบบนิเวศเกษตรพบว่า วัชพืชมากเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ โรค แมลงระบาดมากขึ้น, แหล่งน้ำตื้นเขิน และสุดท้ายคือ ผลผลิตลดลง, นก สัตว์ป่าหายไป ด้านระบบสังคมในชุมชนพบว่า รายได้เพิ่มแต่หนี้สินเพิ่มเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ มีการลงทุนเกษตรเพิ่มขึ้นและชุมชนไม่ช่วยกัน ตามลำดับ

ปฏิทินกิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรบ้านทุ่งหม่อน

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ซื้อเมล็ด ปุ๋ย สารเคมีและอื่นๆ			↔									
2. ตัดถาง/ฉีดพ่น สารกำจัดวัชพืช					↔							
3. เฝ้าไร่				↔								
4. ไถเตรียมแปลง												
5. ปลูกข้าวโพด					↔	↔						
6. ใส่ปุ๋ยรองพื้น												
7. ฉีดพ่นสาร ป้องกันวัชพืช					↔							
8. ใส่ปุ๋ยหลังออก					↔	↔						
9. ถางหญ้า						↔						
10. ฉีดพ่นสารป้องกันกำจัดโรคแมลง												
11. หักเก็บ ผักข้าวโพด										↔	↔	
12. เก็บในยุ้งฉาง											↔	
13. สีเป็นเมล็ด												↔
14. ขนเก็บรักษา เมล็ด												↔
15. ขายให้พ่อค้า												↔

หมายเหตุ ↔ หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

←----- หมายถึง กิจกรรมนั้นๆ มีการปฏิบัติกันเพียงส่วนน้อย (ซึ่งได้ระบุจำนวนที่ปฏิบัติไว้ให้แล้ว)

ข้อมูลต้นทุนการผลิต

จากการสอบถามข้อมูลผลผลิตของปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านทุ่งหม่อนได้ผลผลิตอยู่ในช่วง 600 – 2,000 กิโลกรัม/ไร่ และเมื่อขายผลผลิตแล้วหักต้นทุนออกไป เกษตรกรจะมีกำไรอยู่ในช่วง 2,000 – 3,200 บาท/ไร่ และบางส่วนจะได้มากถึง 4,500 – 9,500 บาท/ไร่

โดยปีที่ผ่านมา เกษตรกรบ้านทุ่งหม่อนส่วนใหญ่มีต้นทุนทั้งในส่วนของวัสดุการเกษตรและการเพาะปลูกอยู่ในช่วงประมาณ 1,200 – 3,500 บาท/ไร่ ในขณะที่บางรายมีต้นทุนมากกว่า 4,000 บาท/ไร่ โดยต้นทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายมากที่สุดคือ ปุ๋ยเคมี ซึ่งเกษตรกรมีความคิดที่จะลดปริมาณการซื้อให้น้อยลง ส่วนต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายมากรองลงมาคือ สารกำจัดวัชพืช และค่าจ้างหักผักข้าวโพด ตามลำดับ

ต้นทุนค่าใช้จ่ายในส่วนวัสดุการเกษตรและต้นทุนการปลูกของเกษตรกรบ้านทุ่งหม่อน

รายการ	ช่วงค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	หมายเหตุ
ต้นทุนส่วนวัสดุการเกษตร • เมล็ดพันธุ์ • ปุ๋ยเคมีหลังออก • สารกำจัดวัชพืช	300 – 750 400 – 1,050 300 – 600	
ต้นทุนการปลูก • ค่าจ้างปลูก • ค่าจ้างพ่นสารเคมี • ค่าหักผักเก็บข้าวโพด • ค่าจ้างสีข้าวโพด • ค่าใช้จ่ายอื่น - เช่าที่	175 – 400 100 270 – 600 200 40 - 50	มีข้อมูลการใช้เพียง 2 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 1 คน มีข้อมูลการใช้เพียง 4 คน

เกษตรกรบ้านทุ่งหม่อนส่วนใหญ่ไม่มีผลผลิตการเกษตรอื่นๆที่เป็นรายได้เลย มีเพียงบางรายที่มีผลผลิตจากการขายถั่วลิสง ส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ นอกจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์แล้ว เกษตรกรจะมีรายได้ที่สำคัญจากการเพาะปลูก ในเดือนมิถุนายน, กันยายน และได้จากการรับจ้างทั่วไป โดยค่าใช้จ่ายครัวเรือนส่วนใหญ่จะมากกว่า 5,000 บาทขึ้นไป มีเพียงบางครัวเรือนที่ค่าใช้จ่ายอยู่ในช่วง 1,000 – 5,000 บาท ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะใช้จ่ายไปกับการใช้หนี้เงินกู้มากที่สุด รองลงมาคือ ซื้อวัสดุการเกษตร และการศึกษาบุตรหลาน ตามลำดับ

ในกรณีที่จะปลูกพืชอื่นแทนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในตลาดชั้น อันดับแรกเกษตรกรบ้านทุ่งหม่อนมีความคิดที่จะปลูกข้าวโพดและสักร เพราะข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มีราคาดีกว่าพืชอื่น ส่วนสักรสามารถเป็นรายได้ยามชรา ส่วนพืชอื่นที่ต้องการปลูกทดแทนรองลงมาคือ ยางพารา ซึ่งหากไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรบ้านทุ่งหม่อนมีความคิดที่จะสร้างรายได้ด้วยการปลูกพืชอื่นๆ และรับจ้างทั่วไป